

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**“ Οι προσπάθειες διείσδυσης της Τουρκίας στην
Αραβική χερσόνησο και στην Αφρική ”**

Επιβλέπων Καθηγητής: Δρ. Σπυρίδων Μακρής

Συνεξεταστής: Δρ. Ηλίας Ι. Κουσκουβέλης

Φοιτητής: Γεώργιος Γούσιας

Θεσσαλονίκη

Δεκέμβριος, 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Γεώργιος Γούσιος

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	v
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΩΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ	7
2.1 ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΕΒΡΩΝ	7
2.2 ΣΥΝΘΗΚΗ ΛΩΖΑΝΗΣ	9
2.3 ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΟΝΤΡΕ	10
2.4 Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΥΤΟΝΟΜΗ	12
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ.....	
2.5 Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ	15
«ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΗΝ ΚΟΣΜΙΚΗ ΔΥΣΗ».....	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ	19
3.1 ΚΕΜΑΛΙΣΜΟΣ.....	19
3.2 ΠΑΝΤΟΥΡΚΙΣΜΟΣ/ΤΟΥΡΑΝΙΣΜΟΣ.....	20
3.3 ΤΟ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ.....	23
3.4 ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΣΜΟΣ.....	25
3.5 ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ	26
ΒΑΘΟΣ» ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ	
3.6 ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟ-	32
ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ.....	
3.7 ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ	36
ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ.....	
3.8 ΤΟ «ΝΕΟ» ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΔΟΓΜΑ ΕΡΝΤΟΓΑΝ: «ΙΣΛΑΜΙΚΗ	41
ΕΝΩΣΗ-ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΥΝΑΜΗ».....	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	
ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	43
4.1	ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ - ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ..... 43
4.2	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ 45
4.3	ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ 46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	
ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	51
5.1	ΙΣΛΑΜΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ..... 51
5.2	ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΟΥΜΕΝΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ..... 53
5.2.1	Diyanet (Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων)..... 53
5.2.2	Τουρκικός Οργανισμός Συνεργασίας και Ανάπτυξης..... 55
5.2.3	Ίδρυμα Φετουλάχ Γκιουλέν..... 57
5.2.4	Τουρκικές Τράπεζες και Τουρκικές Επιχειρήσεις..... 60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο	
Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΩΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.....	63
6.1	Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ..... 64
6.2	ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ..... 65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο	
ΑΡΑΒΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ.....	67
7.1	ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ..... 67
7.2	Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΦΑΙΡΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ..... 72
7.2.1	Η Τουρκική πολιτική στις χώρες της Αραβικής Χερσονήσου..... 72
7.2.2	Η προνομακική σχέση Τουρκίας Κατάρ..... 73

7.2.3 Σχέσεις της Τουρκίας με τις άλλες χώρες της Αραβικής Χερσονήσου.....	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο	
ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ	83
8.1 ΓΕΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ.....	83
8.1.1 Ο κόσμος του Νείλου.....	83
8.1.2 Οι χώρες του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ.....	86
8.2 Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ.....	87
8.3 ΣΕ ΠΟΙΕΣ ΧΩΡΕΣ ΕΧΕΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ.....	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο	
ΔΙΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΣΜΟΥ	97
9.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ.....	98
9.2 ΔΙΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ.....	101
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	105
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	115
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	117
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	129

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι προσπάθειες διείσδυσης της Τουρκικής διπλωματίας στο πλαίσιο του νέο-οθωμανισμού και του Στρατηγικού Βάθους που προβάλλει ο Αχμέτ Νταβούτολου αναλύονται μέσα από την ανάδυση της σύγχρονης εποχής του Κεμάλ στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αλλά και της εξέλιξης της σημερινής Τουρκίας στο τέλος του 20^{ου} αιώνα, υπό την ηγεσία του Recep Tayyip Erdoğan (Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν) που συντελείται στις μέρες μας και θέτει τις βάσεις για την Τουρκία στον 21^ο αιώνα. Τα πρώτα κεφάλαια με το γενικό γεωγραφικό και ιστορικό πλαίσιο κρίνονται αναγκαία, ώστε να εξηγηθούν τα επόμενα κεφάλαια στα οποία αναφέρεται η εφαρμογή της νέας τουρκικής πολιτικής και οι επιδιώξεις της τόσο στην Αραβική Χερσόνησο όσο και στην Αφρική, όπου εξελίσσονται δεκάδες προγράμματα ανθρωπιστικής βοήθειας και οικονομικής συνεργασίας. Η οθωμανική διοίκηση των μιλλέτ προβάλλεται από την Τουρκία ως πρότυπο αρμονικής συνύπαρξης των διαφόρων μειονοτήτων υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία που οι ανταγωνιστές της Τουρκίας για την πρωτοκαθεδρία στον μουσουλμανικό κόσμο πρέπει να μιμηθούν και να στηρίξει η Δύση. Γι αυτό υπάρχει ειδική αναφορά και συνοπτική ανάλυση της οθωμανικής διοίκησης της Αυτοκρατορίας. Ειδική αναφορά γίνεται και στις ιδεολογίες που κυριάρχησαν από την ίδρυση του Τουρκικού κράτους και ιδιαίτερα στη θεωρία του νέο-οθωμανισμού διαχρονικά, που εν πολλοίς εξηγούν τις προσπάθειες διείσδυσης που βρίσκονται σε εξέλιξη σχεδόν σε ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο, αλλά και την ευρύτερη Μέση Ανατολή. Ακολούθως, γίνεται αναφορά στους τομείς στους οποίους εστιάζει η εξωτερική πολιτική της Άγκυρας, καθώς και των φορέων και των μέσων που αυτή χρησιμοποιεί για την εφαρμογή αυτής της πολιτικής. Στα δυο επόμενα κεφάλαια εξετάζεται η προσπάθεια της Τουρκίας να εφαρμόσει την επιλεγείσα εξωτερική πολιτική στην Αραβική Χερσόνησο και στην Αφρικανική ήπειρο, αντίστοιχα. Τέλος επιχειρείται μία αποτίμηση των αποτελεσμάτων κατά την εφαρμογή της νέο-οθωμανικής θεωρίας σε οικονομικό και διεθνοπολιτικό επίπεδο και η εξαγωγή ορισμένων χρήσιμων πιθανά συμπερασμάτων, τόσο για τα κέρδη και τις απώλειες από την επιδίωξη της Τουρκίας για ηγεμονική θέση στην ευρύτερη περιοχή, όσο και την επίδραση των δράσεών της σε ότι αφορά την Ελλάδα.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμπλοκή της Τουρκίας στην Αραβική Χερσόνησο και την Αφρική αποτελεί ένα ενδιαφέρον και σημαντικό φαινόμενο στην παγκόσμια πολιτική και τις διεθνείς σχέσεις τα τελευταία χρόνια.

Σε αρκετούς κύκλους των μελετητών των διεθνών σχέσεων επικρατεί η άποψη πως αυτή η εμπλοκή συνδέεται με την ιδεολογική μετατόπιση από τη Δυτικοκεντρική προς μια πιο διαφοροποιημένη εξωτερική πολιτική της τουρκικής κυβέρνησης, κατά την εποχή διακυβέρνησης από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (*Adalet ve Kalkinma Partisi* - AKP). Παρόλα αυτά, αν κάποιος πραγματοποιήσει μια μικρή έρευνα, θα διαπιστώσει ότι η προσπάθεια της Τουρκίας να ενισχύσει τη θέση της σε αυτές τις περιοχές ξεκινάει πολύ νωρίτερα από την ανάληψη της εξουσίας από το AKP. Για την ακρίβεια το νεοσύστατο Τουρκικό κράτος δεν απαρνήθηκε ποτέ την επιθυμία για ανασύσταση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και την άσκηση επιρροής σε χώρες και περιοχές που καταλάμβανε αυτή, ακόμη και αν δεν εκδήλωνε αυτή την επιθυμία. Επιπλέον, η επίσημη έναρξη της προσπάθειας της Τουρκίας να ενισχύσει τους δεσμούς της με τις χώρες της Αφρικής πραγματοποιήθηκε το 1998, αλλά η εφαρμογή της με συνεκτικό και αποτελεσματικό τρόπο ξεκίνησε το 2002 με την ανάληψη της εξουσίας από το AKP στην Τουρκία.

Η Τουρκία, διακηρύσσει ο σύμβουλος του Τούρκου Προέδρου Ερντογάν, Ibrahim Karagul, δεν είναι μία χώρα, είναι ένα μήνυμα και μια ανώτερη ταυτότητα, καθώς η ηγεσία και ο λαός της διαθέτουν ένα «ανώτερο μυαλό» δηλαδή τον Πρόεδρο Ερντογάν. Και συνεχίζει ο αρθρογράφος Καραγκιουλ το μανιφέστο του τονίζοντας ότι, *«η ιδέα αυτή έχει μετατραπεί σε μία πολιτική φιλοσοφία, που φτάνει στα βάθη της Κεντρικής Ασίας, στα ανατολικά σύνορα του Τουρκεστάν, τις ακτές του Ατλαντικού Ωκεανού και στα βάθη της Αφρικής και της Νότιας Ασίας. Εκτείνεται μέχρι τους δρόμους της Μέσης Ανατολής και της Αραβικής Χερσονήσου ενισχύοντας συγχρόνως την ισλαμική τιμή»*. Επίσης, μεταξύ άλλων αναφέρει ότι *«η Τουρκία πλέον δεν είναι*

απλώς μια χώρα αλλά ένα ανώτερο μυαλό, διαθέτοντας μια ανώτερη ταυτότητα ως μία νέα παγκόσμια δύναμη»¹.

Στις δηλώσεις αυτές σκιαγραφείται, μεταξύ άλλων, το πλαίσιο του «Νέο-οθωμανισμού», όπως αποτυπώνεται στην ηγετική ομάδα του Τούρκου Προέδρου. Από το 2002 που ανέλαβε την εξουσία, προσανατολίζεται στην ανάδυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ανάδειξη της Τουρκίας του 21^{ου} αιώνα, ως παγκόσμια δύναμη στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Αρωγός σε αυτή την προσπάθεια αποτελεί η γεωγραφική θέση της χώρας στην Ευρασιατική «νήσο», όπου όποιος κυριαρχεί σε αυτήν κατέχει όλον τον κόσμο, σύμφωνα με αυτό που έχει επικρατήσει να λέγεται ως «προφητεία Μακίντερ», από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα². Το ίδιο επανέλαβε ο Zbigniew Brzezinski στο τέλος του αιώνα επιστώντας την προσοχή στις ΗΠΑ, ότι θα πρέπει να αποτραπεί με κάθε τρόπο η ενοποίηση της Ευρασίας, υπό μία και μόνο παγκόσμια δύναμη στον κόσμο, στοχεύοντας στην αποδυνάμωση με κάθε τρόπο της ρωσικής δύναμης. Στην καρδιά της Ευρασίας η Τουρκία, για ορισμένους δυτικούς αναλυτές, αποτελεί μία εν δυνάμει περιφερειακή δύναμη, που όμως δεν κατάφερε να εδραιώσει την ισχύ της στο πέρασμα των χρόνων³.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία εφαρμόζει μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, η οποία πολλές φορές φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή εξωτερική πολιτική που εφαρμόζεε λίγα χρόνια νωρίτερα. Αποτελεί λοιπόν αξιοσημείωτο φαινόμενο η προσέγγιση της Τουρκίας με χώρες των ανωτέρω περιοχών με προφανή και δηλωμένα συγκρουόμενα συμφέροντα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση με το Ιράν, όπου παρά την εκ διαμέτρου αντίθετη αντιμετώπιση της Συριακής κρίσης και της κυβέρνησης της Συρίας από τις δυο χώρες, αυτό δεν στάθηκε εμπόδιο να ενισχύσουν τη συνεργασία τους, με την Τουρκία μάλιστα να έρχεται σε σύγκρουση με τις ΗΠΑ, στο θέμα των οικονομικών κυρώσεων

¹ «Το μανιφέστο του σύγχρονου «Σουλτάνου»: «Θα μεγαλώσουμε την Τουρκία ως έθνος»- Οθωμανική ρητορική από σύμβουλο του Ερντογάν», 4.9.2018, ΠΕΝΤΑΠΟΣΤΑΓΜΑ, <https://www.pentapostagma.gr/2018/09/%cf%84%ce%bf-%ce%bc%ce%b1%ce%bd%ce%b9%cf%86%ce%ad%cf%83%cf%84%ce%bf-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%83%cf%8d%ce%b3%cf%87%cf%81%ce%bf%ce%bd%ce%bf%cf%85-%cf%83%ce%bf%cf%85%ce%bb%cf%84%ce%ac%ce%bd%ce%bf.html>

² H.J. MACKINDER, «The Geographical Pivot of History», April 1904, full article The Geographical Journal, Vol.23, No.4 (Apr.,1904), σελ. 421-437, <https://archive.org/details/1904HEARTLANDTHEORYHALFORDMACKINDER>

³ PASCAL BONIFACE, «Άτλας Διεθνών Σχέσεων», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001, σελ.146

που έχουν επιβληθεί στο Ιράν και παρά το γεγονός ότι και οι δυο χώρες ερίζουν για την κυριαρχία στην ευρύτερη περιοχή. Από την άλλη, είναι επίσης άξιο προσοχής η ρήξη στις σχέσεις της Τουρκίας με χώρες με τις οποίες διατηρούσε φιλικές σχέσεις και συνεργασίες σε διάφορους τομείς, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Αίγυπτο, αλλά και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ).

Η τουρκική πολιτική στην Αραβική Χερσόνησο και την Αφρική, όπως και γενικότερα σε όλες τις περιοχές που ανήκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία, έχει δύο διαστάσεις: η πρώτη αφορά το επίσημο Τουρκικό κράτος και προωθείται από την πολιτική του ηγεσία και από την επίσημη εκπροσώπηση του κράτους και η δεύτερη, λιγότερο ορατή, διάσταση αφορά τον επιχειρηματικό και κοινωνικό τομέα της Τουρκίας και εκτελείται κυρίως από οικονομικούς και επιχειρηματικούς οργανισμούς, καθώς και διάφορους Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς (ΜΚΟ).

Στο πλαίσιο αυτό, η εργασία θα επικεντρωθεί στις προσπάθειες της Τουρκίας να διεισδύσει τόσο στην Αραβική Χερσόνησο όσο και στην Αφρικανική ήπειρο, ώστε να επιτύχει το μεγαλεπήβολο όραμα του φιλόδοξου ηγέτη της, στο πνεύμα του δόγματος Νταβούτογλου που υπήρξε σύμβουλος, υπουργός Εξωτερικών, αλλά και Πρωθυπουργός υπό την συγκεντρωτική εξουσία του Ερντογάν. Θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην τρέχουσα ειδησεογραφία, καθώς και τις αναλύσεις δημοσιογράφων, διεθνολόγων και πολιτικών αναλυτών, ώστε να αναδειχθεί η σημερινή εικόνα της τουρκικής παρουσίας συγκεκριμένα στις δύο αυτές νευραλγικές περιφέρειες, αλλά και πως διαμορφώνεται η θεωρία του Νέο-οθωμανισμού, που προβάλλεται ως το σύγχρονο δόγμα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Προηγουμένως όμως θα πρέπει να παρουσιαστεί συνοπτικά τόσο το οθωμανικό παρελθόν, όσο και η σύγχρονη Τουρκία που αναδύθηκε από αυτό, ενώ θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο δόγμα Νταβούτογλου και στο Νεο-οθωμανισμό, που διέπουν την τουρκική εξωτερική πολιτική σήμερα. Οι ιστορικές αναφορές στοχεύουν στο να αναδειχθεί το ιστορικό και ευρύτερα διεθνοπολιτικό υπόβαθρο, που προβάλλει η Τουρκία, για την ανάκτηση της οθωμανικής της κυριαρχίας στο εγγύς μέλλον.

Θα χρησιμοποιηθεί η διεπιστημονική μέθοδος προσέγγισης και εκ των πραγμάτων θα αναζητηθούν στοιχεία από το χώρο της ιστορικής, γεωγραφικής, οικονομικής επιστήμης αλλά και των διεθνών σχέσεων. Αρχικά θα παρουσιαστεί συνοπτικά το οθωμανικό παρελθόν της σύγχρονης Τουρκίας και οι απόπειρες

ισχυροποίησης της Τουρκίας, ώστε να καταστεί ισχυρή περιφερειακή δύναμη εντός της νέο-οθωμανικής στρατηγικής και φιλοσοφίας. Στη συνέχεια θα αναλυθεί συνοπτικά η σύγχρονη Τουρκία, μετά την λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του πάλαι ποτέ ανατολικού μπλοκ του υπαρκτού σοσιαλισμού. Θα αναφερθούν οι αρχές που διέπουν το δόγμα Νταβούτογλου, όπως παρουσιάστηκαν στην περίφημη διατριβή του «*το Στρατηγικό βάθος*»⁴, αλλά και σε άρθρο του για το όραμα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, μία αξιολόγηση για το 2007.⁵ Ακολούθως θα εξεταστούν οι τομείς στους οποίους η Άγκυρα προσπαθεί να εφαρμόσει την εξωτερική της πολιτική, καθώς και τους φορείς και τα μέσα που αυτή χρησιμοποιεί για την επίτευξη των στόχων της. Στη συνέχεια θα αναλυθεί, αφενός η παρουσία της Τουρκίας, αφετέρου οι διπλωματικές και οικονομικές σχέσεις, τόσο με τις χώρες της Αραβικής χερσονήσου, όσο και της Αφρικής και τα αντίστοιχα προγράμματα της τουρκικής δράσης. Τέλος, θα επιχειρηθεί να συναχθούν ορισμένα συμπεράσματα, παρά το ρευστό και ανατρεπτικό παγκόσμιο περιβάλλον, που διανύουμε στις αρχές του 21^{ου} αιώνα στην «Μεγάλη Σκακιέρα»⁶, όπως θα έλεγε ο Zbigniew Brzezinski στο ομώνυμο πόνημά του.

Κύριος αντικειμενικός σκοπός της εργασίας είναι να εξεταστεί η παρουσία, ο βαθμός διείσδυσης και η επίδραση της Τουρκίας στην Αραβική χερσόνησο και την Αφρική από διάφορες οπτικές γωνίες, όλες όμως υπό το πρίσμα της αύξησης της Τουρκικής επιρροής σε αυτές τις περιοχές, καθώς και της εφαρμοζόμενης εξωτερικής πολιτικής που έχει επιλέξει η ηγεσία της και κυρίως ο νυν πρόεδρος της Ταγίπ Ερντογάν. Επιπρόσθετα, να εξεταστεί εάν και σε πιο βαθμό αυτή η διείσδυση της Τουρκίας στις προαναφερόμενες περιοχές έχει επιπτώσεις στα συμφέροντα της Ελλάδας και ποιες οι πιθανές επιδράσεις για τη χώρα μας.

⁴ AHMET DAVUTOGLU, «*Το Στρατηγικό Βάθος - Η διεθνής θέση της Τουρκίας*», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010

⁵ AHMET DAVUTOGLU, «*Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*» <http://file.setav.org/Files/Pdf/ahmet-davutoglu-turkeys-foreign-policy-vision-an-assessment-of-2007.pdf>

⁶ ZBIBNIEW BRZEZINSKI, «*Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*», εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1998

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ: Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΩΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Tο σύγχρονο Τουρκικό κράτος αποτελεί τη συνέχεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, κατέχοντας όμως μόνον ένα μικρό γεωγραφικό τμήμα αυτής. Η τελική χάραξη των συνόρων ήταν αποτέλεσμα του τέλους του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και της ήττας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η επικύρωση των συνόρων αυτών πραγματοποιήθηκε με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάνης, στην Ελβετία στις 24 Ιουλίου 1924. Σημαντικό ρόλο στη μέχρι σήμερα διαμορφωθείσα κατάσταση διαδραμάτισαν και οι συνθήκες του Μοντρέ και των Σεβρών. Για τον λόγο αυτό παρουσιάζεται στη συνέχεια συνοπτικά κάθε μια από τις προαναφερθείσες συνθήκες και αναλύεται ο ρόλος τους και η επίδρασή τους στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του Τουρκικού κράτους, αλλά και τον αντίκτυπο που αυτές προκάλεσαν στον ψυχολογικό τομέα της Τουρκικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας (βλέπε χάρτες **Παράρτημα «Α»**).

2.1 ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΕΒΡΩΝ

Η συνθήκη των Σεβρών υπεγράφη στις 28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920 στην πόλη Σεβρ (Sèvres) της Γαλλίας, μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των Συμμαχικών Δυνάμεων, καθώς και τις σχετιζόμενες με αυτές δυνάμεις. Αυτές ήταν: Ελλάδα, Αρμενία, Βέλγιο, Γαλλία, Γιουγκοσλαβία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία, Ιαπωνία, Πορτογαλία, Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχοσλοβακία και Χετζάζ. Αποτελέσει τη συνθήκη με την οποία επέρχονταν η ειρήνη μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Με την εν λόγω συνθήκη καθορίζονταν τα παρακάτω⁷:

◆ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία παρέδιδε στην Βρετανία την κυριαρχία της Παλαιστίνης, της Μεσοποταμίας (Ιράκ) και της Υπεριορδανίας, ως προτεκτοράτα της Κοινωνίας των Εθνών (βλ. Εικόνα 1 **Παράρτημα «Α»**).

⁷ «Συνθήκη Σεβρών», <https://www.kairatos.com.gr/sinthiki%20sevron%201920.pdf>

- ◆ Επίσης, παρέδιδε τη Συρία και τον Λίβανο στη Γαλλία και πάλι ως προτεκτοράτα.
- ◆ Η Ανατολία υπαγόταν στη σφαίρα επιρροής της Ιταλίας
- ◆ Η Χετζάζ (τμήμα της σημερινής Σαουδικής Αραβίας), η Αρμενία και το Κουρδιστάν θα γινόταν ανεξάρτητα κράτη (βλ. Εικόνα 2 **Παράρτημα «Α»**)..
- ◆ Τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, καθώς και η ανατολική Θράκη μέχρι τη γραμμή της Τσατάλτζας κοντά στην Κωνσταντινούπολη, παραχωρούνταν στην Ελλάδα.
- ◆ Η περιοχή της Σμύρνης έμενε υπό την ονομαστική επικυριαρχία του Σουλτάνου, αλλά θα διοικούσαν από Έλληνα Αρμοστή, ως εντολοδόχο των Συμμάχων και θα μπορούσε να προσαρτηθεί στην Ελλάδα, με την πάροδο πέντε ετών και κατόπιν διενέργειας δημοψηφίσματος (βλ. Εικόνα 3 **Παράρτημα «Α»**).
- ◆ Αν οι οθωμανικές αρχές δεν συναινούσαν στην εφαρμογή της, θα εξέπιπταν από την κυριαρχία τους στην Κωνσταντινούπολη, την οποία η Ελλάδα θα μπορούσε να καταλάβει⁸.
- ◆ Η Ιταλία συμφώνησε να παραχωρήσει στην Ελλάδα τα Δωδεκάνησα (εκτός από τη Ρόδο και το Καστελλόριζο), και όταν η Βρετανία θα έδινε στο μέλλον την Κύπρο στην Ελλάδα, τότε θα παραχωρούταν και αυτά τα νησιά, μετά από διενέργεια δημοψηφίσματος (η συμφωνία ακυρώθηκε αργότερα από την Ιταλία το 1922) (βλ. Εικόνα 3 **Παράρτημα «Α»**).
- ◆ Τα στενά των Δαρδανελίων και η θάλασσα του Μαρμαρά αποστρατικοποιήθηκαν και προσωρινά έγιναν διεθνής περιοχή (βλ. Εικόνα 3 **Παράρτημα «Α»**).
- ◆ Οι Σύμμαχοι απέκτησαν τον οικονομικό έλεγχο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- ◆ Τέλος, καθορίζονταν η ισότητα και τα δικαιώματα των χριστιανικών μειονοτήτων.

⁸ Βλέπε Συνθήκη Σεβρών Άρθρο 26

Η επικύρωση της Συνθήκης δεν πραγματοποιήθηκε από κανένα συμμαχικό κοινοβούλιο, ούτε καν από το ελληνικό, καθώς η επαναφορά του Κωνσταντίνου στον ελληνικό θρόνο, διατάραξε τις σχέσεις της Ελλάδας με τις συμμαχικές δυνάμεις, οι οποίες ποτέ δεν τον αναγνώρισαν ως αρχηγό του ελληνικού κράτους.

Η εν λόγω συνθήκη αποτελούσε οδυνηρή υποχώρηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά αποτέλεσε επίσης την αφορμή για να αυτοανακηρυχθεί κυβέρνηση το κίνημα των Νεοτούρκων, υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κεμάλ, καταργώντας το χαλιφάτο και απορρίπτοντάς την. Θα μπορούσε να ειπωθεί πως η συνθήκη αυτή αποτέλεσε την έναρξη της δημιουργίας του σύγχρονου τουρκικού κράτους.

2.2 ΣΥΝΘΗΚΗ ΛΩΖΑΝΗΣ

Μετά την επικράτηση των Νεότουρκων και την Μικρασιατική Καταστροφή, οι σύμμαχοι υπέγραψαν νέα συνθήκη ειρήνης το 1923, με ευνοϊκότερους όρους για το νεοσύστατο πλέον Τουρκικό κράτος. Η συνθήκη της Λωζάνης υπεγράφη στις 24 Ιουλίου μεταξύ των κρατών που συμμετείχαν στη συνθήκη των Σεβρών, συμπεριλαμβανομένης πλέον και της Σοβιετικής Ένωσης και στον αντίποδα την Τουρκία (αντί της Οθωμανικής αυτοκρατορίας). Ουσιαστικά κατήργησε τη συνθήκη των Σεβρών, δίνοντας τη δυνατότητα στην Τουρκία να ανακτήσει πολλά από τα χαμένα εδάφη που προέβλεπε η τελευταία⁹.

Με τη συνθήκη της Λωζάνης καθορίστηκαν τα σύνορα του σύγχρονου Τουρκικού κράτους(βλ. Εικόνα 4 **Παράρτημα «Α»**). Προέκυψαν λοιπόν τα εξής:

- ◆ Καθορίζονται τα ανατολικά σύνορα με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία¹⁰.
- ◆ Νότια περιορίζεται από τα σύνορα με Συρία και Ιράκ¹¹.

⁹ «Συνθήκη Λωζάνης», http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GEETHA/diethnh/3%20SYNTHIKI%20EIRHNHS%20LWZANIS.pdf

¹⁰ Βλέπε Συνθήκη Λωζάνης οπ. παραπ. Τμήμα Α' Ι. Εδαφικοί Οροί Άρθρο 2

¹¹ Βλέπε Συνθήκη Λωζάνης οπ. παραπ. Τμήμα Α' Ι. Εδαφικοί Οροί Άρθρο 3

- ◆ Επιβεβαιώνεται η παραίτηση της Τουρκίας από παντός δικαιώματος και τίτλου αυτής επί της Αιγύπτου και επί του Σουδάν, γενομένης από της 5ης Νοεμβρίου 1914¹².

- ◆ Η Τουρκία δηλώνει ότι αναγνωρίζει την προσάρτηση της Κύπρου από τη Βρετανική Κυβέρνηση, που ανακηρύχτηκε την 5η Νοεμβρίου 1914¹³.

- ◆ Η Τουρκία δηλώνει ότι αναγνωρίζει την οριστική κατάργηση παντός δικαιώματος ή προνομίων στη Λιβύη¹⁴.

Επομένως, όπως συνάγεται από τα παραπάνω, η συγκεκριμένη συνθήκη είναι αυτή που καθόρισε τα σύνορα της σημερινής Τουρκίας (βλ. Εικόνα 5 **Παράρτημα «Α»**). και είναι η ίδια συνθήκη που έρχεται να αμφισβητήσει ο Ερντογάν, κάνοντας λόγο για τα «*σύνορα της καρδιάς μας*», τα οποία ξεπερνούν αυτά που καθόρισε η συγκεκριμένη συνθήκη περιορίζοντας, κατά τον ίδιο, την εδαφική κυριαρχία της Τουρκίας¹⁵.

2.3 ΣΥΝΘΗΚΗ ΜΟΝΤΡΕ

Η Συνθήκη του Μοντρέ ή Συνθήκη για το καθεστώς των Στενών (Montreux Convention Regarding the Regime of the Turkish Straits), είναι η συνθήκη με την οποία καθορίστηκε το καθεστώς των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων. Υπογράφηκε στις 20 Ιουλίου 1936 στην ελβετική πόλη Μοντρέ, παραχωρώντας τον έλεγχο των Στενών του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων στην Τουρκία και ρυθμίζοντας την στρατιωτική δραστηριότητα στην περιοχή (βλ. Εικόνα 6 **Παράρτημα «Α»**). Με τη σύμβαση αυτή παραχωρήθηκε στην Τουρκία ο πλήρης έλεγχος των Στενών, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί την εγγύηση για ελεύθερη ναυσιπλοΐα από τα μη στρατιωτικά πλοία σε καιρό ειρήνης¹⁶.

¹² Βλέπε Συνθήκη Λωζάνης οπ. παραπ. Τμήμα Α' Ι. Εδαφικοί Οροί Άρθρο 7

¹³ Βλέπε Συνθήκη Λωζάνης οπ. παραπ. Τμήμα Α' Ι. Εδαφικοί Οροί Άρθρο 20

¹⁴ Βλέπε Συνθήκη Λωζάνης Τμήμα Α' Ι. Εδαφικοί Οροί Άρθρο 22

¹⁵ «*Turkey's New Maps Are Reclaiming the Ottoman Empire*», 26.10.2016, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2016/10/23/turkeys-religious-nationalists-want-ottoman-borders-iraq-erdogan/>

¹⁶ «*Συνθήκη Montreux*»

[http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GEETHA/diethnh/4%20SYMVASIS%20PERI%](http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GEETHA/diethnh/4%20SYMVASIS%20PERI%20)

Η συνθήκη τέθηκε σε ισχύ στις 9 Νοεμβρίου 1936 και καταχωρήθηκε στην Κοινωνία των Εθνών στις 11 Δεκεμβρίου 1936. Συμβαλλόμενα Μέρη ήταν τα παρακάτω κράτη: Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ιταλία, Γαλλία, Αγγλία, Σοβιετική Ένωση, Αυστραλία και Τουρκία. Τα κράτη αυτά αναγνωρίζουν και επιβεβαιώνουν την αρχή της ελεύθερης διέλευσης και ναυσιπλοΐας δια θαλάσσης στα Στενά, παρέχοντας στα εμπορικά πλοία την πλήρη ελευθερία διέλευσης και ναυσιπλοΐας, ημέρα και νύχτα, υπό οποιαδήποτε σημαία και με οποιοδήποτε είδος φορτίου¹⁷. Η σύμβαση επίσης επιτρέπει στην Τουρκία την στρατιωτικοποίηση των Στενών¹⁸. Τέλος υπάρχουν ειδικές διατάξεις για τον διάπλου πολεμικών πλοίων, τόσο κατά την περίοδο της ειρήνης, όσο και σε εμπόλεμες περιόδους.

Οι όροι της σύμβασης αποτέλεσαν πηγή χρόνιας διαμάχης, κυρίως όσον αφορά στη διέλευση πολεμικών πλοίων της Σοβιετικής Ένωσης από τα Στενά, για την κάθοδό της στη Μεσόγειο Θάλασσα. Η Τουρκία, με πρόσχημα την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και της ασφάλειας της ναυσιπλοΐας κατάφερε να ενσωματώσει ορισμένες τροποποιήσεις. Έτσι η συγκεκριμένη συνθήκη παραμένει εν ισχύει μέχρι σήμερα.

Με τη συνθήκη του Μοντρέ και διαθέτοντας τον πλήρη έλεγχο των Στενών, η Τουρκία διακατέχεται από μια τάση επιβολής της θέλησής της, σε ότι αφορά τη διακίνηση των πλοίων και εξυπηρέτησης των συμφερόντων της, ανεξάρτητα από τις όποιες επιπτώσεις μπορεί να υπάρξουν για τη ναυσιπλοΐα. Συνεχίζει να πιέζει για την τροποποίηση της συνθήκης, ενώ ταυτόχρονα και στην προσπάθειά της να την καταστήσει ανενεργή, οραματίζεται τη διάνοιξη μιας παράλληλης διώρυγας με αυτή του Βοσπόρου, στην οποία η ίδια θα έχει τον απόλυτο έλεγχο¹⁹. Έτσι η πρόσβαση στη Μαύρη θάλασσα από τη μια μεριά και το Αιγαίο από την άλλη, θα επαφίεται στις ορέξεις της εκάστοτε Τουρκικής κυβέρνησης, ασκώντας σημαντικό γεωστρατηγικό ρόλο σε μια κρίσιμη, ειδικά για τη Ρωσία, περιοχή.

[20KATHORISMOU%20TWN%20STENWN%20YPOGRAFEISA%20EN%20MONTRE%20TH%2020%20IOUL%201936.pdf](#)

¹⁷ Βλέπε Συνθήκη Montreux όπ. παραπ. Άρθρο 2

¹⁸ Βλέπε Συνθήκη Montreux όπ. παραπ. Πρωτόκολλο

¹⁹ «Σχεδιάζει τη «διώρυγα του αιώνα» ο Ερντογάν στον Βόσπορο», 25.2.2015, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/804933/article/epikairothta/kosmos/sxediazeti-th-diwyrga-toy-aiwna-o-erntogan-ston-vosporo>

2.4 Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ

Ο «χρυσός αιώνας» της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας²⁰ έφτασε στο απόγειό του μεταξύ 1461 και 1566, όταν στη Δύση κυριαρχούσε η ευρωπαϊκή Αναγέννηση, διαπλάθοντας ένα νέο σπουδαίο κεφάλαιο στον δυτικό ευρωπαϊκό πολιτισμό. Μετά την κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης το 1453, σταδιακά οι Οθωμανοί απορρόφησαν ολοσχερώς υπό την οθωμανική επικράτεια τα βυζαντινά εδάφη και από το 1462 κυριάρχησαν στη Βλαχία και τη Μολδαβία, έφτασαν ως τη χερσόνησο της Κριμαίας (1474), τη Βοσνία (1463) και τη Μικρά Ασία στο μεγάλο εμιράτο του Καραμάνογλου (1467). Κατά την σύντομη, αλλά σημαντική βασιλεία του Σελίμ Α (1512-1520), η Οθωμανική Αυτοκρατορία κατέκτησε σχεδόν ολόκληρη την περιοχή της Μέσης Ανατολής με σκληρό αγώνα, αφενός με τους Σαφεβίδες (1512-1514), οι οποίοι ήταν σιιτική περσική δυναστεία και τελικά προσαρτήθηκαν στην οθωμανική διοίκηση (1517), αφετέρου, καταλύοντας τους Μαμελούκους και το κράτος τους. Συγχρόνως, η ανατολική Μικρά Ασία, η περιοχή της Συρίας, ο Λίβανος, τα παλαιστινιακά εδάφη, η περιοχή της σημερινής Ιορδανίας, η Αίγυπτος προσαρτήθηκαν στην Οθωμανική διοίκηση. Προστέθηκε επίσης η Σαουδική Αραβία (Χετζάζ) συμπεριλαμβάνοντας και τις ιερές πόλεις των Μουσουλμάνων απανταχού της γης, Μέκκα και Μεδίνα, δίνοντας απaráμιλλη αίγλη και ισχύ στους Οθωμανούς, αλλά και τον αδιάσπαστο συνδετικό κρίκο στο όνομα του Ισλάμ, που άφησαν παρακαταθήκη στους άλλους λαούς της Εγγύς Ανατολής και τον Αραβικό μουσουλμανικό κόσμο (βλ. Εικόνα 7 **Παράρτημα «B»**).

Το έργο του Σελίμ Α' συνέχισε με ακόμη σημαντικότερα αποτελέσματα ο γιός του, ο Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής (ή Νομοθέτης) που βασίλευσε μεταξύ 1520 - 1566 και η βασιλεία του αποτέλεσε την σπουδαιότερη περίοδο της οθωμανικής ιστορίας (βλέπε χάρτη Παραρτήματος Β). Δεν είναι τυχαία εξάλλου η ιδιαίτερη έμφαση που δίνει η σύγχρονη Τουρκία στην περίοδο αυτή, αλλά και το γεγονός ότι τα «δημοφιλή» στη Δύση, αλλά και στην Ελλάδα ειδικότερα²¹, τουρκικά σήριαλ προβάλλουν έντονα αυτή τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο της οθωμανικής κληρονομιάς, εξιστορώντας τη ζωή και τη βασιλεία του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή, ο οποίος στράφηκε προς τη

²⁰ *Παγκόσμια Ιστορία*, Εκδοτική Αθηνών, Εκδόσεις Παραπολιτικά, τόμος 3^{ος} Αθήνα 2015,σελ.140-141

²¹ ΝΕΦΕΛΗ ΛΥΓΕΡΟΥ, «Ο Δούρειος Ίππος των τουρκικών σήριαλ», 17.10.2017, SL press, <https://slpress.gr/politismos/o-dourios-ippos-ton-tourkikon-sirial/>

Δύση για να την κατακτήσει. Κατέλαβε αρχικά τη Ρόδο και αργότερα ολόκληρη την Ουγγαρία των Μαγυάρων (1526). Επιτυγχάνοντας τη σημαντική συμμαχία με τη σύναψη συμφωνίας με την Γαλλία στη διένεξή της με τους πανίσχυρους Αψβούργους, που ήλεγχαν τα αυστριακά και ισπανικά εδάφη, τα οθωμανικά τύμπανα του πολέμου έφτασαν ως τα τείχη της Αυστρίας το 1526 που την πολιορκήσαν, ευτυχώς για τον δυτικό πολιτισμό, χωρίς επιτυχία.

Στις θαλάσσιες στρατιωτικές επιχειρήσεις του ο Σουλεϊμάν είχε πολύτιμο αρωγό τον περιβόητο πειρατή και ναύαρχο της εποχής Χαϊρ αλ-Ντιν Μπαρμπαρόσα, που κατέκτησε, για την Οθωμανική Αυτοκρατορία, περιοχές της βόρειας Αφρικής. Ειδικότερα, κυριεύσε την Τυνησία και την Αλγερία (1529) και συνέτριψε τον στόλο των Αψβούργων, υπό την διοίκηση του Αντρέα Ντόρια στη ναυμαχία της Πρέβεζας το 1538. Όσον αφορά το ανατολικό μέτωπο, η εκστρατεία (1534-1535) εναντίον των Περσών υπήρξε επιτυχημένη, καθιστώντας τον Σουλεϊμάν κυρίαρχο της Ταυρίδας στην περιοχή του Καυκάσου, αλλά και της Βαγδάτης στο σημερινό Ιράκ.

Συστατικό στοιχείο της οθωμανικής διοίκησης αποτέλεσε η θρησκεία, με το σύστημα των «μιλλιέτ». Με σημερινούς όρους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως το σύστημα των μειονοτήτων, εντός της απέραντης Οθωμανικής επικράτειας, που περιελάμβανε πολλούς διαφορετικούς λαούς και θρησκείες και έπρεπε να διοικηθεί αποτελεσματικά με ισχυρή συγκεντρωτική εξουσία. Με μεταπολεμικούς όρους, θα χαρακτηριζόταν ως το «σύστημα των Εθνών». Μετά την άλωση του 1453 οι δύο πυλώνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν οι Έλληνες ορθόδοξοι χριστιανοί και οι μουσουλμάνοι. Γι αυτό το λόγο το πρώτο μιλλέτ που σχηματίστηκε ήταν το ελληνικό. Σύμφωνα με το ελληνικό πρότυπο δημιουργήθηκαν αργότερα, τόσο το αρμενικό όσο και το εβραϊκό. Κυρίαρχο ήταν το τουρκικό μιλλέτ των σουνιτών μουσουλμάνων, ώστε να προΐσταται των άλλων μη μουσουλμανικών μιλλέτ, με ηγέτη τον «σεΐχη του ισλάμ» (σεΐχουλισλάμη, Seyhulislam) αντίστοιχος τίτλος του Έλληνα οικουμενικού πατριάρχη, που ήταν ηγέτης του ελληνικού μιλλέτ²².

Για την οθωμανική διοίκηση, επίσημα, υπήρχαν μόνο δύο «θρησκευτικά έθνη», το ελληνικό ορθόδοξο χριστιανικό και το σουνιτικό μουσουλμανικό τουρκικό. Επομένως, το μιλλέτ είχε την έννοια ότι περιλαμβάνει Οθωμανούς υπηκόους και αυτομάτως όλοι οι υπόλοιποι ήταν ξένοι ή εχθροί του Κράτους. Στο πλαίσιο αυτό οι

²² Παγκόσμια Ιστορία, 3^{ος} τόμος σελ. 142

σίτες μουσουλμάνοι αντιμετώπιζονταν ως εχθροί του ενιαίου οθωμανικού έθνους, που δρούσαν δολίως υπέρ της Περσίας και εντασσόταν υποχρεωτικά στο σουννιτικό μιλλέτ, αν και ήταν σίτες. Ομοίως, οι καθολικοί χριστιανοί το θρήσκευμα αντιμετώπιζονταν με καχυποψία ως υποχείρια των ξένων μεγάλων δυνάμεων της δύσης.

Όταν άρχισε η παρακμή της οθωμανικής αυτοκρατορίας μετά τον 16^ο αιώνα, οι Μεγάλες Δυνάμεις της Δύσης υποχρέωσαν τους Οθωμανούς, να αναγνωρίσουν και άλλα μιλλέτ. Συγκεκριμένα, αναγνωρίστηκε το καθολικό μιλλέτ, υπό την αιγίδα της Γαλλίας και το προτεσταντικό υπό το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ολλανδία. Αυτά όμως τα μιλλέτ δεν υπάγοντας στο οθωμανικό δίκαιο και τον κορμό της αυτοκρατορίας και της ενιαίας οθωμανικής διοίκησης. Είχαν το προνόμιο της αυτοδιοίκησης και να διαχειρίζονται τα ίδια τις εσωτερικές τους υποθέσεις, στηριζόμενα στο σύστημα των «διομολογήσεων», δηλαδή να απολαμβάνουν εμπορικά προνόμια, αλλά και το δικαίωμα της ετεροδικίας που είχαν επιβάλλει οι Μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις της εποχής. Παρόλα αυτά τα μέλη αυτών των μιλλέτ δεν θεωρούνταν Οθωμανοί (υπήκοοι), αλλά ξένο σώμα στα σπλάχνα της Αυτοκρατορίας, έστω κι αν ήταν γηγενείς κάτοικοι της οθωμανικής επικράτειας. Αξίζει να σημειωθεί ότι το καθεστώς των Διομολογήσεων καταργείται ρητά στο άρθρο 28 της Συνθήκης της Λωζάνης, όπου η κυριαρχία ασκείται αποκλειστικά από το νεοσύστατο τουρκικό κράτος²³. Το οθωμανικό αυτό πρότυπο διοίκησης προβάλλεται σήμερα ως επιτυχημένο μοντέλο ανάπτυξης και ειρηνικής συμβίωσης των διαφόρων λαών εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας και επιζητείται η αναβίωσή του στο πλαίσιο του νέο-οθωμανισμού. Ωστόσο μετά την επανάσταση των Νεότουρκων του Κεμάλ και τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η συνθήκη της Λωζάνης καθόρισε τα νέα σύνορα της τουρκικής επικράτειας και θα εξηγηθεί συνοπτικά η κεμαλική Τουρκία με σαφή δυτικόστροφη πορεία στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού της²⁴, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

²³ *Παγκόσμια Ιστορία*, Εκδοτική Αθηνών, Εκδόσεις Παραπολιτικά, τόμος 4^{ος}, Αθήνα 2015, σελ.149

²⁴ KAPLAN R., «*Η επερχόμενη αναρχία: Η Απομυθοποίηση των ονείρων του μετα-ψυχροπολεμικού κόσμου*», εκδόσεις Ροές, Αθήνα, 2002, σελ.70

2.5 Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΟΥ ΚΕΜΑΛ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙ ΝΑ «ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΗΝ ΚΟΣΜΙΚΗ ΔΥΣΗ»

Ως κράτος της Εγγύς Ανατολής η Τουρκία²⁵ εκτείνεται στη Μικρά Ασία, μεγάλο μέρος της Αρμενίας, περιλαμβάνοντας λαούς της Καυκασίας και φτάνει ως τη Χερσόνησο του Αίμου στην Ανατολική Θράκη, που βρίσκεται το ευρωπαϊκό τμήμα της χώρας σύμφωνα με τα σύνορα που όρισε η Συνθήκη της Λωζάνης. Η σύγχρονη Τουρκία ιδρύθηκε ως αβασίλευτη δημοκρατία μεταφέροντας την πρωτεύουσα στην Άγκυρα από την Κωνσταντινούπολη, που ήταν η έδρα της Υψηλής Πύλης όπως λεγόταν οι σουλτανική διοίκηση. Η εγκαθίδρυση του κεμαλικού καθεστώτος ύστερα από την επιτυχή έκβαση της επανάστασης των Νεότουρκων υπό τον Κεμάλ Ατατούρκ, θεμελιώθηκε μετά την κατάργηση του Σουλτανάτου το Νοέμβριο του 1922 και την εκθρόνιση του Μωάμεθ του ΣΤ', που ήταν και ο τελευταίος Οθωμανός Σουλτάνος. Είχε ακολουθήσει η κατάργηση και του Χαλιφάτου που ήταν και το τελευταίο αξίωμα της Δυναστείας των Οσμανιδών, που είχε απομείνει, από το πάλαι ποτέ οθωμανικό κλέος. Τα σύνορα της νεοσύστατης κοσμικής τουρκικής δημοκρατίας καθορίστηκαν, ως επί το πλείστον από τη Συνθήκη της Λωζάνης, ως τα διακριτικά όρια διαχωρισμού της από το οθωμανικό της παρελθόν.

Οι έξι βασικοί άξονες του κεμαλικού μονοκομματικού συστήματος αρχικά στηρίχτηκαν πάνω στην ενίσχυση του κρατισμού και ειδικότερα, σύμφωνα με τον καθηγητή Δημήτρη Κιτσίκη στην Παγκόσμια Ιστορία της Εκδοτικής Αθηνών²⁶, επικράτησαν:

- ο ρεπουμπλικανισμός
- ο εθνικισμός,
- ο λαϊκισμός
- ο ουδετερισμός
- η εκκοσμίκευση
- ο μεταρρυθμισμός

²⁵ Παγκόσμια Ιστορία, Εκδοτική Αθηνών, τόμος 4^{ος}, Αθήνα 2015, σελ. 149-153

²⁶ Παγκόσμια Ιστορία, τόμος 4^{ος}, σελ. 150

Το ουδέτερο δόγμα του Κεμάλ για «ειρήνη στη χώρα, ειρήνη στον κόσμο», ως κύριος άξονας της εξωτερικής πολιτικής, αποδέσμευε την Τουρκία από το οθωμανικό παρελθόν των αλλεπάλληλων συγκρούσεων για την κυριαρχία της. Η «χρυσή» αυτή ουδετερότητα ωφέλησε σημαντικά την Τουρκία, καταφέροντας να αποφεύγει την άμεση εμπλοκή σε παγκόσμιες συρράξεις, όπως ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και διασώζοντάς την από αιματηρές εχθροπραξίες και πολεμικές απώλειες, σε υποδομές και ανθρώπινο δυναμικό. Αλλά και αργότερα, στον Ψυχρό Πόλεμο, η Τουρκία αντιμετώπισε αντικειμενικές δυσκολίες να καταφέρει να ισορροπήσει ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις της εποχής (ΗΠΑ-ΕΣΣΔ). Εντούτοις, κατόρθωσε να προβάλλει τη θέση της ως σημαντικός συνομιλητής και στους δύο πόλους. Διατήρησε κάποια ελευθερία στην άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής ακόμη κι όταν έγινε μέλος του ΝΑΤΟ, γεγονός το οποίο δεν την εμπόδισε να συνάπτει οικονομικές και εμπορικές συμφωνίες με τις χώρες του ανατολικού μπλοκ.

Οι έξι προαναφερθείσες βάσεις αποτυπώθηκαν στο τουρκικό σύνταγμα του 1924, ύστερα από την τροποποίηση του το 1937 και συγκεκριμένα όπως ορίζονται ρητά στο άρθρο 2. Ανάμεσα στις σημαντικές μεταρρυθμίσεις ήταν και η υποχρεωτική αντικατάσταση των παραδοσιακών ανδρικών αμφιέσεων με ευρωπαϊκή περιβολή. Χαρακτηριστικά παραδείγματα απαγόρευσης με ρητή διάταξη νόμου ήταν ότι υποχρεωτικά αντικαταστάθηκαν μεταξύ άλλων με καπέλα τα παραδοσιακά και υποχρεωτικά ισλαμικά φέσια, που αποτελούσαν σήμα κατατεθέν των ευσεβών Οθωμανών μουσουλμάνων, μαζί με τα σαρίκια των παλιών μανδρινών και τους σκούφους των δερβίσηδων. Ωστόσο, για τους γυναικείους φερετζέδες συστήθηκε απλώς η εγκατάλειψή τους και παρέμεινε προαιρετική, χωρίς να περιβληθεί η σύσταση αυτή με σχετική νομική απαγόρευση. Στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού, οι γυναικείοι φερετζέδες σταδιακά ατόνησαν και εξέλειπαν από τις νεότερες γενιές των γυναικών της Τουρκίας, κυρίως στα παράλια και στις μεγάλες πόλεις.

Βλέπουμε λοιπόν την προσπάθεια για μετάβαση της οθωμανικής στην κεμαλική Τουρκία και αποκαλύπτεται το μέγεθος της μεταβολής, αλλά και τα οθωμανικά στοιχεία που καλύφθηκαν με δυτικού τύπου συνταγές ανάπτυξης και ευημερίας. Στόχος ήταν να επιτευχθεί ο αναγκαίος εκσυγχρονισμός της τουρκικής κοινωνίας, προκειμένου να ενσωματωθεί στο δυτικό πρότυπο. Παρόλα αυτά, τα οθωμανικά στοιχεία όπως αποδεικνύεται στις μέρες μας, υπήρχαν έστω και σε

λανθάνουσα κατάσταση και βρήκαν την ευκαιρία να εμφανιστούν και πάλι μέσα από την ανάδυση του νέο-οθωμανισμού και την επιστροφή στο ένδοξο ισλαμικό παρελθόν που θα αναλυθεί στη συνέχεια.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΚΥΡΙΑΡΧΑ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Η πορεία και η εξέλιξη του Τουρκικού κράτους από την ίδρυσή του ως και σήμερα έχουν επηρεαστεί από ορισμένα ιδεολογικά κινήματα, κάποια από τα οποία έκαναν την εμφάνισή τους πριν τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Αυτά τα κινήματα, ανάλογα με τη χρονική στιγμή, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο, τόσο στην αντίληψη της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της Τουρκίας για το ρόλο της και τη σημασία της στη διεθνή σκηνή, όσο και στην εξέλιξη της ίδιας της κοινωνίας και την επικράτηση ιδεών και πεποιθήσεων που καθόρισαν την πορεία της Τουρκικής κοινωνίας και οδήγησαν στην εικόνα που βλέπουμε σήμερα για το Τουρκικό κράτος. Συνεπώς, λίγο πριν από την διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και κατά την διάρκεια ύπαρξης του Τουρκικού κράτους, εμφανίζονται τα παρακάτω κύρια ιδεολογικά ρεύματα, που επηρέασαν την εξέλιξη τόσο της πολιτικής και της στρατηγικής που έχει υιοθετήσει και εφαρμόζει η χώρα, όσο και του ίδιου του κράτους. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε το ιδεολογικό υπόβαθρο της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της Τουρκίας, αλλά και του Τουρκικού έθνους, για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε την επιλογή των στρατηγικών από τη γείτονα χώρα. Αυτό το υπόβαθρο και όχι η παραφροσύνη ενός ηγέτη είναι που καθοδηγεί και κατευθύνει τις δράσεις της Άγκυρας.

3.1 ΚΕΜΑΛΙΣΜΟΣ

Ως ηγεμονική ιδεολογία, ο κεμαλισμός αποτελεί τη βούληση για πολιτισμό, στρεφόμενος κατά του οθωμανικού και ισλαμικού παρελθόντος. Η επιδίωξή του ήταν μέσα από την συναίνεση, αλλά και την επιβολή, να μεταμορφώσει την κοινωνία²⁷. Εμπνευστής της, ήταν ο Μουσταφά Κεμάλ, ιδρυτής της Τουρκικής Δημοκρατίας, κάτω από τις κατευθύνσεις του ίδιου συγκροτήθηκε το τουρκικό έθνος.

²⁷ ΝΙΥΑΖΙ ΚΙΖΙΛΥΟΥΡΕΚ, «Κεμαλισμός- Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας», Ελληνικά Γράμματα, 2006

Από το 1923 και με την πάροδο των ετών η ιδεολογία εξελίχθηκε, δεχόμενη επιρροές από άλλες, όπως ο φασισμός, για να καταλήξει στη σημερινή της μορφή, μέσα από τα πραξικοπήματα που πραγματοποίησαν οι στρατιωτικοί καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του τουρκικού κράτους. Παρά τις όποιες επιδράσεις, σαν ιδεολογία ο κεμαλισμός δεν έπαψε ποτέ να αναφέρεται στην πρόοδο, να ενοχλείται από τον εκδημοκρατισμό και να αποτελεί ένα μέσο διαφύλαξης της τάξης του κράτους²⁸.

Για τον κεμαλισμό το έθνος συνιστά μια εθνική/πολιτιστική οντότητα, αποτελούμενη από Τούρκους μόνο, ενώ το κράτος αποτελεί μια πολιτική και γεωπολιτική οντότητα. Επομένως η έννοια του κράτους – έθνους έχει άμεση σχέση με την αγάπη για το έθνος, την υπηκοότητα και τον πολιτισμό εντός μιας γεωγραφικής περιοχής²⁹. Η αρχή αυτή αποτελεί κληρονομιά του Μουσταφά Κεμάλ και συμπεριλαμβάνεται στο άρθρο 3 του Συντάγματος :

«Το κράτος της Τουρκίας αποτελεί ένα αδιάσπαστο σύνολο του κράτους και του έθνους του οποίου η γλώσσα είναι η Τουρκική»³⁰.

3.2 ΠΑΝΤΟΥΡΚΙΣΜΟΣ/ΤΟΥΡΑΝΙΣΜΟΣ

Ιστορικά ως πολιτική ιδέα πρωτοεμφανίστηκε στη Ρωσία, από έναν Τάταρο από την Κριμαία, τον Ismael Gasprinskij (1856-1914). Υποστήριξε την ένωση όλων των τουρκογενών λαών της Τσαρικής Αυτοκρατορίας, από τον Καύκασο μέχρι το Τουρκεστάν και από την Σιβηρία μέχρι το βόρειο Ιράν, σε ένα μεγάλο «Τουρανικό» κράτος³¹. Σύμφωνα με άλλους, πατέρα του Τουρανισμού θεωρείται ο εξισλαμισμένος Πολωνός Borzenschky³².

²⁸ ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΜΗΝΑΓΙΑΣ «Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας», 2010, σελ.25

²⁹ Βλέπε ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΜΗΝΑΓΙΑΣ, οπ. παραπ., σελ.26

³⁰ «Κεμαλισμός και δημοκρατία», 13.11.2009, Sabah, www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/13/kemalizm_ve_demokراسi

³¹ ΝΕΟΚΛΗΣ ΣΑΡΡΗΣ, «Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκρατία. Η Άνοδος της Στρατογραφειοκρατείας 1923 – 1950», εκδόσεις Γόρδιος, 1992, σελ.548

³² ΗΛΙΑΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, «Η Τουρκία ως πρότυπο των μουσουλμανικών δημοκρατιών της πρώην ΕΣΣΔ», Γεωστρατηγική, τεύχος Ιανουάριος - Απρίλιος 2005, σελ.148

Κατά τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912 – 1913, καθώς και κατά την διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, η θέση των Παντουρκιστών, εντός του κινήματος των Νεότουρκων³³ ενισχύθηκε λόγω της ήττας της Τουρκίας, που οδήγησε στην αποχώρησή της από όλα τα ευρωπαϊκά εδάφη.

Οι Παντουρκιστές ενδιαφέρονται για τη δημιουργία του «Μεγάλου Τουράν», το οποίο αποτελεί για τους ίδιους τη μυθοποιημένη αρχέγονη κοιτίδα όλων των τουρκικών φυλών. Καθώς δεν έχουν καθορίσει ποτέ τι ακριβώς εννοούν, έχουν φτάσει στο σημείο να συμπεριλαμβάνουν στα μεγαλεπήβολα σχέδιά τους, όχι μόνο τους τουρκικούς πληθυσμούς της Μικράς Ασίας και του κεντροασιατικού Τουρκεστάν, αλλά και τους Μογγόλους ή ακόμα και τους Ούγγρους και Φιλανδούς. Σύμφωνα με τον Jacob Landau, *ο παντουρκισμός ως ιδεολογία, αποβλέπει στην απελευθέρωση και την ένωση με την «μητέρα-πατρίδα» όλων των τουρκόφωνων ομάδων που ζουν στη διασπορά, δηλαδή Κριμαία, Αζερμπαϊτζάν, Καύκασο, Τουρκεστάν, Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν, Δυτική Κίνα, Κιργισία, Σιβηρία, Αφγανιστάν, Ιράν, Ιράκ, Συρία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία, Δυτική Θράκη, Κύπρος*³⁴ (βλ. Εικόνες 8 & 9 **Παράρτημα «Γ»**). Τα «πιστεύω» των Τουρανιστών, εκφράζονται συνοπτικά και ξεκάθαρα στο περίφημο ποίημα του Gokalp, το οποίο δημοσιεύτηκε σε περιοδικό στην Θεσσαλονίκη (7/3/1911) : «Η πατρίδα των Τούρκων δεν είναι η Τουρκία. Η μεγάλη και αιώνια πατρίδα λέγεται Τουράν»³⁵.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι πολιτικός στόχος του τουρανιστικού προγράμματος, ήταν η διάλυση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και μετέπειτα ΕΣΣΔ, το οποίο εξυπηρετούσε τους στόχους του Γερμανικού Ιμπεριαλισμού, έγιναν δύο μεγάλες προσπάθειες πραγματοποίησης των οραμάτων των παντουρκιστών, με την βοήθεια των Γερμανών.

Η πρώτη στον Α' ΠΠ, όπου αντιπαρατέθηκαν ο πολιτικός εκπρόσωπος των Τουρανιστών Εμβέρ Πασάς, αξιωματικός του Οθωμανικού Στρατού και ένας άλλος Τούρκος Αξιωματικός, ο Μουσταφά Κεμάλ. Μεταξύ των δύο ανέκυψε έντονη

³³ Με τον όρο Νεότουρκοι, εννοείται το μεταρρυθμιστικό κίνημα που ξεκίνησε στην Τουρκία το 1908, και στο οποίο εντάσσονται αξιωματικοί, πολιτικοί και διανοούμενοι, οι οποίοι ξεσηκώθηκαν για την επαναφορά του Συντάγματος του 1876, υιοθετώντας το σύνθημα Ελευθερία (Hürriyet), Ισότητα (Musavat) και Δικαιοσύνη (Adelat). Βασικοί στόχοι του κινήματος ήταν η κατάλυση της απολυταρχίας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β', και η εγκαθίδρυση ενός εκσυγχρονισμένου κράτους στο ευρωπαϊκό πρότυπο, που θα μπορούσε να διατηρήσει την εδαφική ακεραιότητα της αυτοκρατορίας

³⁴ JACOB LANDAU, «Παντουρκισμός- το δόγμα του τουρκικού επεκτατισμού», Εκδόσεις Θετίλη, 1985

³⁵ Βλέπε ΗΛΙΑΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, οπ. παραπ. σελ. 149

πολιτική διαφωνία³⁶. Η αντιπαράθεση αυτή ουσιαστικά επρόκειτο για σύγκρουση μεταξύ δύο διαφορετικών εκδοχών του Τουρκικού Εθνικισμού. Ενώ ο Εμβέρ προτιμούσε την ίδρυση Αυτοκρατορίας με πρωτεύουσα την Σαμαρκάνδη³⁷, αντί μιας άνευ νοήματος δημοκρατίας στη Κωνσταντινούπολη, ο Κεμάλ εστίαζε το ενδιαφέρον του στη Βαλκανική και τα Στενά. Με την βοήθεια ξένων δυνάμεων τελικά επικράτησε η πραγματοποίηση του κεμαλικού προγράμματος με την γνωστή εξέλιξη.

Η δεύτερη προσπάθεια πραγματοποιήθηκε κατά τον Β' ΠΠ, όπου η Γερμανία, επιδιώκοντας να διαλύσει τη Ρωσία, βρήκε πρόσφορο έδαφος στην Τουρκία του Ισμέτ Ινονού και προσπάθησε να αξιοποιήσει το «τουρανικό χαρτί». Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι αποφασίστηκε να καλλιεργηθούν εκ νέου τουρανιστικά αισθήματα μεταξύ της πλειοψηφίας των τουρκογενών λαών της ΕΣΣΔ, καθώς διαπιστώθηκε ότι αυτά είχαν επαλειφθεί³⁸. Για τον λόγο αυτό εκδόθηκε το περιοδικό «Bozkurt» (Γκρίζος Λύκος), στο οποίο απεικονιζόταν χάρτης του Τουρκικού κράτους εκτεινόμενο μέχρι την Μογγολία και συνοδευόμενος με το σύνθημα «Η Τουρκική Φυλή υπεράνω όλων των φυλών». Σύνδεσμος Τουρκίας και Βερολίνου ήταν ο αδερφός του θανόντος Εμβέρ, Νουρή Πασάς, ο οποίος, προσδιόρισε ως χώρο επιρροής της Τουρκίας τις περιοχές: Αζερμπαϊτζάν, Κριμαία, Νταγκεστάν, Καζακστάν, Τουρκεστάν, ενώ συμπεριέλαβε και το βορειοδυτικό Σινκιάνγκ και τμήμα του Ιράν³⁹. Το σχέδιο των παντουρκιστών απέτυχε εκ νέου, μετά την ήττα των Γερμανών. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 1944, μετά την διαφανόμενη ήττα των γερμανών, οδηγήθηκαν στο ειδώλιο του κατηγορουμένου εξέχοντες παντουρκιστές⁴⁰, οι οποίοι όμως το 1947 αφέθησαν ελεύθεροι, αποδεικνύοντας ότι η επίσημη Τουρκία, ουδέποτε εγκαταλείπει τους στόχους των Τουρανιστών.

³⁶ JOHANNES GLASNECK, «Κεμάλ Ατατούρκ και η μοντέρνα Τουρκία», 1971, σελ.38

³⁷ Πόλη του Ουτζμπεκιστάν, πρωτεύουσα του μεγάλου Τουράν κατά τους Τουρανιστές.

³⁸ Βλέπε ΗΛΙΑΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, οπ. παραπ., σελ.154

³⁹ Βλέπε JOHANNES GLASNECK, οπ. παραπ., σελ.206

⁴⁰ Πρόκειται για τον Λοχαγό, Alp Arslan Turkes, ιστορικό ηγέτη του τουρκικού φασιστικού κόμματος «Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας» και αρχηγό των «Γκρίζων Λύκων», τον καθηγητή Togan ψυχή του περιοδικού «Γκρίζος Λύκος», τον εκπαιδευτικό Nihal Atsiz εκδότη της παντουρκικής επιθεώρησης «Oghun», καθώς και πλειάδα ακαδημαϊκών και αξιωματικών.

3.3 ΤΟ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΙΣΛΑΜ

Από τη δημιουργία του Τουρκικού κράτους και μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, οι κεμαλιστές θεωρούσαν ως «εχθρούς» τους το Ισλάμ (ως παράγοντας οπισθοδρόμησης και εμπόδιο στον εκσυγχρονισμό) και τον ισλαμισμό (δηλαδή την πολιτική χρήση της θρησκείας από κοινωνικές ή εθνο-πολιτισμικές ομάδες και ηγετικές προσωπικότητες που αντιπολιτευόταν το κεμαλικό καθεστώς)⁴¹.

Παρά τις προσπάθειες του Κεμάλ και των ενόπλων δυνάμεων να καθυποτάξουν το πολιτικό Ισλάμ και συνεπώς να το περιορίσουν σε αυστηρά θρησκευτικά πλαίσια, αυτό όχι μόνο άντεξε, αλλά κατάφερε και να μετεξελιχθεί, όπως για παράδειγμα οι κοινότητες των Σούφι⁴², οι οποίες παρά το ότι διαλύθηκαν με νόμο το 1925, κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν σε ημί-παράνομα δίκτυα⁴³.

Τη δεκαετία του 1950, ο Αντνάν Μεντερές, χαλάρωσε την ασφυκτική πίεση του κεμαλικού καθεστώτος προς το Ισλάμ, παρέχοντας ορισμένα δικαιώματα στους ισλαμιστές, με κυριότερα την ολοκλήρωση 15.000 νέων τεμενών, την ίδρυση σχολείων ιμάμηδων-χατίπηδων και τη λειτουργία θεολογικής σχολής στην Άγκυρα⁴⁴. Παρά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1960, το Ισλάμ, συνέχισε να αποτελεί μια κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα με σημαντικό αντίκρισμα. Ακολούθησε ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, ο οποίος πρόσφερε προστασία και πολιτική σκέψη, που συνεχίστηκαν και μετά το πραξικόπημα του 1971.

Το 1972 εμφανίστηκε στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας, το Κόμμα της Εθνικής Σωτηρίας, του Νετζμεντίν Ερπακάν, που αποτελούσε αυτόνομη πολιτική έκφραση του Ισλάμ και το οποίο συμμάχησε με τη στρατιωτική ηγεσία στη σύγκρουση του κοσμικού καθεστώτος με την άκρα αριστερά⁴⁵.

Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980, κυριάρχησε στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας, ο Τουργκούτ Οζάλ, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη του κοσμικού κράτους. Ο Οζάλ ήταν αυτός που έκανε το μεγάλο άνοιγμα προς το πολιτικό Ισλάμ,

⁴¹ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΩΓΟΣ, «Τουρκικό πολιτικό Ισλάμ και Ισλαμιστικά δίκτυα στη Γερμανία», εκδόσεις Λιβάνη, 2011, σελ. 139

⁴² Με τον όρο Σούφι εννοούμε τις πρώτες ασκητικές κοινότητες του Ισλάμ, και οι οποίες εγκατέλειψαν τα εγκόσμια. Θεωρείται μυστική αίρεση που κυριάρχησε στις χώρες της Ανατολής, κυρίως στην Περσία και σύμφωνα με ειδικούς ενσωμάτωσε τα μυστικά δόγματα του μουσουλμανισμού.

⁴³ ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ, «Σταυροφόροι χωρίς σταυρό», εκδόσεις Λιβάνη, 2010, σελ. 137

⁴⁴ ΣΥΜΕΩΝ ΣΟΛΤΑΡΙΔΗΣ, «Κεμαλικός Εθνικισμός», εκδόσεις Λιβάνη, 2000, σελ. 277

⁴⁵ Βλέπε ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ, οπ. παραπ., σελ. 137

καταργώντας όλα τα νομικά εμπόδια για τις δραστηριότητες του Ισλάμ. Έτσι διαμόρφωσε ένα καθεστώς, που συνδύαζε τις μετριοπαθείς ισλαμικές αρχές, τον οικονομικό φιλελευθερισμό και τους γεωπολιτικούς δεσμούς με την Δύση⁴⁶. Κατά την ηγεσία του υπήρξε μαζική διείσδυση μετριοπαθών ισλαμιστών στον κρατικό μηχανισμό, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια ολόκληρη γενιά μετριοπαθών ισλαμιστών με υψηλού επιπέδου εκπαίδευση, με εντυπωσιακές επιδόσεις σε όλους τους κοινωνικούς και οικονομικούς-επιχειρηματικούς τομείς. Επιπρόσθετα το μετακεμαλικό καθεστώς, προσπαθώντας να καθυποτάξει το αποσχιστικό Κουρδικό κίνημα, σύναψε μια δεύτερη συμμαχία με το πολιτικό Ισλάμ, επιχειρώντας να χειραφετήσει τους Κούρδους όχι μέσω της εθνικής ιδεολογίας, αλλά μέσω της θρησκευτικής⁴⁷. Με βάση αυτή την στρατηγική, ο Οζάλ κέρδισε μεγάλη εκλογική απήχηση στους Κούρδους.

Στα τέλη της δεκαετίας του '80 τα δεδομένα άλλαξαν, καθώς ο Οζάλ, αλλά και ο διάδοχός του Μεσούτ Γιλμάζ, προσπάθησαν να εκδιώξουν τους ισλαμιστές από το κόμμα, λόγω ενδοκομματικών αντιπαραθέσεων⁴⁸. Αυτό όμως είχε σαν αποτέλεσμα να ενισχυθεί το καθαρόαιμο πολιτικό Ισλάμ, μέσω του Κόμματος της Ευημερίας, που διαδέχτηκε το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας, όταν αυτό τέθηκε εκτός νόμου το 1980. Στις βουλευτικές εκλογές του 1994, κέρδισε την πρώτη θέση και σχημάτισε κυβέρνηση συνασπισμού μαζί με το κόμμα της Τανσού Τσιλέρ.

Το μετακεμαλικό κατεστημένο διαβλέποντας τη συνεχή άνοδο του Ισλάμ, ανέτρεψε την κυβέρνηση συνασπισμού, έθεσε το Κόμμα Ευημερίας εκτός νόμου και προχώρησε σε εκκαθαρίσεις στον κρατικό μηχανισμό, ενώ απαγορεύτηκε στον Ερμπακάν η συμμετοχή του στην πολιτική. Οι ισλαμιστές αντιδρώντας ίδρυσαν το Κόμμα Αρετής και όταν και αυτό τέθηκε εκτός νόμου, ιδρύθηκε το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) με αρχηγό τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογαν, ο οποίος από το 2002 μέχρι σήμερα αποτελεί τον απόλυτο κυρίαρχο στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας.

⁴⁶ Βλέπε ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ, *οπ. παραπ.*, σελ. 138

⁴⁷ Βλέπε ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ, *οπ. παραπ.*, σελ. 139.

⁴⁸ Τον Ιανουάριο του 1987, παραπάνω από 100 δόκιμοι αξιωματικοί, συνελήφθησαν και εκδιώχθηκαν από την Στρατιωτική Ακαδημία, καθώς κατηγορήθηκαν ότι ήταν μέλη της Χεζμπολά.

3.4 ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΣΜΟΣ

Ο νέο-οθωμανισμός αποτελεί την ιδέα συνέχισης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και έχει τις ρίζες του πριν από τον Α' ΠΠ, δεδομένου ότι αποτελούσε ένα σχέδιο της πρώτης τουρκικής μυστικής υπηρεσίας πληροφοριών *Teskilat-I Mahsusa*, που πρωτοεμφανίστηκε το 1913. Σκοπός αυτού του σχεδίου ήταν ο πλήρης έλεγχος των νεοϊδρυθέντων κρατών, τα οποία πριν αποτελούσαν εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, σχεδιάζονταν η εκπαίδευση στην Κωνσταντινούπολη των ηγετικών στελεχών αυτών των κρατών και τα οποία διακρίνονταν για τις φίλο-οθωμανικές τους αντιλήψεις και ήταν πολέμιοι της Δύσης⁴⁹. Η τακτική αυτή αποτελεί ακόμα και σήμερα, 100 χρόνια μετά, προσφιλή στρατηγική της Τουρκίας και της εξωτερικής της πολιτικής.

Το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης ακολούθησε εξωστρεφή εξωτερική πολιτική, σε αντίθεση με τους κεμαλιστές, ακολουθώντας τη θεώρηση ότι, ο εδαφικός και πληθυσμιακός όγκος, το αυτοκρατορικό παρελθόν και οι δυνατότητες επιρροής, διευκολύνουν την Τουρκία να αναδειχτεί σε αυτόνομη περιφερειακή δύναμη. Έτσι, η Άγκυρα θα πρέπει να ασκεί πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, με αυτοπεποίθηση και αίσθηση μεγαλείου, καθώς επίσης αντί να λειτουργεί για λογαριασμό των ΗΠΑ, να διαπραγματεύεται με ίσους όρους με τις μεγάλες δυνάμεις, ώστε να αναγνωριστεί από αυτές ως ισότιμος εταίρος, γεγονός που αρχίζει να το πετυχαίνει ως ένα βαθμό.

Τον Οκτώβριο του 2009, ο Τούρκος ΥΠΕΞ μιλώντας σε συνέδριο στο Σεράγεβο, ανέφερε ότι τα Βαλκάνια κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ήταν πρότυπο συνεργασίας σε όλους τους τομείς, προσθέτοντας: «*Επιθυμούμε μια νέα Βαλκανική, που θα θεμελιώνεται στις πολιτικές αξίες, στην οικονομική αλληλεξάρτηση, στη συνεργασία και στην πολιτική αρμονία. Όλα αυτά εξασφαλιζόνταν στα οθωμανικά Βαλκάνια...Εμείς θα αναβιώσουμε την εποχή αυτή....*». Ο Νταβούτογλου ως θεωρητικός του νέο-οθωμανισμού, προσπάθησε να οικοδομήσει ένα σύστημα, στο κέντρο του οποίου θα βρίσκεται η Τουρκία κατέχοντας ηγεμονικό ρόλο⁵⁰. Με όχημα τη «συνύπαρξη» κατά την διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την ύπαρξη κοινών πολιτιστικών στοιχείων, επεδίωξε να εξασφαλίσει ενός είδος μετά-οθωμανικής ταυτότητας.

⁴⁹ Βλέπε ΧΡΗΣΤΟΣ Δ. ΜΗΝΑΓΙΑΣ, οπ. παρ., σελ. 35

⁵⁰ Βλέπε ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ, οπ. παραπ., σελ. 202

Λόγω του κοινού οθωμανικού παρελθόντος, η Τουρκία υποστηρίζει τη συγγένεια με τις χώρες της ευρύτερης περιοχής και διεκδικεί ηγετικό ρόλο. Όλα αυτά επιβεβαιώνονται και από τις δηλώσεις του Αχμέτ Νταβούτογλου: «*Εμείς ορίσαμε την ένταξη στην Ε.Ε ως στρατηγικό στόχο. Ποτέ όμως δεν θα παραμελήσουμε τους δεσμούς μας στην Ασία, τις επαφές μας στη Μέση Ανατολή, τις ρίζες μας στα Βαλκάνια, στον Καύκασο και στην Αφρική....*»⁵¹. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα της νέο-οθωμανικής πολιτικής που προωθεί, προσπαθώντας να καταστήσει τον ισλαμικό πολιτισμό πολιτική προτεραιότητα έναντι του εθνικού κράτους, στον γεωγραφικό χώρο της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποτελούν τα παρακάτω λόγια: «*Είμαι Οθωμανός, κανείς δεν μπορεί να αποφύγει την ιστορία του και οι Οθωμανοί δεν ήταν τουρκικό κράτος, αλλά ένα μωσαϊκό εθνών*». Με αυτά προσπαθεί να ενισχύσει την άποψή του περί υποχρεώσεων της Τουρκίας σε εδάφη που στο ιστορικό παρελθόν υπήρχαν Τούρκοι⁵².

3.5 ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟ «ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΒΑΘΟΣ» ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Στα χρόνια διακυβέρνησης της Τουρκίας από τους ισλαμιστές, παρατηρείται μια πολύ σημαντική αλλαγή, στην Τουρκική εξωτερική πολιτική, με κύριο στοιχείο της «το όραμα»⁵³. Εμπνευστής, διαμορφωτής και βασικός εκφραστής της παραπάνω πολιτικής αποτελεί ο Αχμέτ Νταβούτογλου⁵⁴, ο οποίος υποστηρίζει ότι οι τούρκοι διπλωμάτες πρέπει να οραματίζονται και όχι να ακολουθούν τα γεγονότα.

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου είναι πρώην διπλωμάτης και πολιτικός, ο οποίος υπηρέτησε ως σύμβουλος του Ερντογάν, από την αρχή της θητείας του. Αργότερα διατέλεσε υπουργός Εξωτερικών (2009-2014) και πρωθυπουργός το 2014, στη θέση

⁵¹ Βλέπε ΣΤΑΥΡΟΣ ΛΥΓΕΡΟΣ, *οπ. παραπ.*, σελ.203

⁵² Βλέπε ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΝΑΓΙΑΣ, *οπ. παρ.*, σελ. 39

⁵³ Βλέπε ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΝΑΓΙΑΣ, *οπ. παραπ.* σελ. 34

⁵⁴ Γεννήθηκε το 1952 στο Ικόνιο. Μαθήτευσε στο Διεθνές Γερμανικό Σχολείο Κωνσταντινούπολης. Σπούδασε στο Τμήμα Πολιτικών Σπουδών και Οικονομικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Βοσπόρου, πραγματοποιώντας μεταπτυχιακές σπουδές στη Δημόσια Διοίκηση και στις Διεθνείς Σχέσεις. Διετέλεσε καθηγητής και πρόεδρος του τμήματος Διεθνών Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο του Μαρμαρά, καθώς επίσης αναπληρωτής καθηγητής στο Ισλαμικό Πανεπιστήμιο της Μαλαισίας. Στις 18-1-2003, του απονεμήθηκε ο τίτλος του πρέσβη. Διετέλεσε για επτά χρόνια προσωπικός σύμβουλος του Τούρκου πρωθυπουργού Ερντογάν σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, υπουργός Εξωτερικών και πρωθυπουργός της Τουρκικής Δημοκρατίας.

του Ερντογάν που μεταπήδησε στη θέση του Προέδρου, γεγονός που αποδεικνύει και τον βαθμό εμπιστοσύνης που απολάμβανε από τον Ερντογάν. Το 2015 έλαβε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, της οποίας προϊστάτο μέχρι την απομάκρυνσή του το 2016.

Το «μανιφέστο» του καθηγητή Διεθνών Σχέσεων Νταβούτογλου με τις θέσεις του για την εξωτερική πολιτική που πρέπει να εφαρμόσει η Τουρκία στη διεθνή σκηνή, είναι το βιβλίο του «*Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*» που εκδόθηκε το 2001 ως ακαδημαϊκή πραγματεία, χωρίς όμως να κατατίθεται η σχετική βιβλιογραφία. Το «στρατηγικό βάθος» ορίζεται με την έννοια ότι το εκτόπισμα μιας χώρας στην παγκόσμια πολιτική σκηνή σχετίζεται άμεσα με την «γεωστρατηγική της θέση» και το «ιστορικό της βάθος». Προφανώς, για τον συγγραφέα, η Τουρκία διαθέτει και τα δύο πλεονεκτήματα. Η θέση της και ο έλεγχος των Στενών του Βοσπόρου, όπως αναφέρθηκε στην παράθεση της συνθήκης του Μοντρέ, την καθιστούν κεντρική χώρα – κλειδί, ανάμεσα σε εξαιρετικά σημαντικές περιοχές μεγάλης γεωπολιτικής σημασίας. Επιπλέον, η βαριά οθωμανική κληρονομιά και το αυτοκρατορικό παρελθόν που ένωνε κάποτε τον μουσουλμανικό κόσμο, δίνει το πλεονέκτημα στη σημερινή Τουρκία να καταστεί και πάλι ισχυρή, συμπαγής, μουσουλμανική, περιφερειακή δύναμη.

Για την υλοποίηση του νέο-οθωμανικού οράματος, η τουρκική διπλωματία θα πρέπει να ξεπεράσει την πολιτική του Κεμάλ, κατά την οποία δίνονταν υπερβάλλουσα βαρύτητα στις σχέσεις της Τουρκίας, με τη Δύση και ειδικότερα τις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα πρέπει να προωθήσει ανάλογους γεωστρατηγικούς άξονες συνεργασίας με την Ανατολή. Αιχμή του δόρατος πρέπει να είναι ο αραβικός και μουσουλμανικός κόσμος, όπως και η Ρωσία στο πλαίσιο της εξυπηρέτησης των τουρκικών συμφερόντων στην νέα εποχή, καθώς στο παρελθόν είχε ατονήσει η διεύρυνση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς αυτούς τους παίκτες της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής. Ωστόσο, όταν εκδόθηκε η διατριβή Νταβούτογλου το 2001, δεν εκτιμήθηκε ιδιαίτερα από την τουρκική ακαδημαϊκή κοινότητα και κοινωνία. Θεωρήθηκε ότι επρόκειτο για φιλοδοξίες ενός ακαδημαϊκού με έντονο ισλαμικό προσανατολισμό που δεν έχει θέση στην κεμαλική κοσμική

τουρκική Δημοκρατία⁵⁵. Η στάση αυτή της τουρκικής κοινής γνώμης είναι ενδεικτική έκτοτε της θεαματικής αλλαγής που συντελέστηκε στα χρόνια αυτά της ενεργού πολιτικής δράσης του Νταβούτογλου για τη μεταστροφή της πολιτικής και κοινωνικής αντίληψης της Τουρκίας, για τα διεθνή ζητήματα και ευρύτερα τη θέση της στον κόσμο, αλλά και το ίδιο το πολιτικό της σύστημα διακυβέρνησης.

Στην πραγματικότητα η πολιτική Νταβούτογλου αποτέλεσε συνέχεια της πολιτικής Οζάλ, η οποία ήταν ακόμη πρόμη για να βρει σημαντικά ερείσματα στην άλλοτε ακμαία και αδιαμφισβήτητη κεμαλική παρακαταθήκη. Η εμφάνιση του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην τουρκική πολιτική σκηνή στις εκλογές του 2002 υπό το νέο κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης και η νίκη στις εκλογές αποτελούν και την αφετηρία της προαναφερόμενης αλλαγής. Μετέβαλε συθέμελα την Τουρκία, από την κεμαλική πολιτική, στην ισλαμική του Ερντογάν, οικοδομώντας αργά αλλά σταθερά τη νέα αντίληψη περί της «σύγχρονης» εξωτερικής πολιτικής, που όμως ήταν η επιστροφή στο (οθωμανικό) παρελθόν. Η σταδιακή μετάβαση της άλλοτε δυτικόφιλης Τουρκίας κινείται πάνω σε πέντε αρχές, οι οποίες στηρίζονται σε δύο πυλώνες, τον έναν της γεωγραφικής σημασίας της Τουρκίας και τον άλλον που αφορά την ιστορική της κληρονομία. Ειδικότερα οι πυλώνες αυτοί είναι:

1) Ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και δημοκρατίας, όπου η προάσπιση των πολιτικών ελευθεριών δεν θα παρεμποδίζει την εθνική ασφάλεια της χώρας και τις προοπτικές της. Στο πλαίσιο αυτό επιδιώκεται η ένταξη της Τουρκίας στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, με αντάλλαγμα σημαντικές αλλαγές στη δομή και τη λειτουργία της χώρας, σύμφωνα με το κοινοτικό κεκτημένο και το κράτος δικαίου, όπως τουλάχιστον διατείνεται το καθεστώς Ερντογάν.

2) Πολιτική μηδενικών προβλημάτων προς τους γείτονες της Τουρκίας, στο πνεύμα ότι επιβραδύνει την ανάπτυξη της χώρας. Θα πρέπει να επιχειρηθεί η επίλυση όλων των σημαντικών προβλημάτων που έχει η Τουρκία με τους γείτονές της, ώστε να κερδίσει δυνάμεις που θα της επιτρέψουν να ενισχύσει τη θέση της και να προβάλλει τις «ειρηνικές της προθέσεις». Το καθεστώς Άσαντ πάντως πλήρωσε ακριβά την τουρκική επίθεση φιλίας, όπως και η Αίγυπτος με τις απόπειρες

⁵⁵ Αγγελοπούλου Χ., «Δόγμα Στρατηγικού Βάθους», ΕΛΕΣΜΕ Τεύχος 58, σελ.1 http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.html

ανατροπής των καθεστώτων τους, με εμφανή την εμπλοκή της Τουρκίας στις εσωτερικές υποθέσεις των χωρών αυτών.

3) Ανάπτυξη Σχέσεων με τις γειτονικές περιοχές και πέραν αυτών, που αφορούν τις χώρες της Μέσης Ανατολής, του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, όπου ζουν τουρκογενείς πληθυσμοί και μουσουλμάνοι. Συγχρόνως ανάπτυξη των σχέσεων με τη Ρωσία και την Ευρωπαϊκή Ένωση, που θα επιτρέπουν στην Τουρκία να εξελιχθεί σε έναν «ειρηνικό διαμεσολαβητή», που θα είναι σε θέση να παίζει μεσολαβητικό ρόλο για τη σύγκλιση των διαφορών και αποκλεισμό των συγκρούσεων.

4) Πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική, συνεργασία της Τουρκίας με τους μεγάλους παγκόσμιους παίκτες στο πλαίσιο της συνεργασίας και όχι του ανταγωνισμού. Στην πραγματικότητα προβάλλει ένα μοντέλο «ήπιας» ισλαμικής δύναμης προς μίμηση για τις άλλες χώρες, όπως το Ιράκ, τη Σαουδική Αραβία και την Αίγυπτο, που αποτελούσαν ανέκαθεν τους κύριους ανταγωνιστές στην προσπάθεια της Τουρκίας να ενώσει υπό το σκήπτρο της τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς, κυρίως τους Σουνίτες μουσουλμάνους.

5) Ρυθμική Διπλωματία, ενεργή διπλωματία και παρουσία της Τουρκίας στα διεθνή φόρα και τους διεθνείς οργανισμούς, αλλά και σε κάθε δυνατή οργάνωση και δράση, που θα προβάλλει τα τουρκικά ζωτικά συμφέροντα σε κάθε περιοχή, ώστε να καταστεί παγκόσμιος υπολογίσιμος παίκτης έναντι των αντιπάλων της. Η συστηματική προώθηση των τουρκικών συμφερόντων, από ομάδες συμφερόντων, αποδεικνύεται πολύ εποικοδομητική, όπως τα διάφορα λόμπυ κατά τη διαμόρφωση της αμερικανικής πολιτικής. Αλλά και η βιομηχανία του θεάματος με τα τουρκικά σήριαλ που έχουν κατακλύσει τις ευρωπαϊκές κοινωνίες, όπου ζουν μουσουλμάνοι και τούρκοι μετανάστες και προβάλλουν μία εξωραϊσμένη και συμπαθή εικόνα της Τουρκίας στο εξωτερικό.

Λόγω της μεγάλης επίδρασης που έχει το εν λόγω δόγμα, γίνεται στη συνέχεια μια πιο λεπτομερή παράθεση των ίδιων των δηλώσεων Νταβούτογλου και προσπάθεια ανάλυσης αυτών.

Στην τελετή ανάληψης των καθηκόντων του, ως ΥΠΕΞ, ο Νταβούτογλου δημοσιοποίησε την αλλαγή στην εξωτερική πολιτική και τους άξονες αυτής⁵⁶: «...η πιο σημαντική αλλαγή που βιώνει η εξωτερική πολιτική είναι το πέρασμα από μια πολιτική επικεντρωμένη στη κρίση, σε μια άλλη επικεντρωμένη στο όραμα, που στηρίζεται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος άξονας έχει σχέση με τη σειρά κατάταξης της Τουρκίας, στον κατάλογο των χωρών που ευημερούν...ώστε η χώρα να καταστεί μια από τις πιο ισχυρές χώρες του κόσμου.[...] Ο δεύτερος άξονας αφορά στην περιοχή και στον περίγυρο της Τουρκίας. Κυρίως πρέπει να μεταπλάσουμε «τη σχέση μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονές μας», «σε σχέση μέγιστου οφέλους». Η Τουρκία δεν είναι μια χώρα που μνημονεύεται μόνο σε μια περιοχή. Είναι χώρα των Βαλκανίων, του Καυκάσου, της Μέσης Ανατολής, της Μαύρης Θάλασσας, της Μεσογείου, της Κασπίας, του Περσικού Κόλπου [...].Εκτός από τις υποχρεώσεις της στα 70 εκατομμύρια κατοίκους της, έχει υποχρεώσεις και σε όλα τα εδάφη που έχουν κάθε είδους διασύνδεση με εδάφη του παρελθόντος της και σε εδάφη όπου υπάρχουν Τούρκοι.[...] Η Τουρκία έχει επίσης παγκόσμιο όραμα, που έχει σχέση με την παρουσίαση διεθνώς των απόψεών της για κάθε θέμα...»⁵⁷.

Στόχοι λοιπόν της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας είναι να καταστεί μια παγκόσμια δύναμη, η οποία θα έχει λόγο σε θέματα της παγκόσμιας σκηνής και συνεπώς θα πρέπει να διεκδικήσει μια περίοπτη θέση στο διεθνές σύστημα. Ο Νταβούτογλου τονίζει ότι η Τουρκία διαθέτει αυτοκρατορικό παρελθόν, κυριαρχώντας σε τρεις ηπείρους (Ανατολική Ευρώπη, Δυτική Ασία και Βόρεια Αφρική), και γι' αυτό οφείλει να ασκεί εξωτερική πολιτική υψηλής κλίμακας.

Όμως για να καταστεί η Τουρκία ισχυρή παγκόσμια δύναμη, θα πρέπει να διευθετήσει τα προβλήματα που έχει με τις χώρες της άμεσης περιφέρειάς της, ώστε να μην δαπανάει ενέργεια και δυναμικό και να μη χάνεται πολύτιμος χρόνος. Για να συμβεί αυτό, θα πρέπει να ξεπεραστούν οι εν λόγω εντάσεις, μέσω της συνεργασίας, ειδικά στον οικονομικό και πολιτιστικό τομέα⁵⁸. Σύμφωνα με τον Νταβούτογλου, οι σχέσεις με τις γειτονικές χώρες, πρέπει να επιδιώκονται μέσα σε ένα πλαίσιο αλληλεξάρτησης. Όσο πιο μεγάλη είναι αλληλεξάρτηση, τόσο πιο εύκολα θα μειωθούν οι εντάσεις. Θεωρώντας ότι η Άγκυρα είναι αρκετά ισχυρή στον οικονομικό

⁵⁶ Βλέπε ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΝΑΓΙΑΣ, οπ. παραπ. σελ. 35

⁵⁷ Ιστοσελίδα τουρκικού ΥΠΕΞ (www.mfa.gov.tr)

⁵⁸ ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, «Το Στρατηγικό Βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας», εκδόσεις Ποιότητα, 2010, σελ. 145

και πολιτιστικό τομέα, προωθεί την έννοια της αλληλεξάρτησης μέσα από αυτούς τους δυο τομείς. Σημείο καμπής στις σχέσεις αλληλεξάρτησης, είναι οι ανταγωνιστικές σχέσεις που βασίζονται στην ισχύ και δημιουργούν συνθήκες εξάρτησης (παρά αλληλεξάρτηση) του ανίσχυρου από τον ισχυρό. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υποστηρίζει: «Αυτό που πρέπει να γίνει είναι: η Τουρκία, ξεπερνώντας τις φοβίες της, να καταστεί μια χώρα ικανή να συνάψει **ορθολογικές** σχέσεις με τους γείτονές της, και να αυξήσει την περιφερειακή δραστηριότητά της, μέσω συμμαχιών που εκτείνονται πέραν των συνόρων της. Για την μείωση του κινδύνου εξωτερικής πολιτικής που πηγάζει από τους γείτονές μας, η πραγματοποίηση βημάτων που θα αυξήσουν το επίπεδο **αλληλεξάρτησης** θα εξασφαλίσει ένα συγκεκριμένο πεδίο δράσης. Οι σχέσεις αλληλεξάρτησης παράγουν μηχανισμούς, **υπέρ** των χωρών που διαθέτουν συνεπείς προεκτάσεις εξωτερικής πολιτικής. Πρόκειται για μηχανισμούς **οικονομικού** και **πολιτισμικού** χαρακτήρα, οι οποίοι μειώνουν την ένταση που προκαλούν τα πολιτικά κέντρα και προσφέρουν την ευκαιρία σε περιφερειακές δυνάμεις, όπως η Τουρκία, να αναπτύσσουν εναλλακτικές πολιτικές»⁵⁹.

Όλα τα παραπάνω, συνοψίζονται περιεκτικά στο βιβλίο του στην εξίσωση της Ισχύος που παραθέτει. Ο Νταβούτογλου, στηρίζεται κυρίως στη Ρεαλιστική Σχολή, η οποία έχει συνδέσει τον ορισμό της ισχύος, με τις έννοιες συμφέροντος και της κυριαρχίας, και υποστηρίζει ότι το διεθνές σύστημα, μπορεί να οικοδομηθεί πάνω σε ρεαλιστικές ισορροπίες δυνάμεως⁶⁰. Επίσης θεωρεί, ότι οι παράμετροι ισχύος δεν πρέπει να θεωρούνται ως απλά στοιχεία που είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους, αλλά ως δυναμικά αλληλοεπηρεαζόμενα στοιχεία⁶¹.

Έτσι, ορίζει:

- Ως σταθερά δεδομένα (ΣΔ) την ιστορία (Ισ), τη γεωγραφία (Γ), τον πληθυσμό (Πλ) και τον πολιτισμό (Πο)
- Ως δυναμικά δεδομένα (ΔΔ), την οικονομική δυνατότητα (ΟΙ), τη τεχνολογική ικανότητα (ΤΙ) και τη στρατιωτική ικανότητα (ΣΙ).

Όλα τα παραπάνω διαμορφώνουν τον ακόλουθο τύπο:

⁵⁹ Βλέπε ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, *οπ. παραπ.* σελ. 233-234

⁶⁰ Ο Νταβούτογλου υποστηρίζει δε, ότι ο ορισμός ισχύος του Morgenthau, αποτελεί την αρτιότερη της σύγχρονης εποχής σχετικά με τα κράτη – έθνη.

⁶¹ Βλέπε ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, *οπ. παραπ.* σελ. 47

$$I=(\Sigma\Delta+\Delta\Delta)\times(\Sigma N\times\Sigma\Sigma\times\Pi B),$$

όπου

- ΣN = στρατηγική νοοτροπία
- $\Sigma\Sigma$ = στρατηγικός σχεδιασμός και
- ΠB = πολιτική βούληση⁶²

Η Τουρκία εφαρμόζοντας στην πράξη τον παραπάνω τύπο, στην προσπάθειά της να καταστεί μια περιφερειακή ή ακόμα και παγκόσμια δύναμη, δίνει μεγάλη βαρύτητα στην εφαρμογή και την υλοποίηση πολιτικών, που εκμεταλλεύονται τα σταθερά δεδομένα, ενώ παράλληλα αξιοποιούν και αναπτύσσουν τα δυναμικά, έτσι ώστε το άθροισμα των δύο να είναι το βέλτιστο δυνατό, αποκομίζοντας τα μέγιστα οφέλη.

3.6 ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΕΠΙΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ

Κατά τη διάρκεια του παραγμένου βίου της σύγχρονης τουρκικής πολιτικής ιστορίας υπήρξαν αρκετές απόπειρες αποδέσμευσης από τον Κεμαλισμό. Μια πτυχή της νέας Τουρκίας είναι και ο Νέο-οθωμανισμός, δηλαδή η επιστροφή στα όρια της πάλαι ποτέ Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθιστώντας την Τουρκία ισχυρή δύναμη στον κόσμο. Το όραμα του ισχυρού άνδρα της τουρκικής πολιτικής σκηνης Οζάλ, το 1985, ήταν να κάνει την Τουρκία ως το 2000 τη μεγαλύτερη βιομηχανική χώρα, ακολουθώντας το πρότυπο της Ιαπωνίας, η οποία τότε ήταν η δεύτερη οικονομική δύναμη στον κόσμο. Ο Οζάλ ήθελε να συνδυάζει την τουρκική ισλαμική κληρονομιά, με την πλέον εξελιγμένη τεχνολογική πρόοδο. Ο Τουργκούτ Οζάλ διατέλεσε πρωθυπουργός της Τουρκίας από τα τέλη του 1983 έως το 1989, που έγινε ο όγδοος Πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας. Είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα Τούρκου πολιτικού ηγέτη, ο οποίος αρχικά εντάχθηκε στο ισλαμικό Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας. Προχώρησε σε συνεργασία με ισλαμικές χώρες, ενώ επί των ημερών της πολιτικής του θητείας διοργανώθηκαν αρκετές διασκέψεις της ισλαμικής κοινότητας στην

⁶² Βλέπε ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, *οπ. παραπ.* σελ. 48

τουρκική πρωτεύουσα, Άγκυρα. Από την άλλη πλευρά, προχώρησε με σαφή βήματα προσέγγισης και στήριξης της τουρκικής ένταξης στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, επιδιώκοντας τον εκσυγχρονισμό της τουρκικής κοινωνίας και την μετάβαση στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς και της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τον καθηγητή Θάνο Βερέμη «κατάφερε να συνδυάσει την παράδοση με τον νεωτερισμό» και να εμψυχήσει στον κεμαλικού τύπου κοσμικό εθνικισμό, ένα μουσουλμανικό οικουμενικό μανδύα⁶³.

Η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και του ανατολικού μπλοκ το 1989 άλλαξε άρδην τον κόσμο, αφήνοντας μόνη την νικήτρια αμερικανική υπερδύναμη, ενώ η ηττημένη σοβιετική δύναμη άφησε δυσαναπλήρωτα κενά σε διάφορες γωνιές και εστίες συγκρούσεων στον κόσμο, που ανήκαν στην σοβιετική σφαίρα επιρροής. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και του διπολικού συστήματος διακυβέρνησης έδωσε τη θέση του στις αγωνιώδεις προσπάθειες των ΗΠΑ να μετασχηματίσουν τον κόσμο σε μονοπολικό εις αεί. Οι ΗΠΑ ανέλαβαν περισσότερα γεωπολιτικά βάρη και δεσμεύσεις από όσα θα μπορούσε να αντέξει η αμερικανική ισχύς μέσω μίας «ιμπεριαλιστικής υπερδιεύρυνσης», που δεν ήταν σε θέση να υπερασπιστεί αποτελεσματικά⁶⁴. Με έναρξη την πτώση των Δίδυμων Πύργων στη Νέα Υόρκη και το 9/11 που σημάδεψε ανεξίτηλα τη σύγχρονη ανθρώπινη ιστορία, ακολούθησε η κρίση του Κόλπου και ο εμφύλιος σπαραγμός στα ομόσπονδα κράτη της Γιουγκοσλαβίας, με το μωσαϊκό πολιτισμών και λαών που αιματοκύλησαν τα Βαλκάνια για μία ακόμη φορά στο τέλος του 20^{ου} αιώνα. Εκ του αποτελέσματος αποδείχθηκε η αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να δώσει λύσεις και να αντιμετωπίσει εθνοτικές συγκρούσεις στη γειτονιά της. Αντιθέτως, οι ΗΠΑ έσπευσαν να διαλύσουν τη Γιουγκοσλαβική ομοσπονδία και να τη μοιράσουν κατά το δοκούν, δίνοντας όμως ένα πολύ κακό παράδειγμα στην παγκόσμια συλλογική μνήμη που συνεχίστηκε με τους πολέμους που ακολούθησαν απανταχού της γης υπέρ των ΗΠΑ και των κατά καιρούς συμμάχων τους.

Χαρακτηριστικό είναι ότι στον δεύτερο Πόλεμο του Κόλπου οι ΗΠΑ και ο Πρόεδρος Μπους ο νεότερος, είχαν στο πλευρό τους τη Μεγάλη Βρετανία του Τόνυ Μπλέρ, για να «βρουν τα χημικά όπλα» του Σαντάμ Χουσεΐν και να διαλύσουν το

⁶³ ΘΑΝΟΣ ΒΕΡΕΜΗΣ, «Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1981-1990», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τ. 16^{ος}, 2000, σελ.392

⁶⁴ Βλέπε PASCAL BONIFACE, *οπ. παραπ.*, σελ.38

ιρακινό καθεστώς του, εισβάλλοντας στη χώρα. Δεν είχαν όμως στο πλευρό τους την Τουρκία, η οποία δεν παραχώρησε την νατοϊκή βάση του Ιντσιρλίκ για την αμερικανική επέμβαση στο Ιράκ, τολμώντας να ταπεινώσει τη μοναδική υπερδύναμη⁶⁵. Η Τουρκία διεμήνυσε, με τον τρόπο αυτό, ότι δεν είναι δεδομένη σύμμαχος και δεν θα συμμετέχει σε επιχειρήσεις, που δεν διασφαλίζουν τα ζωτικά της συμφέροντά της στην περιοχή, ιδίως όταν έχει να αντιμετωπίσει το κουρδικό ζήτημα.

Από την άλλη πλευρά, στη Λιβύη ο Μπαράκ Ομπάμα και η «σιδηρά» Υπουργός Εξωτερικών του Χίλαρι Κλίντον, είχαν την αρωγή της Γαλλίας του Προέδρου Σαρκοζί και του Βρετανού Πρωθυπουργού Κάμερον για να «εκθρονίσουν» τον Καντάφι⁶⁶. Και στις δύο περιπτώσεις, οι δύο χώρες δεν διαθέτουν πλέον την κρατική τους υπόσταση και δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν της φυγόκεντρες δυνάμεις, που τις διαλύουν.

Στο πλαίσιο αυτό η Τουρκία προσπάθησε να βρει τη θέση που της αναλογεί ή θεωρεί ότι της δίνει δικαιωματικά η γεωγραφική της τοποθεσία και η ισχύ της, και που καλείται να αξιοποιήσει ανάμεσα σε δύο πάλαι ποτέ υπερδυνάμεις. Θεωρεί ότι η μία αποδυναμώνεται και βυθίζεται σε παρακμή (ΗΠΑ), ενώ η άλλη έχοντας ηττηθεί ανεπανόρθωτα και χάνοντας την πρωτοκαθεδρία της στην παγκόσμια πολιτική, παλεύει σκληρά να διατηρήσει τα γεωστρατηγικά της ερείσματα στη σφαίρα επιρροής της στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας και ευρύτερα στα σημεία του κόσμου, που η παλαιά Σοβιετική Ένωση είχε αναπτύξει δράση. Χωρίς το σοβιετικό αντίβαρο στην παγκόσμια ισορροπία ισχύος, η Αφρική γνώρισε πολλούς και τρομακτικά αιματηρούς εμφύλιους πολέμους, μεταξύ άλλων στη Σομαλία, τη Ρουάντα, τη Λιβερία, την Αγκόλα, την περιοχή των Μεγάλων Λιμνών, αλλά και στην ασιατική ήπειρο. Στο πλαίσιο αυτό δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός του πρώιμου ανοίγματος του Τουργκούτ Οζάλ τη δεκαετία του 1980 και εν μέσω ακόμη του Ψυχρού Πολέμου, στις χώρες της Κεντρικής Ασίας με μουσουλμανικούς

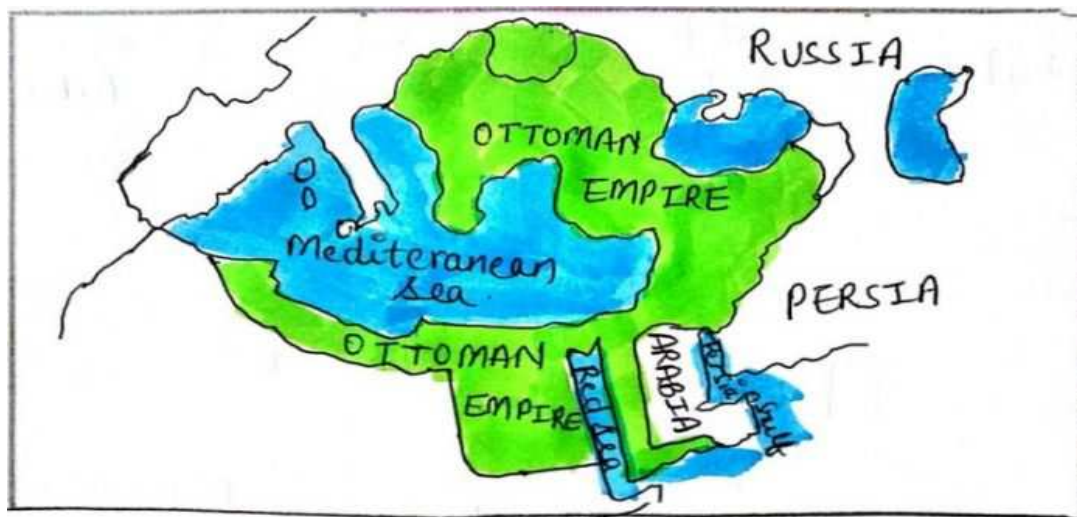
⁶⁵ «Ρεζίλι κάνει τις ΗΠΑ η Τουρκία, αρνείται πως έδωσε το Ιντσιρλίκ», 13.10.2014, Defence-point, <https://www.defence-point.gr/news/%CF%81%CE%B5%CE%B6%CE%AF%CE%BB%CE%B9-%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%B1%CF%81%CE%BD%CE%B5%CE%AF%CF%84%CE%B1>

⁶⁶ «Σαρκοζί και Κάμερον: «Καντάφι φύγε τώρα!», 28.3.2011, εφ. ΤΟ ΒΗΜΑ, <http://www.tovima.gr/2011/03/28/world/sarkozi-kai-kameron-kantafi-fyge-twra/>

πληθυσμούς τουρκογενούς προέλευσης, αλλά και ευρύτερα, όπου υπήρχαν κατά το παρελθόν οθωμανικοί πληθυσμοί και σφαίρες επιρροής. Η τουρκική στρατηγική επί Οζάλ, παρά το φιλελεύθερο προφίλ του Τούρκου Προέδρου, στράφηκε στην κάλυψη του γεωπολιτικού κενού που άφηνε το διπολικό σύστημα, με τις στοχευμένες προσπάθειες διείσδυσης της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία, με όχημα τις οικονομικές και εμπορικές σχέσεις.

Στη Νέα Τάξη Πραγμάτων, που βρίσκεται ακόμη εν εξελίξει, η Τουρκία ήθελε και θέλει να συμμετέχει ενεργά στην συν-διαμόρφωσή της και να αποτελεί ενεργό μέρος της. Το όχημα για τη προάσπιση των τουρκικών συμφερόντων αποτέλεσε και συνεχίζει να αποτελεί αναμφισβήτητα το οθωμανικό κλέος και η «μεγάλη ιδέα» του Νέο-οθωμανισμού, άλλοτε με ήπιο τρόπο, όπως η περίοδος του Οζάλ και άλλοτε με επιθετική μορφή, όπως συμβαίνει σήμερα υπό την προεδρία του Ταγίπ Ερντογάν.

Στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα ο Ερντογάν μετατρέποντας σε προεδρικό το τουρκικό πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης και αποκτώντας τεράστιες υπερεξουσίες, φιλοδοξεί σύμφωνα με τις πρόσφατες δηλώσεις του, μέσα σε μία πενταετία και ως το 2023, έτος ίδρυσης της σύγχρονης τουρκικής δημοκρατίας, να επεκτείνει την τουρκική επικράτεια ως τα σύνορα της παλαιάς οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπως δείχνει και το **Σχήμα 1**⁶⁷.

Σχήμα 1 :Το όραμα του Ερντογάν για την παλινόρθωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

⁶⁷ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Μίνι αυτοκρατορία οραματίζεται ο Ερντογάν», 8.9.2018 <https://slpress.gr/diethni/mini-aytokratoria-oramatizetai-o-erntogan/>

Τα φιλόδοξα σχέδια όμως του αποκαλούμενου και «Σουλτάνου» Ερντογάν δεν έπεσαν σαν κεραυνός εν αιθρία. Ξεκινούν από την αρχή της ανάληψης της εξουσίας του το 2002, με τον τότε «αφανή» εξ απορρήτων σύμβουλο, αλλά εμφανέστατο στη συνέχεια καθηγητή Αχμέτ Νταβούτογλου και τη θεωρία του για το στρατηγικό βάθος της Τουρκίας στην ομώνυμη διατριβή του, όπως αναλύθηκε εκτενώς παραπάνω. Εξηγείται έτσι, ως ένα βαθμό και η επέκταση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στην Αραβική Χερσόνησο και την Αφρική, καθώς και σε περιοχές που δεν αποτελούσαν τμήματα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, μεταξύ των άλλων φιλόδοξων στόχων της τουρκικής διπλωματίας, που ακολουθείται απαρέγκλιτα.

3.7 ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ

Συστατικό στοιχείο της πολιτικής Νταβούτογλου, που του δόθηκε η ευκαιρία να την εφαρμόσει και στην πράξη, ήταν η διεύρυνση του «Στρατηγικού Βάθους» προς την Ανατολή, χωρίς να αποδεσμεύεται όμως από τη Δύση ή να χάνει τις γέφυρες συνεργασίας και την υπενθύμιση της πρόθεσής της να ενταχθεί στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό έπρεπε να εξωραΐσει την εικόνα της Τουρκίας στους λαούς που δεν διατηρούσαν και τις γοητευτικότερες εντυπώσεις από την οθωμανική της κυριαρχία, προβάλλοντας την «ήπια δύναμη», η οποία είναι έτοιμη να παίξει έναν εποικοδομητικό ειρηνευτικό ρόλο στην επίλυση των διεθνών διαφορών, που σχετίζονται με τα διευρυμένα ενδιαφέροντα της τουρκικής διπλωματίας. Συγχρόνως το άνοιγμα των αγορών και η σύναψη εμπορικών και οικονομικών σχέσεων εξυπηρετούσε θαυμάσια τη μεγέθυνση της τουρκικής οικονομίας συνδυαζόμενη με τα γεωπολιτικά της συμφέροντα στην κάθε περιοχή – στόχο, δράσης της. Το νέο-οθωμανικό ιδεώδες βαφτίζεται «ευκαιρία» και ανοίγει τον δρόμο προς την επεκτατική τουρκική εξωτερική πολιτική.

Απώτερος στόχος της πολιτικής Νταβούτογλου ήταν ανέκαθεν η σταδιακή ανεξάρτηση της Τουρκίας από τις δυτικές δυνάμεις, ώστε να καταφέρει στο εγγύς μέλλον να ασκεί ανεξάρτητη πολιτική, σύμφωνα με τα τουρκικά συμφέροντα, απαλλαγμένη από τις εξαρτήσεις του παρελθόντος. Το καθεστώς Ερντογάν κάνει «επίθεση φιλίας» στη Συρία το 2003, «παραμερίζοντας» τις εδαφικές και ευρύτερα

τις διαφορές μεταξύ των δύο χωρών. Στην Άγκυρα υπογράφονται διμερείς συμφωνίες για κοινή πολιτική σε σχέση με τις μεθοριακές διαφορές τους, αλλά και μοιράζονται τις ίδιες ανησυχίες για το ενδεχόμενο δημιουργίας κουρδικού κράτους, καθόσον και η Συρία διαθέτει κουρδικές περιοχές στην επικράτειά της όπως και η Τουρκία. Στο πλαίσιο της καλής θέλησης για εποικοδομητική συνεργασία ο Πρόεδρος Ερντογάν επισκέπτεται το 2005 τη Δαμασκό, αγνοώντας τις έντονες αντιδράσεις της αμερικανικής κυβέρνησης και έχει συνομιλίες με έντονα φιλική διάθεση με τον Σύρο Πρόεδρο Άσαντ, ο οποίος ήταν απομονωμένος από τη Δύση.

Το 2009 ο Ερντογάν προχωράει ένα βήμα περισσότερο εμφανιζόμενος έτοιμος να αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο για την επίτευξη ειρηνευτικής συμφωνίας μεταξύ Ισραήλ και Συρίας για τα υψίπεδα του Γκολάν και την αποχώρηση των ισραηλινών δυνάμεων από τα κατεχόμενα αυτά αραβικά εδάφη, που αποτελεί και σημαντικό και χρόνιο σημείο τριβής μεταξύ των δύο χωρών. Έτσι η Τουρκία μετατρέπεται σε «νησί» σταθερότητας και γέφυρα Ανατολής και Δύσης, όπως εκτιμά ο Νταβούτογλου στο άρθρο του αποτίμηση του 2007⁶⁸.

Το Ιράκ είναι επίσης μια χώρα που διαθέτει στην επικράτειά του κουρδικούς πληθυσμούς. Επομένως συμεριζεται τις ανησυχίες και αντιμετωπίζει τα ίδια αποσχιστικά ζητήματα που αντιμετωπίζει και η Τουρκία στο υπ' αριθμόν ένα εθνικό πρόβλημα για την τουρκική πολιτική, το κουρδικό ζήτημα. Επομένως το άνοιγμα της Τουρκίας προς το Ιράκ εντάσσεται στο πλαίσιο αντιμετώπισης του κουρδικού ζητήματος και αποτελεί άμεση προτεραιότητα της πολιτικής Νταβούτογλου. Στόχος της τουρκικής πολιτικής είναι η σταθεροποίηση του ιρακινού καθεστώτος, αλλά και η διεθνοποίηση του ιρακινού ζητήματος, ώστε να μην αποτελεί αποκλειστικά ζήτημα αμερικανικής επιρροής, αλλά να εντάσσεται στο πλαίσιο των Ηνωμένων Εθνών. Ο περιορισμός της αμερικανικής επιρροής επιτρέπει την ενίσχυση της τουρκικής παρουσίας στην περιοχή και την ελευθερία κινήσεων στη σύγκρουση με τους Κούρδους αντάρτες, που δρουν στην περιοχή των συνόρων Τουρκίας-Ιράκ.

⁶⁸ Βλέπε AHMENT DAVUTOGLU, «*Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*», οπ. παραπ., σελ.77, https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33088974/Davotoglu_Foreign_Poicy_Vision.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1537752007&Signature=T8Si4XpTmeiHGWo%2F1bZaz8wsddg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DDavotoglu_Foreign_Poicy_Vision.pdf

Στο πνεύμα αυτό η Τουρκία αρνείται στις ΗΠΑ την χρήση της νατοϊκής βάσης του Ιντσιρλίκ, για την αμερικανική εισβολή στο βόρειο Ιράκ κατά την αμερικανική επιχείρηση «Σοκ και Δέος» και την κατάρρευση του ιρακινού καθεστώτος του Σαντάμ Χουσεϊν, όπου το Ιράκ βρίσκεται εξολοκλήρου υπό αμερικανική κατοχή, με τη βοήθεια και των κούρδων ανταρτών. Στη μετά Σαντάμ εποχή του Ιράκ, οι Αμερικανοί προωθούν τη δημιουργία αυτόνομης κουρδικής περιοχής εντός του Ιράκ, ενώ η Τουρκία δεν διστάζει να έρθει σε ανοικτή ρήξη με τους δυτικούς συμμάχους της για να αποτρέψει ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Συγχρόνως τάσσεται στο πλευρό των τουρκικών μειονοτήτων που ζουν στην ευρύτερη περιοχή της Μοσούλης στο Ιράκ.

Στις σκληρές διαπραγματεύσεις με τους δυτικούς συμμάχους η Τουρκία, το 2004 τελικά επιτρέπει τη χρήση της βάσης του Ιντσιρλίκ για τις επιχειρήσεις σε Ιράκ και Αφγανιστάν, κατά τον πόλεμο εναντίον της τρομοκρατίας που διεξάγει η Δύση, με προφανή αντάλλαγμα ότι οι κουρδικές περιοχές του Ιράκ θα διατηρήσουν μία χαλαρή ημιαυτόνομη μορφή και σε καμία περίπτωση καθεστώς ανεξάρτητου κράτους. Στον αδυσώπητο αγώνα της Τουρκίας εναντίον των Κούρδων εντάσσεται και το άνοιγμα στις σχέσεις με το νέο ιρακινό καθεστώς του Προέδρου Ταλαμπανί, αλλά και με την ευέλικτη τουρκική πολιτική για συνεργασία με τον Πρόεδρο Μπαρζανί του ημιαυτόνομου κράτος των Κούρδων του Ιράκ. Στόχος της εξωτερικής πολιτικής η ευχέρεια κινήσεων εναντίον των Κούρδων του τουρκικού ΡΚΚ, που έβρισκαν καταφύγιο στους ιρακινούς κουρδικούς θύλακες.

Στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του «Στρατηγικού Βάθους», η Τουρκία προχωράει σε σταδιακή αποκατάσταση των σχέσεων της με την Αρμενία και τη Γεωργία. Ο Πρόεδρος Ερντογάν και πάλι προσπάθησε να αναλάβει διαμεσολαβητικό ρόλο με ένα Σχέδιο Σταθεροποίησης και Συνεργασίας στον Καύκασο, με συνεργασία της Ρωσίας που άπτεται στην άμεση σφαίρα επιρροής της. Οι σχέσεις της Τουρκίας με το Ισραήλ έχουν διακυμάνσεις και χαρακτηρίζονται από την αδήριτη ανάγκη της Τουρκίας να ισορροπήσει ανάμεσα στον αραβικό κόσμο και τους δυτικούς της συμμάχους. Παρά τις σταθερά πολύ στενές σχέσεις, αμοιβαίας συνεργασίας, με το Ισραήλ περιστασιακά η Τουρκία στηρίζει εμφανώς την οργάνωση Χαμάς, αλλά και τη Χεζμπολάχ, που για το Ισραήλ αποτελούν τρομοκρατικές οργανώσεις, οι οποίες απειλούν ευθέως το έδαφός του. Στην προσπάθεια της Τουρκίας να ηγηθεί στον

μουσουλμανικό κόσμο, εντάσσεται και η κρίση της Γάζας. Η πολυεθνική ανθρωπιστική βοήθεια «Ένα καράβι για τη Γάζα» το 2010, προς τις αποκλεισμένες από το Ισραήλ παλαιστινιακές περιοχές, είχε αιματηρή κατάληξη, με αποτέλεσμα να χάσουν τη ζωή τους τούρκοι πολίτες από ισραηλινά πυρά. Επίσης η συνάντηση του Προέδρου Ερντογάν με τον Ισραηλινό Πρωθυπουργό Πέρες στο Νταβός εξελίχθηκε σε μετωπική σύγκρουση με την φραστική ευθεία επίθεση του Ερντογάν εναντίον της ισραηλινής πολιτικής στο Μεσανατολικό ζήτημα, παίρνοντας το μέρος των Παλαιστινίων. Οι σχέσεις Τουρκίας - Ισραήλ κλονίστηκαν σε βαθμό που προκάλεσε τις έντονες διπλωματικές προσπάθειες των ΗΠΑ για την έστω μερική αποκατάσταση αυτών.

Επομένως, στο πλαίσιο του Στρατηγικού Βάθους, η Τουρκία και ειδικότερα το καθεστώς Ερντογάν δεν διστάζει να συγκρουστεί με παραδοσιακούς συμμάχους προκειμένου να πετύχει την ενίσχυση του γοήτρου της στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Εμφανίζεται ως προστάτης στις τουρκικές μειονότητες, ώστε να χρησιμοποιούνται ως μοχλός πίεσης σε κάθε περιοχή, όπου κι αν βρίσκονται αυτές, καθώς και ως διαπραγματευτικό χαρτί στα χέρια της τουρκικής διπλωματίας. Με ειδική αναφορά στην Κύπρο, στο βιβλίο για το Στρατηγικό βάθος, αναγκάζεται ωστόσο να παραδεχτεί ότι το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την Κύπρο θα υπήρχε ακόμη κι αν δεν υπήρχε κανένας Τουρκοκύπριος. Για να συμπληρώσει σε άλλο σημείο ότι η Κύπρος «ως βέλος προς τη Μέση Ανατολή» κατέχει «μια θέση που επηρεάζει απευθείας τις στρατηγικές συνδέσεις ανάμεσα Ασίας-Αφρικής και Ευρώπης-Αφρικής».

Για τους ακραιφνείς κεμαλικούς, με σαφή προσανατολισμό προς τη Δύση, η απομάκρυνση Νταβούτογλου από την εξουσία αποτέλεσε «παλατιανό πραξικόπημα του Ερντογάν» και καίριο χτύπημα στη δημοκρατική διακυβέρνηση της χώρας⁶⁹. Κατά τη γερμανική DW η απομάκρυνση Νταβούτογλου είναι «κακός οιωνός για την ΕΕ»⁷⁰. Ωστόσο, ο Αχμέτ Νταβούτογλου είναι ένας ακαδημαϊκός, που είχε την ευκαιρία να είναι και θεωρητικός, αλλά και ουσιαστικός, εφαρμόζοντας στην πράξη το όραμά του για την Τουρκία του μέλλοντος. Να είναι ο εμπνευστής και

⁶⁹ «Παλατιανό πραξικόπημα του Ερντογάν η απομάκρυνση Νταβούτογλου καταγγέλλουν οι κεμαλικοί», 5.5.2016, Ναυτεμπορική, <https://www.naftemporiki.gr/story/1100094/palatiano-praksikopima-erntogan-i-apomakrunsi-ntaboutoglou-kataggelloun-oi-kemalikoι>

⁷⁰ «DW : Κακός οιωνός για την ΕΕ η απομάκρυνση Νταβούτογλου», 6.5.2016, Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2016/05/06/world/dw-kakos-oiwnos-gia-tin-ee-i-apomakrunsi-ntaboytogloy/>

ενορχηστρωτής του δόγματος του «στρατηγικού βάθους της Τουρκίας», προωθώντας και προφανώς υλοποιώντας τους διεθνοπολιτικούς του στόχους. Προσπάθησε με κάθε τρόπο να αναπτύξει τους δεσμούς της Τουρκίας με τους ομόθρησκους λαούς που μοιράζονται την οθωμανική κληρονομιά και παράδοση, αλλά συγχρόνως να διατηρήσει την αυξημένη συνεργασία της χώρας του με το Ισραήλ και ευρύτερα με τη Δύση. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά το 2012 το περιοδικό TIME τον συμπεριέλαβε στα «Πρόσωπα με τη Μεγαλύτερη Επιρροή Παγκοσμίως»⁷¹.

Αποκορύφωμα της θεωρίας Νταβούτογλου στην εφαρμοσμένη της εκδοχή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η κατάρριψη του ρωσικού μαχητικού αεροπλάνου SU-24, από τουρκικό μαχητικό F-16 στα σύνορα με τη Συρία το Νοέμβριο του 2015, που όμως στάθηκε και μία από τις κύριες αιτίες απομάκρυνσής του από την πρωθυπουργία, εξαιτίας των ευρύτερων ανακατατάξεων που προκάλεσε και της έντασης με την Ρωσία του Πούτιν. Ενδεχομένως, η τουρκική διπλωματία δεν αποκλείεται να προσπάθησε να προκαλέσει ένοπλη αντιπαράθεση Ρωσίας - ΝΑΤΟ, που όμως απέτυχε, καθώς οι ΗΠΑ και οι σύμμαχοί της όπως η Γαλλία δεν ήταν έτοιμοι να στηρίξουν ένα τέτοιο εγχείρημα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η Τουρκία να εγκλωβιστεί στους αδέξιους χειρισμούς της, που τη μετέτρεπαν σε αχίλλειο πτέρνα της Συμμαχίας, παρά αιχμή του δόρατος της Δύσης στη Μέση Ανατολή, όπως ονειρεύονταν οι ηγέτες της, σύμφωνα με τον δημοσιογράφο - αναλυτή Πέτρο Παπακωνσταντίνου⁷².

Η απομάκρυνση όμως Νταβούτογλου από το προσκήνιο της τουρκικής πολιτικής σκηνής προκάλεσε και την ανησυχία της αμερικανικής υπερδύναμης, επειδή για τους Αμερικανούς ο Νταβούτογλου «θεωρείτο ως ένας αξιόπιστος συνομιλητής». Αυτό αποδεικνύει προφανώς ότι οι ΗΠΑ στήριζαν τα μεγαλόπνοα σχέδια και τους σχεδιασμούς του δόγματος στην περιοχή δράσης του. Για τους Ρώσους αναλυτές η απομάκρυνση Νταβούτογλου αποδεικνύει τη διολίσθηση της Τουρκίας σε δικτατορία του Ερντογάν⁷³. Οι ευρύτερες ανακατατάξεις οδήγησαν και

⁷¹ AYMAN MOHYELDIN, «Ali Babacan and Ahmet Davutoglu», 18.4.2012, Time, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2111975_2111976_2112128,00.html

⁷² ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, «Το παρασκήνιο της κατάρριψης του SU-24», 29.11.2015, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/840461/article/epikairothta/kosmos/to-paraskhnio-ths-katarriyhs-toy-su-24>

⁷³ ΠΑΡΙΣ ΚΑΡΒΟΥΝΟΠΟΥΛΟΣ, «Πως βλέπουν ΗΠΑ και Ρωσία την απομάκρυνση Νταβούτογλου» 7.5.2016, Militaire, <https://www.militaire.gr/%CF%80%CF%89%CF%82-%CE%B2%CE%BB%CE%AD%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BD->

πάλι στη σύσφιξη των σχέσεων Τουρκίας και Ρωσίας, καθώς και οι δύο αντιμετωπίζουν τεράστιες προκλήσεις και τις πιέσεις από την υπερατλαντική ηγεμονική δύναμη των ΗΠΑ. Η απομάκρυνση Νταβούτογλου απαιτεί «ανακατασκευή» της πολιτικής του και επανασχεδιασμό της τουρκικής διπλωματίας σε νέα βάση που θα δούμε αμέσως πιο κάτω.

3.8 ΤΟ «ΝΕΟ» ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΕΡΝΤΟΓΑΝ: «ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΈΝΩΣΗ - ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΥΝΑΜΗ»

Η Τουρκία σήμερα μετά την απομάκρυνση Νταβούτογλου⁷⁴ από την κεντρική πολιτική σκηνή, αλλά κυρίως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος εναντίον του Προέδρου Ερντογάν, υιοθετεί ένα νέο στρατηγικό δόγμα σύμφωνα με τον Yusuif Kaplan⁷⁵, έναν τούρκο ισλαμιστή διανοούμενο που αρθρογραφεί τακτικά στην τουρκική εφημερίδα Yeni Safak και η οποία είναι ανοικτά φιλικά διακείμενη προς τον Πρόεδρο Ερντογάν. Σύμφωνα με το νέο αυτό δόγμα, η πρώτη μεγάλη ισλαμική ένωση πραγματοποιήθηκε με την ένωση των Σελτζούκων με τους Οθωμανούς. Σαν συνέχεια, απώτερος στόχος της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, πρέπει να είναι η με κάθε τρόπο επίτευξη της Ισλαμικής Ένωσης στο εγγύς μέλλον, αξιοποιώντας κάθε δυνατό μέσο, προς την κατεύθυνση αυτή. Κατά τον αρθρογράφο είναι «το μοναδικό κλειδί» που θα φέρει ειρήνη, ασφάλεια και σταθερότητα στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και σε ολόκληρο τον κόσμο. Σύμφωνα με την ένδοξη, κατά το δόγμα αυτό, τουρκική ιστορία, το όραμα αυτό επιβεβαιώνεται καθώς με τις απaráμιλλες ικανότητες και τους επιτυχημένους και επιδέξιους χειρισμούς τους οι Οθωμανοί ηγέτες, όπως ο Meliksah, ο Nizamulmulk και ο Gazali χρειάστηκαν ένα μόλις τέταρτο του αιώνα για να ρίξουν τον σπόρο της ενοποίησης του Ισλάμ, σε τρεις ηπείρους με επίκεντρο την τουρκική επικράτεια εξασφαλίζοντας, όπως τονίζει χαρακτηριστικά «το εύρος, τη συνέχεια, το όραμα με έναν τρόπο» που δεν υπάρχει αντίστοιχος στην

[%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CF%81%CF%85/](#)

⁷⁴ ΧΡΗΣΤΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ, «Η συνέχεια της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής στη μετά Νταβούτογλου εποχή», 25.5.2016, CNN Greece, <https://www.cnn.gr/focus/apopseis/story/33459/h-synexeia-tis-toyrkikis-exoterikis-politikis-sti-meta-ntavoytogloy-epoxi>

⁷⁵ YUSUF KAPLAN, «Το νέο στρατηγικό δόγμα του Ερντογάν λέγεται «Ισλαμική Ένωση-Παγκόσμια Δύναμη», μτφρ. Σάββα Καλεντερίδη, 17.8.2016, εφ. Yeni Safak, <http://www.pontos-news.gr/article/153483/neo-stratigiko-dogma-toy-erntogan-legetai-islamiki-enosi-pagkosmia-dynami>

ιστορία. Και συνεχίζει, επισημαίνοντας με απαράμιλλο σεβασμό και θαυμασμό, με τα επιτεύγματα που πέτυχαν από κοινού οι Σελτζούκοι, οι Γκαζνελίδες και οι Εγιουπίδες στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα, θέτοντας ισχυρά θεμέλια για την ένωση όλων των μουσουλμανικών λαών, εντός μιας πανίσχυρης Ισλαμικής Ένωσης.

Μια τέτοιου είδους ένωση θα άλλαζε την ανθρώπινη ιστορία, επιβάλλοντας το ισλαμικό πολιτισμικό πρότυπο σε όλο τον κόσμο. Στο πλαίσιο αυτό απορρίπτεται με απόλυτο τρόπο ο εκκοσμικισμός που είχε επιβάλλει ο Κεμάλ, γιατί αποτελεί σχέδιο που έχει επιβληθεί από τη Δύση και συνιστά ξένο σώμα στην οθωμανική κληρονομιά. Εμποδίζει την ανάπτυξη της Τουρκίας, η οποία θα πρέπει να στραφεί στο ισλαμικό παρελθόν της για να πετύχει ένα «νέο πολιτισμικό θαύμα», όπως στο παρελθόν. Η μεθοδολογία που προτείνει ο φλογερός αρθρογράφος περιλαμβάνει συγκεκριμένα βήματα - δράσεις. Ειδικότερα θα πρέπει να αναπτυχθεί μια φιλοσοφία της Ιστορίας που θα είναι συγχρόνως ριζοσπαστική και οικουμενική, με κεντρικό άξονα το Ισλάμ και μάλιστα τη σουνιτική εκδοχή του.

1) Στην «πρώτη περίοδο», που αποκαλεί «της Μέκκας», θα πρέπει η πολιτική ηγεσία υπό την φωτισμένη εξουσία του Προέδρου Ερντογάν να σπάσει το κύμα που πηγαίνει κατά πάνω τους και να διαχωρίσουν την ήρα από το στάρι.

2) Στη συνέχεια θα πρέπει να δημιουργηθεί ένα τουρκικό δικό τους κύμα που θα αποτελέσει τη λυδία λίθο για την οικοδόμηση της Ισλαμικής Ένωσης και θα είναι η «περίοδος της Μεδίνας» και

3) Εφόσον ολοκληρωθούν τα δύο προηγούμενα βήματα θα είναι εφικτή η υλοποίηση του φιλόδοξου προγράμματος, που θα δώσει την απαραίτητη ώθηση προς την ενοποίηση και την «ανεξαρτησία του ισλαμικού κόσμου». Στο πλαίσιο αυτό ο νέο-οθωμανικός προσανατολισμός στοχεύει στην Αραβική Χερσόνησο και θα δούμε τα σχέδια δραστηριοποίησής του στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΤΟΜΕΙΣ ΔΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Όπως υπογραμμίζουν κλασικοί στοχαστές των Διεθνών Σχέσεων, η οικονομική ισχύς αποτελεί σημαντικό κομμάτι της πολιτικής ισχύος, ενώ ο Edward H. Carr διαιρώντας την ισχύ σε τρεις κατηγορίες, την οικονομική, τη στρατιωτική και της πειθούς, τις οποίες θεωρεί αλληλεξαρτώμενες, αναδεικνύει τη σημασία της οικονομικής ισχύος⁷⁶. Αποτελεί δεδομένο πως η οικονομία μιας χώρας δύναται να παίζει σημαντικό ρόλο στην ικανότητά της να ασκήσει ισχυρή και αποτελεσματική εξωτερική πολιτική και η Άγκυρα έχει φροντίσει και συνεχίζει να φροντίζει για την εκμετάλλευση των οικονομικών της δυνατοτήτων. Όμως δεν περιορίζεται μόνο σε αυτές τις δυνατότητες, καθώς εύκολα κάποιος μπορεί να παρατηρήσει πως πέρα από την οικονομική της ισχύ, η Τουρκία προσπαθεί να χρησιμοποιήσει προς όφελός της και την οθωμανική κληρονομιά της και τα κοινά πολιτιστικά στοιχεία που έχει με τις περιοχές που μελετάμε. Το κοινό πολιτιστικό και θρησκευτικό παρελθόν λειτουργεί ως βατήρας για το άλμα της Τουρκίας προς τις χώρες αυτές και στη συνέχεια ακολουθεί η δράση στον οικονομικό τομέα. Όμως και πάλι δεν μένει μόνο εδώ. Έρχεται να προστεθεί και η στρατιωτική διάσταση, στην οποία η Τουρκία έχει δαπανήσει μεγάλα κεφάλαια και δυναμικό τα τελευταία χρόνια και φαίνεται πως έχει έρθει η ώρα να δρέψει σταδιακά τους κόπους των προσπαθειών της. Παρακάτω αναφέρονται επιγραμματικά κάθε ένας από τους τομείς στους οποίους δραστηριοποιείται και εφαρμόζει την εξωτερική της πολιτική η Τουρκία.

4.1 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Όπως αναφέρθηκε στο τρίτο κεφάλαιο, τα δόγματα του νέο-οθωμανισμού και του Νταβούτογλου, στηρίζονται στο κοινό θρησκευτικό και πολιτισμικό παρελθόν με τις χώρες ενδιαφέροντος, λόγω της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η Άγκυρα τονίζει σε

⁷⁶ EDWARD H. CARR, «Η εικοσαετής κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων», εκδόσεις Ποιότητα, 2011, σελ. 154-155 και 157-158

κάθε ευκαιρία τα κοινά αυτά στοιχεία και με όχημα το Ισλάμ επιδιώκει την αύξηση της επιρροής της στις περιοχές αυτές.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο φροντίζει να εκπαιδεύει και να αποστέλλει ιμάμηδες, οι οποίοι στα κηρύγματά τους εξυμνούν τη “μητέρα Τουρκία” και ενισχύουν το κοινό θρησκευτικό συναίσθημα, όντας ελεγχόμενοι από την Άγκυρα. Επίσης για την προβολή αλλά και την ενίσχυση του κοινού θρησκευτικού παρελθόντος έχει υλοποιήσει και συνεχίζει να χρηματοδοτεί εκατοντάδες αναστηλώσεις ή ανεγέρσεις τεμενών και άλλων μνημείων, τα οποία θεωρούνται ως μέρος της κοινής ιστορικής κληρονομιάς σε όλες αυτές τις περιοχές, προβάλλοντας την εικόνα της προστατίδας μουσουλμανικής δύναμης.

Επίσης, μέσω των φορέων που χρησιμοποιεί, η Τουρκία έχει χρηματοδοτήσει κατασκευές και έργα που αφορούν σχολεία, παιδικούς σταθμούς, νοσοκομειακές εγκαταστάσεις, αλλά και αγροτικές υποδομές⁷⁷ (βλ. Εικόνα 10 **Παράρτημα «Δ»**). Και φυσικά, πατώντας στα διδάγματα του Νταβούτογλου, η Τουρκία έχει ιδρύσει τουρκικά σχολεία και πανεπιστήμια σε διάφορες περιοχές, όπως για παράδειγμα στη Ντόχα του Κατάρ, όπου το σχολείο ξεκίνησε τη λειτουργία του μαζί με ένα νέο πρόγραμμα εκμάθησης της τουρκικής γλώσσας, για τους πολίτες του Κατάρ, στο Τουρκικό Πολιτιστικό Κέντρο Yunus Emre. Το τελευταίο διοργανώνει επίσης πολιτιστικές εκδηλώσεις και εργαστήρια τέχνης. Επιπλέον, περισσότεροι από 5.000 φοιτητές από την Αφρική έχουν φοιτήσει με πλήρη υποτροφία στα τουρκικά πανεπιστήμια, με τον συνολικό αριθμό των αφρικανών φοιτητών να ξεπερνάει τις 15.000⁷⁸ (βλ. Εικόνα 11 **Παράρτημα «Δ»**).

Με τις παραπάνω δράσεις της, η Τουρκία ενισχύει τους δεσμούς με τις χώρες που ενδιαφέρεται, ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί μια νέα γενιά είτε ισλαμιστών, είτε εκπαιδευμένων νέων οι οποίοι θα έχουν γαλουχηθεί με τις διδαχές του τουρκικού κράτους και φυσικά θα είναι φίλα προσκείμενοι σε αυτό.

⁷⁷ «Strategic partnership basis of Turkish-Somali cooperation», 26.10.2017, Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2017/10/27/strategic-partnership-basis-of-turkish-somali-cooperation>

⁷⁸ «Η win-win πολιτική της Τουρκίας στην Αφρική», 30.1.2017, Turkey Radio and Television Corporation, <http://www.trt.net.tr/greek/phakeloi/2017/01/30/e-win-win-politike-tes-tourkias-sten-aphrike-661781>

4.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Η Τουρκία αντιλαμβανόμενη την αλληλεπίδραση μεταξύ οικονομικών και πολιτικό-διπλωματικών σχέσεων και τη δυνατότητα των πρώτων να λειτουργήσουν ως μοχλός πίεσης προς την επίτευξη στόχων εξωτερικής πολιτικής, έχει επενδύσει σημαντικό δυναμικό προς αυτή την κατεύθυνση, ακολουθώντας μια στρατηγική πλουραλιστικής και ανεκτικής χώρας. Πλουραλιστικής διότι έχει τη δυνατότητα, λόγω γεωγραφικής θέσης, να σχετίζεται με αρκετά περιφερειακά υποσυστήματα και ανεκτικής καθώς έχει υιοθετήσει την θεωρία της οικονομικής αλληλεξάρτησης, προωθώντας στις διμερείς σχέσεις της την υπεροχή της απέναντι των οικονομικών της εταίρων. Επιπρόσθετα, η Άγκυρα αναγνωρίζει πως οι οικονομικές δραστηριότητες δεν αποτελούν μια ανεξάρτητη μορφή κοινωνικής ζωής, αλλά μπορεί να είναι παρεπόμενο των θρησκευτικών πίστεων, των οικογενειακών σχέσεων και των εθνικών παραδόσεων.

Έτσι, έχουμε μια διττή χρησιμοποίηση των φορέων και μέσων που εκμεταλλεύεται η Τουρκία για την προώθηση των συμφερόντων της στις εξεταζόμενες περιοχές. Από τη μια αντλεί κεφάλαια για την ενίσχυση της δικής της οικονομίας και από την άλλη επενδύει η ίδια στις προαναφερόμενες περιοχές, ενισχύοντας την παρουσία της εκεί και αυξάνοντας την οικονομική αλληλεπίδραση με αυτές.

Τα στατιστικά στοιχεία για τις οικονομικές δραστηριότητες της Τουρκίας μόνο για την Αφρική, που δημοσιεύονται στο ειδησεογραφικό πρακτορείο Anadolu και φαίνονται στην Εικόνα 12 του **Παραρτήματος «Ε»** είναι αποκαλυπτικά⁷⁹:

- Οι άμεσες ξένες επενδύσεις της Τουρκίας αυξήθηκαν από 100 εκατομμύρια δολάρια το 2003, σε 6,5 δισεκατομμύρια δολάρια το 2017
- Οι Τούρκοι επιχειρηματίες δημιούργησαν 78.000 θέσεις εργασίας στην Αφρική και η αξία των έργων που ανέλαβαν οι τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες ξεπέρασε τα 55 δισεκατομμύρια δολάρια

⁷⁹ «Turkey reaping rewards of 'Opening to Africa'», 27.2.2018, Anadolu Agency <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-reaping-rewards-of-opening-to-africa/1075334>

- Ο Τουρκικός εθνικός αερομεταφορέας Turkish Airlines εκτελεί πτήσεις από και προς 52 προορισμούς, σε 33 αφρικανικές χώρες, αποτελώντας για κάποιες από αυτές τον μοναδικό αερομεταφορέα που δραστηριοποιείται εκεί.
- Το Συμβούλιο Εξωτερικών Οικονομικών Σχέσεων της Τουρκίας (DEIK) σύναψε διμερή επιχειρηματικά συμβούλια με 42 διαφορετικές αφρικανικές χώρες.
- Ο οργανισμός εξωτερικού εμπορίου συνόδευσε τον Ερντογάν στα ταξίδια του σε 15 αφρικανικές χώρες τα τελευταία δύο χρόνια, συμβάλλοντας στην ενίσχυση των επιχειρηματικών δεσμών.

Επίσης Τουρκικές εταιρείες αναλαμβάνουν στις χώρες της Αφρικής μεγάλα έργα, όπως το έργο κατασκευής σιδηρόδρομου μήκους 2.000 χιλιομέτρων στην Τανζανία, την ίδρυση ηλεκτροπαραγωγικών σταθμών στη Μαδαγασκάρη, την ανέγερση κοινωνικών κατοικιών χαμηλού κόστους στην Μοζαμβίκη και την παραγωγή πολλών προϊόντων, όπως για παράδειγμα τσιμέντο, ρούχα ακόμη και ηλεκτρονικά⁸⁰.

4.3 ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Τα άλματα που έχει σημειώσει η Τουρκική αμυντική βιομηχανία τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια είναι μεγάλα και γνωστά. Ο Τούρκος πρόεδρος, σε δηλώσεις του, ανέφερε πως η Τουρκία δύναται να καλύψει το 65% των αναγκών στην αμυντική βιομηχανία, από 20% πριν την ανάληψη της εξουσία από το AKP⁸¹. Ένας επιπλέον λόγος της προσπάθειας της Άγκυρας για περισσότερη αυτονομία στις εξοπλιστικές της ανάγκες αποτελεί και η επιδείνωση των σχέσεων της με την Ε.Ε. και ορισμένα μέλη της, καθώς το 2016 μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα και τις έντονα αντιδημοκρατικές αντιδράσεις του Ταγίπ Ερντογάν, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενημέρωσε την Ευρωπαϊκή Ένωση για την αναστολή της ενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας, ενώ ταυτόχρονα το αυστριακό κοινοβούλιο υιοθέτησε εμπάργκο όπλων

⁸⁰ «Turkey reaping rewards of 'Opening to Africa'», 27.2.2018, Anadolu Agency, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-reaping-rewards-of-opening-to-africa/1075334>

⁸¹ «Δηλώσεις Ερντογάν για την ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας», 23.6.2018, Turkey Radio and Television Corporation (TRT), <http://www.trt.net.tr/greek/tourkia/2018/06/23/deloseis-erntogan-gia-ten-anaptuxe-tes-amuntikes-biomekhanias-997927>

κατά της Τουρκίας. Ως αποτέλεσμα, οι Τούρκοι λήπτες αποφάσεων αύξησαν τις προσπάθειές τους για την ανάπτυξη των δυνατοτήτων της Τουρκίας για την αυτονομήσή της σε οπλικά συστήματα⁸². Επίσης η Τουρκία επαίρεται ότι διαθέτει το δεύτερο μεγαλύτερο στρατό του NATO μετά τις ΗΠΑ. Φροντίζει δε να προβάλει διαρκώς τόσο στα ΜΜΕ, όσο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης τις στρατιωτικές ‘‘επιτυχίες’’ της στη Συρία. Επιπρόσθετα η Άγκυρα μεριμνά για την ενεργή συμμετοχή και σε μεγάλη έκταση σε όλες σχεδόν τις αποστολές του NATO και του ΟΗΕ, προβάλλοντας την εικόνα μιας ισχυρής στρατιωτικά χώρας, αποκομίζοντας αντίστοιχες εμπειρίες για τα στελέχη της, αλλά και δηλώνοντας παρουσία σε όλες τις γωνιές του κόσμου.

Έχοντας σαν σύμμαχο όλα τα παραπάνω, η Άγκυρα δραστηριοποιείται πλέον και στον στρατιωτικό τομέα στις χώρες ενδιαφέροντος. Ξεκινώντας από τη βάση, φροντίζει να παρέχει εκπαίδευση στις στρατιωτικές της σχολές σε μεγάλο αριθμό σπουδαστών από τις χώρες αυτές. Μόνο για το 2015 στην Στρατιωτική Ακαδημία της Τουρκίας φοίτησαν 285 σπουδαστές από 19 χώρες, μεταξύ των οποίων η Γκάμπια, η Σομαλία και η Σαουδική Αραβία⁸³ (βλ. Εικόνα 13 **Παράρτημα «ΣΤ»**). Συνεπώς όχι μόνο ενισχύει τους στρατιωτικούς δεσμούς με όλες αυτές τις χώρες, αλλά δύναται να δημιουργήσει μια βάση μελλοντικών στρατιωτικών στελεχών και πιθανών ηγετών, οι οποίοι γαλουχημένοι με τα διδάγματα της τουρκικής κουλτούρας και τις φιλικές σχέσεις με Τούρκους συναδέλφους τους, θα μπορούν να λάβουν ευνοϊκές για την Τουρκία θέσεις, προωθώντας τα συμφέροντά της.

Παράλληλα η Άγκυρα φροντίζει να αποστέλλει στρατιωτικές δυνάμεις προς υποστήριξη των ντόπιων πληθυσμών και ταυτόχρονα να παράσχει εκπαίδευση στις τοπικές ένοπλες δυνάμεις, προβάλλοντας και ενισχύοντας έτσι την εικόνα των δικών της ένοπλων δυνάμεων. Μια σημαντική αποστολή με στόχο τα ανωτέρω, ήταν και η επιχείρηση «Barbaros» που ξεκίνησε τον Οκτώβριο του 2014. Η Διοίκηση της Τουρκικής Ναυτικής Ομάδας Επέμβασης (Türk Deniz Görev Grubu), η οποία υπάγεται στη Διοίκηση Ναυτικών Δυνάμεων, έπλευσε κατά μήκος του συνόλου των αφρικανικών ακτών και ελλιμενίστηκε σε 25 λιμάνια σε 24 χώρες, 19 εκ των οποίων για πρώτη φορά. Αποτέλεσε δε την πιο σημαντική αποστολή της ιστορίας του

⁸² «No Strings Attached: Turkey's Arms Projects as a Foreign Policy Tool», 25.12.2016, Moshe Dayan Center (MDC), <https://dayan.org/content/no-strings-attached-turkeys-arms-projects-foreign-policy-tool>

⁸³ «Foreign students trained at Turkey's military academy», 1.5.2015, Anadolu Agency, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/foreign-students-trained-at-turkeys-military-academy/51689>

τουρκικού πολεμικού ναυτικού μετά από 148 χρόνια. Επίσης, ήταν η πρώτη φορά που η Τουρκία χρησιμοποίησε τη ναυτική ισχύ ως μέσο ενάσκησης της εξωτερικής της πολιτικής. Με τον τρόπο αυτό έκανε επίδειξη της ναυτικής παρουσίας στις περιοχές ενδιαφέροντος. Επιπρόσθετα είχε την ευκαιρία να προβάλλει τις δυνατότητες του πολεμικού της ναυτικού, σε ότι έχει να κάνει με τη διεξαγωγή επιχειρήσεων μεγάλης διάρκειας, τη διαφύλαξη των συμφερόντων της χώρας, και τέλος την κάλυψη των αναγκών ασφαλείας σε διεθνές επίπεδο. Ταυτόχρονα με την παρουσία της ναυτικής δύναμης στα διάφορα λιμάνια, οι Τούρκοι υπουργοί Άμυνας και Εξωτερικών πραγματοποίησαν επίσημες επισκέψεις στα κράτη διέλευσης της ομάδος Barbaros. Παράλληλα, στην τουρκική αποστολή συμμετείχαν υπηρεσιακά στελέχη του υφυπουργείου Αμυντικής Βιομηχανίας SSM, καθώς και στελέχη του Τουρκικού Οργανισμού Συνεργασίας και Ανάπτυξης (TIKA), με σκοπό την προβολή των συστημάτων που κατασκευάζει η τουρκική αμυντική βιομηχανία και των προγραμμάτων οικονομικής, εμπορικής, τεχνολογικής, πολιτιστικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής συνεργασίας, που διαχειρίζεται η TIKA⁸⁴.

Τέλος και ίσως και το πιο σημαντικό, η Άγκυρα έχει αναπτύξει επίγειες δυνάμεις, δημιουργώντας τουρκικές βάσεις σε δώδεκα χώρες του εξωτερικού, όπως φαίνεται και στις Εικόνες 14 & 15 του **Παράρτηματος «ΣΤ»**, αποτελώντας μια από τις λίγες χώρες στον κόσμο με αυτή τη δυνατότητα. Η Τουρκία προς το παρόν, πέραν των υπολοίπων χωρών που δεν αφορούν τη συγκεκριμένη εργασία, διατηρεί στρατιωτική παρουσία στο Κατάρ και τη Σομαλία, ενώ έχει συμφωνήσει στη δημιουργία μιας αντίστοιχης βάσης στο Σουδάν (για την οποία αναφέρονται περισσότερα στοιχεία στο 8^ο κεφάλαιο), έχοντας τη δυνατότητα εξυπηρέτησης και του πολεμικού της ναυτικού⁸⁵. Καθώς η ίδρυση στρατιωτικής βάσης σε άλλη χώρα του κόσμου θεωρείται ευκαιρία που μπορεί να ανήκει μόνο σε μεγάλες στρατιωτικές δυνάμεις, η Άγκυρα με τον τρόπο αυτό τοποθετεί τον εαυτό της στο τραπέζι αυτών των λίγων δυνάμεων με τέτοιες δυνατότητες, αναβαθμίζοντας κατακόρυφα τη γεωπολιτική της θέση και ισχύ.

Χρησιμοποιώντας λοιπόν όλα τα διατιθέμενα μέσα και αναλογιζόμενη τον κόσμο όπως είναι και όχι όπως θα ήθελε να είναι, η Άγκυρα προσπαθεί να μετατρέψει

⁸⁴ ΧΡ. ΜΗΝΑΓΙΑΣ, «Απόρρητος Φάκελος Τουρκία-Η Εθνική Στρατηγική της Τουρκίας», εκδόσεις Κάδμος, 2014, σελ. 227-229

⁸⁵ «Turkey going back to ottoman lands», 3.1.2018, Yeni Safak, <https://www.yenisafak.com/gundem/turkiye-osmanli-topraklarina-geri-donuyor-2951575>

το «επιθυμητό» σε «εφικτό», ακολουθώντας στον βραχυπρόθεσμο προγραμματισμό της του Edward Carr, με το βλέμμα στραμμένο στο πως θέλει να γίνει ο κόσμος, ως μακροπρόθεσμος σχεδιασμός⁸⁶.

⁸⁶ Κουσκουβέλης Ηλίας, «Ρεαλισμός και Στρατηγική», 5.3.2008, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/arhra-gnomis/kouskouvelis-exoteriki-politiki/item/66-%CF%81%CE%B5%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE>

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή των επιδιώξεών της η Άγκυρα, εκτός από την πολυεπίπεδη στρατηγική της, έχει εντάξει στην εφαρμογή της εξωτερικής της πολιτικής τόσο τους κρατικούς φορείς, όσο και τον ιδιωτικό τομέα. Χρησιμοποιεί λοιπόν τον χρηματοπιστωτικό τομέα, από τον οποίο και σε συνεργασία με χώρες της Αραβικής Χερσονήσου, καταφέρνει να αντλεί σημαντικά κεφάλαια, αυξάνοντας την οικονομική της ισχύ. Επίσης, επένδυσε μεγάλα κεφάλαια σε οργανισμούς ελεγχόμενους από την πολιτική ηγεσία της Τουρκίας, οι οποίοι έχουν ως κύριο έργο την δραστηριοποίησή τους στις χώρες του τουρκικού ενδιαφέροντος, και επιπρόσθετα έχει συμπεριλάβει και εξακολουθεί να συμπεριλαμβάνει ακόμη μεγαλύτερα κεφάλαια από τον επιχειρηματικό κόσμο, που επιθυμεί την επέκτασή του στις περιοχές αυτές, υπό την προστασία και την εγγύηση του Τουρκικού κράτους. Ως συνέπεια των ανωτέρω, έχει καταφέρει μέχρι τώρα να επεκτείνει την επιρροή της και να αυξήσει κατακόρυφα τα τελευταία χρόνια τις σχέσεις αλληλεξάρτησης, όπως η ίδια τις εννοεί, με τις προαναφερόμενες χώρες. Επιπλέον, συμπεριφερόμενη ως “έξυπνη” δύναμη, ενέταξε στο σχεδιασμό των στρατηγικών της κινήσεων και τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, τόσο με την οικονομική τους ενίσχυση, όσο και με την καθοδήγηση αυτών, ενισχύοντας έτσι την εικόνα της, χωρίς όμως την άμεση και εμφανή εμπλοκή του κρατικού φορέα, αλλά εμφανίζοντας και προωθώντας την ιδέα του μεγαλείου του Τουρκικού λαού.

5.1 ΙΣΛΑΜΙΚΑ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Τη δεκαετία του '80 ο Τουρκούτ Οζάλ δήλωνε⁸⁷ πως δεν υπάρχει αμιγώς ισλαμικό οικονομικό σύστημα, αλλά η Τουρκία επιτρέπει την εγκατάσταση και λειτουργία στο τουρκικό έδαφος ισλαμικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων τα οποία

⁸⁷ Οι δηλώσεις του Οζάλ έγιναν στις 14 Νοεμβρίου 1985, στη διάρκεια συμποσίου στο Παρίσι, με θέμα «Ισλάμ και Δύση».

δεν εισπράττουν τόκους⁸⁸. Με τον τρόπο αυτό κατάφερε να προσελκύσει κεφάλαια από χώρες της Αραβικής χερσονήσου, όπως η Σαουδική Αραβία, το Κατάρ, το Μπαχρέιν, αλλά και της Αφρικής, όπως η Λιβύη. Πιο αναλυτικά, την περίοδο εκείνη ιδρύθηκαν τα παρακάτω χρηματοπιστωτικά ιδρύματα με τα αντίστοιχα κεφάλαια:

- Το «αλ-Μπαράκα Τουρκ» (ΑΒΤ)⁸⁹, θυγατρική του ομώνυμου ομίλου, με έδρα την Τζέντα και το «Ίδρυμα Φαϊσάλ Φινάνς» του Σαουδάραβα πρίγκιπα Μουχάμαντ Φαϊσάλ αλ-Σαούντ⁹⁰, τα οποία, μολονότι υποστήριζαν ότι έλκουν τις ηθικές αρχές από το Ισλάμ, γρήγορα βρέθηκαν να ανταγωνίζονται τις συμβατικές τράπεζες έλκοντας περισσότερα κεφάλαια και χρηματοδοτώντας όχι μόνο μικρά σχέδια, αλλά και σημαντικές επιχειρηματικές δραστηριότητες.
- Η Τουρκοαραβική τράπεζα, η οποία διέθετε κεφάλαια από Λιβύη και Κουβέιτ.
- Η Σαουδοαμερικάνικη τράπεζα, με κεφάλαια από τη Σαουδική Αραβία και τις ΗΠΑ.
- Η Τράπεζα των Μπαχρέιν και Κουβέιτ με κεφάλαια από την Τουρκία και το Μπαχρέιν⁹¹.
- Η Τράπεζα Τουρκίας και χωρών του Κόλπου, που διέθετε κεφάλαια από Κατάρ και Τουρκία⁹².

Από τα προαναφερόμενα ιδρύματα, μόνο κατά τη δεκαετία του '80, οι τουρκικές κυβερνήσεις κατάφεραν να αντλήσουν πάνω από 1 δις δολάρια, μέσω δανεισμού, ενώ ταυτόχρονα χρηματοδοτήθηκαν από τα ιδρύματα αυτά, πολλά αναπτυξιακά προγράμματα και έργα, ενισχύοντας περαιτέρω την Τουρκική οικονομία, άρα και την οικονομική της ισχύ.

⁸⁸ ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΖΗΣ, «Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή», εκδόσεις Παπαζήση, 2012, σελ. 90

⁸⁹ Τράπεζα Albaraka Turk, <http://en.albarakaturk.com.tr/>

⁹⁰ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ, «Οι τρέχουσες εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές της Τουρκίας, με τις χώρες της άμεσης περιφέρειάς της», εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 2011, σελ. 69

⁹¹ Συνεταιριστική Τράπεζα Τουρκίας-Κουβέιτ, <http://www.invest.gov.tr/en-US/successstories/Pages/KuwaitTurk.aspx>

⁹² Βλέπε ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ, οπ. παραπ. σελ. 70

5.2 ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΟΥΜΕΝΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου προσδιόρισε emphatically τις γεωγραφικές περιοχές όχι ως πεδία γεωπολιτικού ενδιαφέροντος, αλλά ως πεδία γεωπολιτικής επιρροής⁹³. Έτσι, ενώ πεδία γεωπολιτικού ενδιαφέροντος είναι οι περιοχές στις οποίες μια χώρα επεκτείνει τα συμφέροντά της, τα πεδία γεωπολιτικής επιρροής αποτελούν περιοχές όπου μια χώρα σκοπεύει να διεισδύσει και να τις διαμορφώσει, όπως αυτή επιθυμεί, προς όφελός της φυσικά. Ουσιαστικά οι διακρατικές σχέσεις δεν είναι απλά η επέκταση συμφερόντων, αλλά η τροποποίηση του κοινωνικού, οικονομικού και πολιτιστικού ιστού των χωρών που ενδιαφέρουν την Τουρκία. Με βάση αυτή την αντίληψη η Άγκυρα έχει καταφέρει να εφαρμόσει τη στρατηγική της, χρησιμοποιώντας τα παρακάτω ιδρύματα και οργανισμούς:

5.2.1 Diyanet (Presidency of Religious Affairs – Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων)

Η Diyanet (Presidency of Religious Affairs) είναι η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων, η οποία ιδρύθηκε ως κοσμική διοικητική μονάδα το 1924, για να διατηρήσει υπό έλεγχο τις διάφορες θρησκευτικές κοινότητες στην Τουρκία, όταν καταργήθηκε από τον Κεμάλ ο κύριος θρησκευτικός θεσμός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Σεϊχουλισλάμης. Σύμφωνα με τον ιδρυτικό της νόμο (429 της 3^{ης} Μαρτίου 1924), αποστολή της είναι «να διαχειρίζεται τις υποθέσεις που σχετίζονται με την πίστη και τη λατρεία της θρησκείας του Ισλάμ και των τόπων προσευχής». Κατά την περίοδο των Κεμαλιστών αποτελούσε τη μοναδική κρατική αρχή, που είχε σαν ρόλο την παρακολούθηση και καθοδήγηση της θρησκευτικής δραστηριότητας στο νέο κοσμικό κράτος. Η δράση της Diyanet αρχικά περιοριζόταν στους μουσουλμάνους της Τουρκίας, μετά όμως από το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980, η διεύθυνση αναβαθμίστηκε και επέκτεινε τις δραστηριότητές της σε χώρες οι οποίες διέθεταν τουρκικούς μεταναστευτικούς

⁹³ Βλέπε ΑΧΜΕΤ ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, *οπ. παραπ.* σελ. 118 (Ως γεωγραφικές περιοχές εννοούνται τα τρία σημαντικά γεωπολιτικά πεδία δράσης. Στον εγγύς χώρο, δηλαδή τα Στενά, τη Μέση Ανατολή, τον Καύκασο, στον εγγύς θαλάσσιο χώρο, δηλαδή τη Μαύρη Θάλασσα, την Αδριατική, την Ανατολική Μεσόγειο, την Ερυθρά Θάλασσα, τον Κόλπο και την Κασπία, καθώς επίσης και στον εγγύς ηπειρωτικό χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει την Ευρώπη, τη Βόρεια Αφρική και την Κεντρική Ασία.)

πληθυσμούς. Έτσι από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έχει στείλει ιμάμηδες στην Ευρώπη, προβάλλοντας ως επιχείρημα την αντιστάθμιση των επιρροών από άλλες ισλαμικές κοινότητες στους Τούρκους και τη διατήρηση της πίστης αυτών στο τουρκικό κράτος. Ωστόσο, η παρουσία της στο εξωτερικό δεν περιορίζεται στους μετανάστες με τουρκικό υπόβαθρο⁹⁴. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, διευρύνει τις δράσεις της, επιδιώκοντας μεγαλύτερο ρόλο σε περιοχές πέραν των Βαλκανίων και των περιοχών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, όπως η Ασία και Αφρική (βλ. Εικόνα 16 **Παράρτημα «Ε»**). Για το λόγο αυτό και με τις ευλογίες του Ερντογάν, ο συνολικός ετήσιος προϋπολογισμός της Diyanet το 2017 ανήλθε σε 8,1 δισεκατομμύρια λίρες (1,38 δισ. δολάρια), υπερβαίνοντας τους προϋπολογισμούς 12 υπουργείων, συμπεριλαμβανομένου του υπουργείου υγείας και του υπουργείου εσωτερικών, σύμφωνα με τον τουρκικό Τύπο⁹⁵.

Εκτός από τον έλεγχο των τζαμιών στο εσωτερικό της Τουρκίας, η εν λόγω διεύθυνση ελέγχει επίσης και περισσότερα από 2.000 τζαμιά ανά τον κόσμο, καθώς και περισσότερα από 117.000 άτομα στην Τουρκία και σε 40 άλλες χώρες. Επίσης διαθέτει δικό της τηλεοπτικό σταθμό, που λειτουργεί σε 24ωρη βάση και είναι διαθέσιμος τόσο μέσω δορυφορικής τηλεόρασης, όσο και καλωδιακής, αλλά και στο YouTube, ενώ έχει έντονη δράση και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, καθώς διαχειρίζεται δυο λογαριασμούς Twitter, μια σελίδα στο Facebook και μια τηλεφωνική γραμμή ισλαμικού τρόπου ζωής⁹⁶.

Επιπρόσθετα παρέχει θρησκευτική εκπαίδευση για ιμάμηδες, τόσο Τούρκους όσο και πολλών άλλων χωρών, και υποστηρίζει την κατασκευή και συντήρηση τζαμιών, όχι μόνο για Τούρκους μουσουλμάνους, αλλά για όλους τους σουνίτες μουσουλμάνους στις χώρες όπου δραστηριοποιείται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολυεπίπεδης δράσης της Diyanet είναι η αποστολή και διανομή 30.000 αντιτύπων του Κορανίου σε μαθητές και φοιτητές στο Σουδάν, το Τσαντ και το Τόγκο, με την προοπτική για αποστολή άλλων 70.000 αντιτύπων, σύμφωνα με την επίσημη σελίδα

⁹⁴ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΚΟΥΤΕΡΗΣ, «*Diyanet: Το θρησκευτικό-κατασκοπευτικό εργαλείο του Ερντογάν*», 13.8.2017, SL press, <https://slpress.gr/diethni/diyanet-to-thriskeftiko-kataskopeftiko-ergaleio-tou-erdogan/>

⁹⁵ «*Ο πόλεμος Ερντογάν-Τουρκίας κατά Οικουμενικού Πατριαρχείου και του χριστιανισμού*», 19.10.18, Defence-point, <https://www.defence-point.gr/news/o-polemos-ton-erntogan-tourkias-kata-ikoumenikou-patriarchiou-ke-tou-christianismou>

⁹⁶ Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet), <https://www.diyanet.gov.tr/en-US/Organization/Detail//10/high-board-of-religious-affairs>

της⁹⁷ (βλ. Εικόνα 17 **Παράρτημα «Ε»**). Ακόμη ένα παράδειγμα αποτελεί και το πρόγραμμα που ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2018 με την ονομασία «*μια σταγόνα ζωής*», που έχει ως στόχο τη διάνοιξη πηγαδιών σε περιοχές στην Μπουρκίνα Φάσο, το Τσαντ, την Κένυα, το Νίγηρα, το Σουδάν, το Τόγκο, την Ουγκάντα και τη Ζιμπάμπουε, ώστε οι τοπικοί πληθυσμοί να αποκτήσουν πρόσβαση σε καθαρό νερό⁹⁸.

Με τον τρόπο αυτό και έχοντας σαν εκτελεστικό όργανο τη συγκεκριμένη διεύθυνση, το AKP του Ερντογάν έχει μετατρέψει τη θρησκεία σε εργαλείο προώθησης των Τουρκικών συμφερόντων. Είναι δε τουλάχιστον ανησυχητική η αντίληψη του επικεφαλής της Denayet, Δρ. Αλί Ερμπάς για το ρόλο της διεύθυνσης, αλλά ιδιαίτερα τη θέση της Τουρκίας, καθώς στις 6 Απριλίου ανήρτησε στο twitter το εξής μήνυμα: «*Ο κυρίαρχος λόγος της ύπαρξης μας, είναι να κυριαρχήσουμε στον κόσμο...*»⁹⁹.

5.2.2 Τουρκικός Οργανισμός Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Ο Τουρκικός Οργανισμός Συνεργασίας και Ανάπτυξης (TIKA) ιδρύθηκε στις 24-1-1992, υπαγόμενος αρχικά στο Υπουργείο Εξωτερικών και από το 1999 και μετά απευθείας στον πρωθυπουργό¹⁰⁰. Ως αποστολή, έχει την ανάπτυξη προγραμμάτων οικονομικής, εμπορικής, τεχνολογικής, πολιτιστικής, κοινωνικής και εκπαιδευτικής συνεργασίας τόσο με τουρκόφωνα, όσο με γειτονικά με την Τουρκία κράτη. Επιπλέον, έχει σαν στόχο τη βελτίωση των υποδομών, την αναβάθμιση του βιοτικού και κοινωνικού επιπέδου, τη διαφύλαξη του κοινού ιστορικού και πολιτιστικού πλούτου, τη διάδοση της τουρκικής γλώσσας¹⁰¹.

Έτσι λοιπόν και σύμφωνα με τον ίδιο τον οργανισμό, στην προσπάθεια της Τουρκίας να καταστεί ένας σημαντικός παράγοντας στην περιοχή και στον κόσμο, η

⁹⁷ «*Turkey Religious Foundation of Sudan 30 thousand Koran-Quran*», 13.4.2017, Turkey Diyanet Foundation, <https://www.tdv.org/tr-TR/site/haberler/turkiye-diyamet-vakfi-ndan-sudan-a-30-bin-kur-an-i-kerim-3190>

⁹⁸ «*Religious Foundation of Turkey 48 Water Wells in Africa were hungry More*», 21.2.2018, Dini Gercek Haber, <https://www.dinigercekhaber.com/gundem/turkiye-diyamet-vakfi-afrikada-48-su-kuyusu-daha-acti-h12252.html>

⁹⁹ ΝΙΚ. ΜΕΛΕΤΗΣ, «*Με όχημα θρησκεία και μετανάστες η διείσδυση του Ερντογάν στα Βαλκάνια και την Ευρώπη*», 9.5.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/05/me-ochima-thriskia-metanastes-i-diisdysi-tou-erntogan-sta-valkania-ke-tin-evropi/>

¹⁰⁰ www.tika.gov.tr

¹⁰¹ Βλέπε ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΝΑΓΙΑΣ, οπ. παραπ. σελ. 43

αντίληψη του ΤΙΚΑ για την εξωτερική πολιτική υπέστη σημαντικές αλλαγές από το 2000. Σύμφωνα με αυτές, ο οργανισμός διεύρυνε τον τομέα δραστηριότητάς του, αυξάνοντας τον αριθμό των Γραφείων Συντονισμού Προγραμμάτων από 12 το 2002, σε 25 το 2011 και σε 33 το 2012, ενώ σήμερα η Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού ασχολείται με διάφορες δραστηριότητες και συνεργασίες σε 170 χώρες, μέσω των 61 γραφείων συντονισμού του προγράμματος, που βρίσκονται σε 59 χώρες σε 5 ηπείρους (βλ. Εικόνα 18 **Παράρτημα «Ζ»**). Ο αριθμός των χωρών στις οποίες πραγματοποιεί έργα αυξάνεται διαρκώς. Στη βάση των έργων της, η Τουρκία προσπαθεί να δημιουργήσει ένα ειρηνικό περιβάλλον στις σχέσεις της με τα κράτη με τα οποία διατηρεί φιλικούς δεσμούς και επιθυμεί να το πετύχει αυτό μέσω του ΤΙΚΑ¹⁰².

Η Άγκυρα χρησιμοποιώντας τον ΤΙΚΑ, έχει καταφέρει να διεισδύσει σε ένα γεωγραφικό χώρο, ο οποίος εκτείνεται σε τρεις ηπείρους, την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική και συγκεκριμένα σε 37 χώρες, που αποτελούν τις περιοχές ενδιαφέροντος της παρούσης εργασίας και οι οποίες είναι: Ναμίμπια, Νότια Αφρική, Μοζαμβίκη, Κομόρες, Τανζανία, Κένυα, Καμερούν, Σομαλία, Βόρειο Σουδάν, Νότιο Σουδάν, Αιθιοπία, Τζιμπουτί, Τσαντ, Νιγηρία, Αίγυπτο, Λιβύη, Αλγερία, Τυνησία, Γουινέα, Σενεγάλη, Υεμένη, Ιράκ και Ιορδανία (βλ. Εικόνα 19 **Παράρτημα «Ζ»**). Το site του οργανισμού παρέχει πληθώρα πληροφοριών, για την παρουσία της Τουρκίας στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς, με σκοπό και μόνο την προβολή της Τουρκίας στο εξωτερικό, γεγονός που ενισχύει την προσπάθεια της να ηγηθεί στο παγκόσμιο μουσουλμανικό στερέωμα. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ενώ η αναπτυξιακή βοήθεια της Τουρκίας μέσω του ΤΙΚΑ, το 2002, ανερχόταν σε 85 εκατομμύρια δολάρια, το ποσό αυτό εκτοξεύτηκε το 2017 σε 8,142 δις δολάρια, σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα του οργανισμού¹⁰³. Οι δράσεις του οργανισμού από το 1992 μέχρι το 2002 ανήλθαν σε 2.240, ενώ από το 2003 μέχρι το 2017 σε 20.000, σύμφωνα με την ετήσια αναφορά του για το 2017¹⁰⁴. Μόνο για το προηγούμενο έτος και σύμφωνα πάντα με τη συγκεκριμένη αναφορά, ο ΤΙΚΑ δραστηριοποιήθηκε σε τομείς όπως τηλεπικοινωνίες, χρηματοπιστωτικός τομέας, επιχειρηματικός τομέας, παροχή εκπαίδευσης και ευκολιών στην εκπαίδευση, κατασκευή ή επισκευή πηγαδιών και

¹⁰² www.tika.gov.tr

¹⁰³ www.tika.gov.tr

¹⁰⁴ «Annual Report 2017», ΤΙΚΑ,

http://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/AR_2017%20web.pdf

δεξαμενών νερού, παροχή υπηρεσιών υγείας και κατασκευή ή επισκευή νοσοκομειακών εγκαταστάσεων, κατασκευή υποδομών και εκπαίδευση στελεχών κεντρικής και τοπικών διοικήσεων, θρησκευτικός τομέας με επισκευή ή κατασκευή τεμενών, αγροτικός τομέας και πολλά περισσότερα, στα οποία ο οργανισμός διέθεσε τα 8 και πλέον δις δολάρια που προαναφέρθηκαν.

Μια ματιά στα προγράμματα που «έτρεξε» ο ΤΙΚΑ, όπως διαφημίζονται στην ετήσια αναφορά του 2017, προκαλεί θαυμασμό για έναν κοινό αναγνώστη. Πόσο μάλλον για τους πολίτες που απολαμβάνουν τα αποτελέσματα αυτών των προγραμμάτων. Και μόνο η σύγκριση με τα αντίστοιχα προγράμματα του Ελληνικού κράτους για τον Ελλαδικό χώρο, ακόμη και προ οικονομικής κρίσεως, μπορεί να αποτελέσει τροφή για πολύ σκέψη για το πόσο ευεργετικά λειτουργεί για την Τουρκία και τις τουρκικές επιδιώξεις ο εν λόγω οργανισμός. Με στρατιωτικούς όρους θα μπορούσαμε να του αποδώσουμε τον χαρακτηρισμό του στρατηγικού όπλου και του πολλαπλασιαστική ισχύος.

5.2.3 Ίδρυμα Φετουλάχ Γκιουλέν

Ο Φετουλάχ Γκιουλέν, θεωρείται ως μία από τις πιο σημαντικές θρησκευτικές προσωπικότητες της τουρκικής κοινωνίας και παρόλο που έχει διωχθεί αδυσώπητα από το καθεστώς Ερντογάν τα τελευταία χρόνια, συνεχίζει να ασκεί σημαντική επιρροή στην πολιτική, οικονομική και εκπαιδευτική ζωή της Τουρκίας κυρίως, αλλά και πολλών άλλων χωρών στις οποίες δραστηριοποιείται το ίδρυμά του.

Γεννήθηκε στις 10 Νοεμβρίου 1938 στην Θεοδοσιούπολη της Μικράς Ασίας και προέρχεται από οικογένεια θρησκευτικών ηγετών. Αποτελεί τον αρχηγό της μεγαλύτερης ανανεωτικής ομάδας μέσα στην ισλαμική κοινότητα των Nurcu, των Φετουλάχι¹⁰⁵. Τα τελευταία χρόνια ζει αυτοεξόριστος στην Πενσυλβάνια των ΗΠΑ. Το ίδρυμά του έχει ανοίξει και διατηρεί χιλιάδες σχολεία σε 140 χώρες.

Η επίδρασή του στην πολιτική ζωή της Τουρκίας είναι επίσης πολύ σημαντική, καθώς διατηρώντας μία υπερκομματική στάση, είχε σχέση με όλο το πολιτικό σύστημα, ενώ τον Ιούνιο του 1995 συνάντησε όλους τους αρχηγούς των κομμάτων της χώρας (Μεσούτ Γιλμάζ, Νετζμετίν Ερμπακάν, Χικμέτ Τσετίν, Μπουλέντ Ετσεβίτ

¹⁰⁵ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ. «Τουρκία (Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική)», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2004, σελ.105

και Τανσού Τσιλέρ με την οποία διατηρούσε στενή σχέση)¹⁰⁶. Μάλιστα ο Μπουλέντ Ετσεβίτ δήλωσε ότι ίσως να είναι ο μόνος που δύναται να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ Ισλάμ και σύγχρονου κόσμου, παρότι δεν συμπαθούσε τον Γκιουλέν¹⁰⁷. Είναι σημαντικό επίσης το γεγονός της μεγάλης αποδοχής του Γκιουλέν στους κόλπους των ενόπλων δυνάμεων, παρά την εκφρασμένη αντισλαμιστική ιδεολογία των κεμαλικών αρχών¹⁰⁸.

Η διδασκαλία του Γκιουλέν υποστηρίζει ένα «ελαστικό Ισλάμ», ή όπως είναι ευρύτερα γνωστό το μετριοπαθές Ισλάμ¹⁰⁹, υιοθετώντας πολλά στοιχεία από την Οθωμανική αυτοκρατορία και τις σχέσεις της πολιτείας με το Ισλάμ την περίοδο εκείνη. Κατά τον ίδιο δεν νοείται τουρκική εθνική ταυτότητα, δίχως τη θρησκεία και υποστηρίζει ότι Ισλάμ και τουρκικός εθνικισμός βαδίζουν χέρι – χέρι¹¹⁰. Δεν απορρίπτει το κεμαλικό κράτος, ούτε τον Ατατούρκ, αλλά απαιτούσε πιο ενεργητική εξωτερική πολιτική από την Τουρκία και μεγαλύτερη δραστηριοποίησή της στην περιοχή των Βαλκανίων και της κεντρικής Ασίας¹¹¹, θεωρώντας ότι η Τουρκία πρέπει να είναι παρούσα σε ότι διαδραματίζεται στην ευρύτερη περιοχή.

Υποστηρίζει σθεναρά τη σύναψη οικονομικών, εκπαιδευτικών και πολιτιστικών σχέσεων με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, πιστεύοντας πως μέσα από τα ισλαμικά σχολεία θα αναδειχθούν πολιτικοί και οικονομικοί ηγέτες οι οποίοι θα οδηγήσουν σε βάθος χρόνου στην ένωση αυτών των κρατών με την Τουρκία¹¹².

Έχοντας υπό τον έλεγχο του τόσο τα ισλαμικά σχολεία, όσο και διάφορα ΜΜΕ, αλλά και ταχέως αναπτυσσόμενες οικονομικές επιχειρήσεις, κατάφερε να υποστηρίζει οικονομικά τις δραστηριότητες του. Το δε Τουρκικό κράτος ενίσχυε αυτές τις δράσεις, καθώς βοηθούσαν στην εκπαίδευση των τούρκων πολιτών, ενώ στο εξωτερικό προωθούσε τη δημιουργία μιας σύγχρονης γενιάς φιλότουρκων, φιλοϊσλαμιστών αποφοίτων οι οποίοι δύναται να διεκδικήσουν ευνοϊκές για την

¹⁰⁶ Βλέπε ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, οπ. παραπ., σελ. 108

¹⁰⁷ Εφημερίδα Zaman, 25 Αυγούστου 1995

¹⁰⁸ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, «Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας. Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων, 1945-1980», εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2009, κεφ.4

¹⁰⁹ Βλέπε ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, οπ. παραπ., σελ. 113

¹¹⁰ Εφημερίδα Hürriyet, 24 Ιανουαρίου 1995

¹¹¹ Βλέπε ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, οπ. παραπ., σελ. 118

¹¹² Βλέπε ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΡΑΜΠΕΛΙΑΣ, οπ. παραπ., σελ. 118

Τουρκία θέσεις. Φυσικά όλα αυτά πριν προκύψει η κρίση στις σχέσεις του με τον Ερντογάν.

Η δράση του Γκιουλέν είχε μεγάλο αντίκρουσμα για την εικόνα της Τουρκίας, ιδιαίτερα σε περιοχές με μουσουλμανικούς πληθυσμούς. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της επιρροής της Τουρκίας σε αυτούς τους πληθυσμούς και κατ' επέκταση και στις χώρες αυτών. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η περιοχή των Βαλκανίων. Τον Μάιο του 2017 ο πρέσβης της Τουρκίας στην Αλβανία, Χινταγέτ Μπαϊρακτάρ σε συνέντευξή του στο τουρκικό πρακτορείο Anadolu, δήλωσε ότι η «τρομοκρατική οργάνωση του Φετουλάχ Γκιουλέν - FETÖ», έχει μια ισχυρή παρουσία στην Αλβανία μέσω των δώδεκα σχολείων που λειτουργούν στη χώρα αυτή. *«Πέντε από αυτά είναι θρησκευτικές σχολές «Imam Hatip», δύο είναι πανεπιστήμια και τα υπόλοιπα είναι κανονικά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»*¹¹³. Η επιρροή αυτή δεν σταμάτησε στα Βαλκάνια, αλλά βρίσκοντας πρόσφορο έδαφος σε περιοχές της Αραβικής χερσονήσου, λόγω της ισλαμικής θρησκείας και ιδιαίτερα της Αφρικής, λόγω της φτώχειας και της ανέχειας, κατάφερε να επεκταθεί σε μεγάλο ποσοστό στους τοπικούς πληθυσμούς, δημιουργώντας δεσμούς αυτών με την Τουρκία. Συνεπώς το κίνημα του Φετουλάχ Γκιουλέν αποτελούσε, μέσω των σχολείων και των φιλανθρωπικών οργανισμών και μέχρι και πριν την απόπειρα πραξικοπήματος, το μακρύ χέρι της τουρκικής πολιτικής διεύθυνσης όχι μόνο στα Βαλκάνια αλλά και στην Αφρική και στην Ασία¹¹⁴.

Παρά την κρίση που έχει προκύψει στις σχέσεις του Γκιουλέν με το καθεστώς Ερντογάν, το ίδρυμα και η δράση του θρησκευτικού αυτού ηγέτη έχει βοηθήσει και συνεχίζει να βοηθάει την Τουρκία στην επίτευξη της νέο-οθωμανικής της πολιτικής. Θεωρείται πως θα συνεχίσει τη δράση του, έστω και σε μικρότερο βαθμό, ενώ σε περίπτωση απομάκρυνσης του Ερντογάν, εκτιμάται πως θα αποκατασταθούν και οι σχέσεις του με την πολιτική ηγεσία της Τουρκίας και συνεπώς θα μπορέσει να επεκτείνει και πάλι τις δραστηριότητές του και να ενισχύσει ακόμη περισσότερο τις προσπάθειες της Άγκυρας.

¹¹³ «Turkish ambassador points out FETO network in Albania», 14.5.2017, Anadolu Agency, <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-ambassador-points-out-feto-network-in-albania/818219>

¹¹⁴ «Με όχημα θρησκεία και μετανάστες η διεύθυνση του Ερντογάν στα Βαλκάνια και την Ευρώπη», 9.5.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/05/me-ochima-thriskia-metanastes-i-diisdysi-tou-erntogan-sta-valkania-ke-tin-evropi/>

5.2.4 Τουρκικές Τράπεζες και Τουρκικές Επιχειρήσεις

Η προσπάθεια της Άγκυρας να επεκτείνει και να αυξήσει την επιρροή της στις περιοχές που εξετάζουμε, βρίσκει σημαντική υποστήριξη από το χρηματοπιστωτικό σύστημα της Τουρκίας, το οποίο έρχεται να συμπληρώσει το ρόλο που διαδραματίζει ο ΤΙΚΑ, καθώς επίσης και από τον επιχειρηματικό κόσμο, υπό την σκέπη του Τουρκικού κράτους. Και οι δυο αυτοί παράγοντες στέκονται αρωγοί στις προσπάθειες της γείτονος να αυξήσει την παρουσία της στις περιοχές ενδιαφέροντος και συνεπώς την ισχύ της. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως στις πολυάριθμες επισκέψεις του Ταγιτ Ερντογάν στις προαναφερόμενες χώρες, αυτός συνοδεύεται κάθε φορά από πλήθος επιχειρηματιών, αλλά και το σύνολο των υπουργών της κυβέρνησης, οι οποίοι συνάπτουν συνεργασίες με τους αντίστοιχους φορείς των κρατών που επισκέπτονται¹¹⁵.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρησιμοποίησης του τραπεζικού τομέα αποτελεί η τράπεζα Ziraat, η οποία έχει ανοίξει και λειτουργεί υποκαταστήματα στο Ιράκ, τη Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν¹¹⁶, ενώ πρόκειται να ανοίξει υποκατάστημα και στο Χαρτούμ του Σουδάν, ώστε να ενισχύσει τους οικονομικούς δεσμούς και να διευκολυνθούν οι τελωνειακές διαδικασίες για μηχανήματα και εξοπλισμό που εισάγονται από την Τουρκία¹¹⁷.

Επιπρόσθετα, στον επιχειρηματικό τομέα, υπογράφηκε στις 11 Σεπτεμβρίου 2018 μεταξύ της Τουρκικής Εταιρείας Πετρελαίων (ΤΡΑΟ) και του Υπουργείου Πετρελαίου και Αερίου του Σουδάν, συμφωνία ανάπτυξης πετρελαϊκών πεδίων, η οποία αρχικά θα οδηγήσει σε επενδύσεις ύψους μέχρι 100 εκατομμυρίων δολαρίων, όπως δήλωσε ο υπουργός Γεωργίας και Δασοπονίας της Τουρκίας Μπέκιρ Πακμερμίρλι (Bekir Pakdemirli). Επίσης τουρκικές εταιρίες θα συμμετάσχουν στην κατασκευή του σχεδιαζόμενου νέου αεροδρομίου του Χαρτούμ, ενώ ο ιδιωτικός

¹¹⁵ «Erdogan signs military, economic accords on first visit to Khartoum», 25.12.2017, Middle East Observer, <https://www.middleeastobserver.org/2017/12/25/40249/>

¹¹⁶ Τράπεζα Ziraat, <http://www.ziraatbank.bg/about-us/Global-Network>

¹¹⁷ «Turkey signs agriculture, oil exploration deals with Sudan», 11.9.2018, Reuters, <https://www.reuters.com/article/turkey-sudan/turkey-signs-agriculture-oil-exploration-deals-with-sudan-idUSL5N1VX14L>

επιχειρηματικός τομέας θα επενδύσει στην παραγωγή βαμβακιού, την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και την κατασκευή σιλό σιτηρών¹¹⁸.

Με τον τρόπο αυτό η Άγκυρα πετυχαίνει δυο στόχους. Από τη μια ενισχύει την επιχειρηματικότητα των ιδιωτικών, αλλά και των κρατικών φορέων και επιχειρήσεων, που σημαίνει βελτίωση των οικονομικών δεικτών της Τουρκίας, και συνεπώς αύξηση της ήπιας ισχύς της. Από την άλλη, ενισχύει τους δεσμούς με τις περιοχές ενδιαφέροντος και μάλιστα τις σχέσεις αλληλεξάρτησης, που ουσιαστικά σημαίνει την εξάρτηση των περιοχών αυτών από την Τουρκία.

Επίσης θα πρέπει να τονίσουμε και την πληθώρα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) που δραστηριοποιούνται ιδιαίτερα στις περιοχές όπου υπάρχει ανθρωπιστική κρίση, όπως στη Σομαλία και την Υεμένη¹¹⁹. Οι οργανώσεις αυτές, με πρόσχημα την διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας και παροχή υπηρεσιών στους δοκιμαζόμενους πληθυσμούς, αυξάνουν κατακόρυφα το κύρος της Τουρκίας, αποτελώντας έτσι έναν ιδιαίτερα σημαντικό ενισχυτικό παράγοντα στην προώθηση της εικόνας της ως ηγέτιδα δύναμη, που προστατεύει τους απανταχού ‘‘αδελφούς μουσουλμάνους’’.

Το οικονομικό άνοιγμα της Τουρκίας στην Αραβική χερσόνησο και την Αφρική, σε συνδυασμό με την εκμετάλλευση της Ισλαμικής θρησκείας και των πολιτιστικών δεσμών, λόγω οθωμανικής αυτοκρατορίας, βρήκε μεγάλη ανταπόκριση από τα έθνη των περιοχών αυτών. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 2008 η Αφρικανική Ένωση κατέταξε την Τουρκία ως στρατηγικό εταίρο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι τώρα δυο Σύνοδοι Κορυφής Τουρκίας-Αφρικής. Η πρώτη το 2008 στην Κωνσταντινούπολη, με τη συμμετοχή υψηλόβαθμων αξιωματούχων από 49 χώρες της Αφρικής και η δεύτερη στην Μαλάμπο της Ισημερινής Γουινέας το 2014, όπου ο Ερντογάν συναντήθηκε με τους ηγέτες 30 αφρικανικών χωρών. Αναμένεται το 2019 να πραγματοποιηθεί στην Τουρκία η τρίτη Σύνοδος Κορυφής¹²⁰. Εύκολα λοιπόν εξάγεται το συμπέρασμα πως η Άγκυρα εκμεταλλεζόμενη τόσο τους

¹¹⁸ Βλέπε Reuters οπ. Παρ.

¹¹⁹ «*Somalia's long-lost brother Turkey is here to rebuild the country*», 9.6.2014, Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/politics/2014/06/10/somalias-longlost-brother-turkey-is-here-to-rebuild-the-country>

¹²⁰ «*H win-win πολιτική της Τουρκίας στην Αφρική*», 30.1.2017, Turkey Radio and Television Corporation (TRT), <http://www.trt.net.tr/greek/phakeloi/2017/01/30/e-win-win-politike-tes-tourkias-sten-aphrike-661781>

κρατικούς θεσμούς και φορείς, όσο και τους ιδιωτικούς, κατάφερε να διεισδύσει σε πολλές από τις περιοχές που την ενδιαφέρουν και να αποτελεί για αυτές σημαντικό εταίρο, προσβλέποντας σε περαιτέρω ανάπτυξη των μεταξύ τους σχέσεων και δεσμών. Αυτό από μόνο του έχει δώσει μεγάλη ώθηση στην αύξηση της ισχύς της Τουρκίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΑΝΟΙΞΗ ΩΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Η «Αραβική Άνοιξη» αποτελεί ένα σημαντικό γεγονός πάνω στο οποίο μπορεί κάποιος να βασιστεί για να αντλήσει ορισμένα ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τον τρόπο λειτουργίας της νέο-οθωμανικής κουλτούρας. Ακόμη και αν οι επιλογές της Άγκυρας αποδείχθηκαν λανθασμένες, δεν παύει να ισχύει το γεγονός πως η Τουρκία και η πολιτική της ηγεσία δεν άφησαν την ευκαιρία που παρουσιάστηκε, για την επίτευξη των στόχων της, να περάσει ανεκμετάλλευτη. Λόγω των ενεργειών της Τουρκικής ηγεσίας, οι σχέσεις της με τα Αραβικά κράτη επηρεάστηκαν από τις εξεγέρσεις που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια του συγκεκριμένου κοινωνικού φαινομένου (Τυνησία, Αίγυπτος, Λιβύη, Συρία). Η Τουρκία και το ισλαμικό κόμμα ΑΚΡ, με βασικούς τους εκπροσώπους, τους Ερντογάν και Νταβούτογλου και στα πλαίσια του οράματος της αναβίωσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της ανάδειξης της Τουρκίας σε ισχυρό περιφερειακό αλλά και παγκόσμιο δρώντα, θέλησαν να εμπλακούν άμεσα στην διαμορφωμένη νέα τάξη πραγμάτων στη Μέση Ανατολή.

Οι ισλαμιστές της Τουρκίας εκείνη την περίοδο, είχαν ήδη αποστασιοποιηθεί από το Ισραήλ, με την ανεξαρτητοποίηση της εξωτερικής πολιτικής τους και την προσπάθεια προσέγγισης των μουσουλμανικών πληθυσμών της Μέσης Ανατολής. Ο Ταγίπ Ερντογάν «πουλούσε» έντονα αντί-σημιτισμό στους Άραβες, με στόχο να καταστεί η Τουρκία ηγέτιδα δύναμη στον σουνιτικό κόσμο, προσπαθώντας ταυτόχρονα να γίνει το απόλυτο αφεντικό στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, κάτι που προϋπόθετε τη μείωση ισχύος του Ισραήλ. Η σύγκρουση με το Ισραήλ, αποτέλεσε το πιο αξιόπιστο «διαβατήριο» για τον Ερντογάν, ώστε να συγκινήσει την αραβική κοινή γνώμη.

Η Τουρκία θεωρώντας αναπόφευκτη την αλλαγή που διαφαινόταν πως θα λάβει χώρα και εφαρμόζοντας καιροσκοπική πολιτική, αποφάσισε να υποστηρίξει αυτές τις εξεγέρσεις. Υιοθετώντας ένα όραμα συνολικά για την περιοχή, με το οποίο προέβλεπε τη δημιουργία μιας νέας περιφερειακής και δημοκρατικής τάξης, επεδίωξε

την ανάληψη πρωταγωνιστικού ρόλου¹²¹. Ο Τούρκος πρωθυπουργός σε δημόσιες δηλώσεις, έτεινε χείρα βοήθειας και συμπαράστασης, βρίσκοντας υποστηρικτές τόσο στο εσωτερικό της Τουρκίας, όσο και στις εξεγερμένες χώρες

6.1 Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

Τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται μια νέα τάξη που ακόμα και σήμερα εξακολουθεί να βρίσκεται σε εξέλιξη, αν αναλογιστούμε τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί και συνεχίζουν να εξελίσσονται στην ευρύτερη περιοχή. Η Τουρκία, προωθώντας τον εαυτό της ως το πρότυπο διακυβέρνησης του μετριοπαθούς πολιτικού Ισλάμ, επιθυμούσε και συνεχίζει να επιθυμεί να αποτελέσει το παράδειγμα και για τις υπόλοιπες ισλαμικές χώρες. Έχοντας εκείνη την περίοδο αγαστές σχέσεις με τις ΗΠΑ και με τις ευλογίες αυτών, η Άγκυρα «αδειοδοτήθηκε» να αναλάβει έναν ρόλο αστυνόμευσης στην ευρύτερη περιοχή στη θέση των Αμερικάνων, λόγω της ακολουθούμενης πολιτικής από τους τελευταίους¹²². Και αυτό παρά τις ισχυρές πιέσεις που δεχόταν η Ουάσιγκτον από το πανίσχυρο εβραϊκό λόμπι, ως συνέπεια της αντιπαράθεσης του Ισραήλ με την Τουρκία την περίοδο εκείνη. Αυτό, από τη μεριά των Ηνωμένων Πολιτειών, οφείλονταν στην απάντηση που έδιναν αυτές στο δίλλημα για την επιλογή ανάμεσα στο φονταμενταλιστικό και το μετριοπαθές Ισλάμ. Υπό τη σκιά του εξτρεμιστικού Ισλάμ, τη φημολογούμενη κηδεμονία και χειραγώγησή του από το σιιτικό Ιράν και τον φόβο διολίσθησης των νέων κρατών σε αυτό, όπως ήταν φυσικό, αποδέχτηκαν να αναλάβει η Τουρκία τον προαναφερόμενο ρόλο. Έτσι λόγω της αλλαγής της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, καθώς και της αρνητικής στάσης των μουσουλμάνων της περιοχής προς τη Δύση και κατ' επέκταση προς αυτές, ο τότε πρόεδρος Ομπάμα, προτίμησε να αναθέσει στην Τουρκία ένα ηγεμονικό/σταθεροποιητικό ρόλο σε αυτό που διαφαινόταν ως νέο-διαμορφούμενος Αραβικός κόσμος¹²³.

¹²¹ «Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά την Αραβική Άνοιξη», 25.11.2016, Foreign Affairs, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/71073/galap-dalay/i-eksoteriki-politiki-tis-toyrkias-meta-tin-arabiki-anoiksi>

¹²² ΣΠΥΡΟΣ ΣΟΥΡΜΕΛΙΔΗΣ, «Τριπλό casus belli από την Τουρκία. Η Άγκυρα δείχνει έτοιμη να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή», άρθρο περιοδικό Επίκαιρα, τευχ. 99, 8/9-14/9/2011, σελ. 34

¹²³ DAVID IGNATIUS, «Η αμερικανό-τουρκική συμμαχία», άρθρο Washington Post, 11-12-2011

6.2 Η ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΕΡΝΤΟΓΑΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΑΡΑΒΩΝ

Η Άγκυρα επιδιώκοντας να ενισχύσει τη θέση της ως δυνητικό πρότυπο για τα Αραβικά κράτη προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τις κοινωνικές αναταραχές και τις αλλαγές που επέρχονταν, μετά από την ύπαρξη μιας σχετικής ηρεμίας για περισσότερα από τριάντα χρόνια, στις περιοχές της Αραβικής Άνοιξης. Έτσι ο ίδιος ο Ερντογάν, ως πρωθυπουργός της Τουρκίας, προχώρησε σε δημόσια υποστήριξη των επαναστάσεων αυτών¹²⁴. Παράλληλα πραγματοποίησε μια σειρά επισκέψεων, αρχής γενομένης από την Αίγυπτο, η οποία αποτελούσε την πρώτη επίσκεψη στη χώρα Τούρκου πρωθυπουργού μετά από δεκαπέντε χρόνια και στη συνέχεια σε Τυνησία και Λιβύη. Θα πρέπει να σημειωθεί πως κατά τη διάρκεια αυτών των επισκέψεων, του επιφυλάχτηκε θερμή υποδοχή, η οποία φυσικά έτυχε και της αντίστοιχης προβολής από τα ΜΜΕ¹²⁵. Στις ομιλίες του στο Κάιρο και την Τύνιδα, ο τότε Τούρκος πρωθυπουργός, πρότεινε ως μοντέλο διακυβέρνησης το τουρκικό¹²⁶, και προσπάθησε να διαδραματίσει μεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα στις χώρες αυτές και τις ΗΠΑ.

Στον αντίποδα οι Άραβες φάνηκαν να έχουν αντίθετες απόψεις από την Τουρκία, αρνούμενοι να της δώσουν ερείσματα και αντιτιθέμενοι στην ανάληψη ηγετικού ρόλου από την αυτήν στη περιοχή¹²⁷. Αυτό απέδειξε πως, όσο και αν η απόσταση Τούρκων και Αράβων είχε μειωθεί, οι τελευταίοι δεν έπαυαν να βλέπουν την Τουρκία με καχύποπτο μάτι, διακρίνοντας ότι αποτελεί μέρος της δυτικής αμερικανικής πολιτικής, αλλά και εξαιτίας της καιροσκοπικής πολιτικής που εφαρμόζε. Όσον αφορά στην καθεαυτή πολιτική αντίδραση της Τουρκίας, δύο αποφάσεις της τελευταίας φαίνεται να προκάλεσαν την καχυποψία των Αράβων. Πρώτον η καθυστέρηση της Τουρκίας να αντιταχθεί στον Καντάφι, φανερόντας μια αναποφασιστικότητα και επιφυλακτικότητα (που είχε να κάνει με τις σχέσεις της με το καθεστώς και την δραστηριοποίηση στη Λιβύη πολλών τουρκικών κατασκευαστικών εταιρειών) και δεύτερον η θέση που αυτή πήρε στην συριακή

¹²⁴ «Premier of Turkey Takes Role in Region», 13.9.2011, New York Times, <https://www.nytimes.com/2011/09/13/world/middleeast/13egypt.html>

¹²⁵ «Erdogan's Arab Spring Tour», 21.9.2011, Middle East Institute, <http://www.mei.edu/content/erdogans-arab-spring-tour>

¹²⁶ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ, «Το πολιτικό Ισλάμ εδραιώνει την κυριαρχία του στις χώρες του Μαγκρέμπ», άρθρο εφημ. Free Sunday, 11-12-2011, σελ.30

¹²⁷ ΝΙΚΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ, «Λεπτή κόκκινη γραμμή. Γιατί σκοντάφτει η «εξαγωγή» του κοσμικού μετριοπαθούς Ισλάμ», περιοδικό Επίκαιρα, τευχ. 105, 20/10-26/10/2011, σελ. 72

εξέγερση, καθώς ενώ στα τέλη της δεκαετίας του '90 οι σχέσεις των δυο χωρών θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν εχθρικές, στη συνέχεια αυτές αποκαταστάθηκαν και ανέπτυξαν οικονομικές και εμπορικές δραστηριότητες¹²⁸, με τον Ερντογάν μάλιστα να αποκαλεί τότε "αγαπημένο αδελφό" τον Άσαντ¹²⁹. Αυτός ο καιροσκοπισμός της Τουρκίας είναι που ενίσχυσε τις επιφυλάξεις των Αράβων για τις «αγνές», κατά τα άλλα τουρκικές προθέσεις. Και φυσικά δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως όσο και αν υπάρχουν κοινά σημεία όπως η θρησκεία, με τα αραβικά κράτη, δεν παύουν να υφίστανται σχέσεις ανταγωνισμού και προσπάθειες αύξησης της ισχύος από όλους τους δρώντες στην ευρύτερη περιοχή.

¹²⁸ Κουσκουβέλης Ηλίας, «*The MENA region power competition and the challenges to security*», 11.4.2018, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/endaferonta/item/288-new-paper-the-mena-region-power-competition-and-the-challenges-to-security>

¹²⁹ ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΚΑΦΙΔΑΣ, «*Ο Ταγίπ είναι ο "βασιλιάς" των αναξιοπιστων: Από την Αμερική στη Μόσχα και τώρα στη Μέρκελ*», 16.8.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/08/o-tagip-einai-o-quot-vasilias-quot-ton-anaxiopiston-apo-tin-ameriki-sti-moscha-kai-tora-sti-merkel/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΑΡΑΒΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Με έκταση που περικλείεται από τον Περσικό Κόλπο, τη θάλασσα του Ομάν και την Ερυθρά θάλασσα, η Αραβική Χερσόνησος είναι η κατεξοχήν κοιτίδα του Ισλάμ, που αναδύθηκε τον 8^ο αιώνα στις ιερές πόλεις της Μέκκας και της Μεδίνας και αποτελεί προέκταση της Σαχάρας. Περιλαμβάνει τη Σαουδική Αραβία, την Ομοσπονδία των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (ΗΑΕ), το Κουβέιτ, το μικρό νησί του Εμιράτου του Μπαχρέιν, που αποτελεί οικονομικό προτεκτοράτο της Σαουδικής Αραβίας, το Εμιράτο του Κατάρ, το Σουλτανάτο του Ομάν και τη Δημοκρατία της Υεμένης (βλ. Εικόνα 20 **Παράρτημα «Η»**). Αποτελεί την κοιτίδα του Ισλαμικού κόσμου, με κέντρο τη Μέκκα και τη Μεδίνα, όπου κάθε ευσεβής μουσουλμάνος οφείλει να στραφεί καθημερινά για να προσευχηθεί και πρέπει οπωσδήποτε κάποια στιγμή της ζωής του να επισκεφτεί. Γι αυτό το λόγο δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι όλα τα καθεστώτα της Χερσονήσου αντλούν τη νομιμοποίησή τους από την ισλαμική παράδοση και κληρονομιά και περιλαμβάνουν συγκεντρωτικά καθεστώτα μοναρχικά, απολυταρχικά, κληρονομικά ή και ακραιφνώς ισλαμικά¹³⁰. Τα επτά αυτά κράτη που συνθέτουν την Αραβική Χερσόνησο και οι πλουτοπαραγωγικές πηγές της περιοχής και κυρίως ο μαύρος χρυσός, γίνονται αιτία πολέμων και συρράξεων.

7.1 ΓΕΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ

Λυδία λίθος για την επέκταση της Σαουδικής Αραβίας στάθηκε το Ισλάμ, το οποίο χρησιμοποίησε στην αρχή του 20^{ου} αιώνα για την κατάκτηση των περιφερειών Χάσα (1921), Χέτζαζ (1925), Ασίρ (1934) καταλαμβάνοντας και τους ιερούς τόπους για τους Μουσουλμάνους, ώστε να αντλήσει από τον θρησκευτικό παράγοντα την νομιμοποίησή της, αλλά και την οικονομική της πρωτοκαθεδρία έναντι των γειτόνων και ανταγωνιστών της. Με τον πρωταγωνιστικό ρόλο που έπαιξε για την ίδρυση του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης, με έδρα την Τζέντα (πρωτεύουσα της χώρας), εξασφάλισε την καθιέρωσή της ως θεματοφύλακας του παραδοσιακού πολιτικού

¹³⁰ Βλέπε PASCAL BONIFACE, *οπ. παραπ.*, σελ.144

Ισλάμ στη συνείδηση των μουσουλμάνων απανταχού της γης και κατοχύρωσε τη θέση της, τόσο στην Χερσόνησο όσο και στην ευρύτερη Μέση Ανατολή.

Το Βασίλειο του Μπαχρέιν, με πρωτεύουσα τη Μανάμα και περίπου 1,5 εκατομμύριο κατοίκους, είναι ένα μικροσκοπικό νησί στις παρυφές της Χερσονήσου και ετυμολογικά στα αραβικά σημαίνει «δύο θάλασσες», ενώ στους ελληνιστικούς χρόνους ονομαζόταν Τύλος. Απέκτησε την ανεξαρτησία του το 1971, καθώς από το 1882 υπήρξε βρετανική αποικία, ενώ μόλις το 2002 το καθεστώς του μετατράπηκε από εμιράτο σε βασίλειο. Το 2011 δεν έμεινε ανέγγιχτο από την λεγόμενη «Αραβική Άνοιξη», που όμως ευτυχώς για το κράτος δεν μετατράπηκε σε «αραβικό χειμώνα», όπως σε άλλες χώρες που επικράτησαν οι ταραχές και οι ανατροπές καθεστώτων, βυθίζοντας στο χάος χώρες όπως η Λιβύη ή η Συρία ή ακόμη και η Αίγυπτος, για ένα διάστημα.

Το Ομάν βρίσκεται σε εξαιρετικά στρατηγική θέση στα στενά του Ορμούζ, που αποτελούν την δίοδο του Περσικού Κόλπου και σε ελάχιστη απόσταση από το Ιράν. Ήταν από τις πρώτες χώρες που εξισλαμίστηκε και μάλιστα από τον απεσταλμένο του προφήτη Μωάμεθ (630 μΧ), όταν οι κυβερνήτες της εποχής Τζαϊφάρ και Αμπντ ασπάρηκαν το Ισλάμ. Στη σύγχρονη εποχή διατήρησε ανοικτούς διπλωματικούς διαύλους με το Ιράκ κατά τον Πόλεμο του Κόλπου, διατηρώντας όμως ισορροπίες με τη διεθνή κοινότητα και τις επιχειρήσεις της Δύσης, επιτυγχάνοντας την επίτευξη της ισορροπίας μεταξύ του πολιτικού και φονταμενταλιστικού ισλαμισμού στην περιοχή. Με αργά βήματα προσπαθεί να πλησιάσει το δυτικό πρότυπο και το 1991 έγιναν οι πρώτες γενικές εκλογές της χώρας, ενώ το 2000 οι πρώτες άμεσες εκλογές για την ανάδειξη του κοινοβουλίου, με τη συμμετοχή και δύο γυναικών. Η μετριοπαθής στάση του ηγέτη του Αλ Σαϊντ επέτρεψε τη διατήρηση καλών σχέσεων με τη Δύση, αλλά και τα άλλα αραβικά κράτη, ενώ προχώρησε και στον εκσυγχρονισμό της χώρας με συγκεκριμένα προγράμματα δράσης.

Το Κουβέϊτ έγινε παγκοσμίως γνωστό ως η αφορμή του πρώτου πολέμου του Κόλπου, όταν το 1990 ο Σαντάμ Χουσεϊν, ηγέτης του Ιράκ, εισέβαλλε στην επικράτειά του και σύσσωμα τα κράτη της Δύσης υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών και σε χρήση του περίφημου άρθρου 5 της στρατιωτικής επέμβασης, το απελευθέρωσαν σε σύντομο χρονικό διάστημα λίγων μηνών. Η συνταγματική

μοναρχία του Κουβέιτ κυβερνά από το 1756. Το Κουβέιτ βρίσκεται στον Περσικό Κόλπο και έχει τη Σαουδική Αραβία στα νότια σύνορά του και το Ιράκ στα βόρεια. Στα αραβικά σημαίνει «το φρούριο που χτίζεται κοντά στο ύδωρ» και υπήρξε βρετανική αποικία ως το 1961. Όμως ως παλαιότερη περιοχή, που υπαγόταν στην περιφέρεια της Βασόρας υπό οθωμανική διοίκηση, διεκδικήθηκε από το Ιράκ και τον ισχυρό ηγέτη του Κασέμ «ως αναπόσπαστο κομμάτι του Ιράκ». Ωστόσο ο στρατηγός Κασέμ υποχώρησε στις αξιώσεις του ύστερα από την κατακραυγή του δυτικού κόσμου και των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και την έλλειψη υποστήριξης από τον αραβικό κόσμο.

Η Υεμένη είναι το μόνο κράτος της Αραβικής Χερσονήσου που έχει δημοκρατικό πολίτευμα. Συνορεύει με το Ομάν και τη Σαουδική Αραβία, ενώ στα δυτικά βρίσκεται η Ερυθρά Θάλασσα και ο Κόλπος του Άντεν στα νότια σύνορά του. Αρχαία κοιτίδα πολιτισμών, κατά τον 7^ο αιώνα εγκαθιδρύεται ένα μουσουλμανικό χαλιφάτο που μετά την κατάρρευσή του η βόρεια περιοχή της χώρας κατελήφθη από ιμάμηδες, από διαφορετικές δυναστείες κάθε φορά. Μεταξύ άλλων κυβέρνησε ένα θεοκρατικό δόγμα, υπό τους Ζαϊντίτες, που φτάνει ως τις μέρες μας. Για τους Σίτες μουσουλμάνους ο όρος ιμάμης έχει θρησκευτική προέλευση και παραπέμπει στον Αλί που ήταν γαμπρός του προφήτη Μωάμεθ και τους γιους του Χασάν και Χουσεΐν και τους απευθείας απογόνους του Αλίδες, ως θεϊκοί δικαιούχοι της κληρονομιάς του Μωάμεθ. Ένα τμήμα της βόρειας περιοχής της Υεμένης βρέθηκε υπό την κυριαρχία αιγυπτιακών ηγετών κατά τον 11^ο αιώνα. Αξίζει να σημειωθεί ότι τον 16^ο αιώνα, αλλά και αργότερα τον 19^ο, τα εδάφη της Υεμένης ήταν αναπόσπαστο τμήμα της Οθωμανικής διοίκησης της Υψηλής Πύλης. Κατά το διάστημα αυτό το νότιο τμήμα της Υεμένης βρισκόταν υπό την κυριαρχία των ιμάμηδων. Η βόρεια Υεμένη απέκτησε την ανεξαρτησία της από τους Οθωμανούς στα αρχές του 20^{ου} αιώνα (1918), ενώ έγινε ανεξάρτητο κράτος το 1962, αν και η βρετανική αποικιοκρατική δύναμη που κατείχε τον κόλπο και ευρύτερα την περιοχή του Άντεν αποχώρησε οριστικά το 1967 από την νότια περιοχή της χώρας. Στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και συγκεκριμένα το 1970 η νότια Υεμένη προσχώρησε στο κομμουνιστικό στρατόπεδο. Βόρεια και Νότια Υεμένη αποτελούν κράτος με τη σημερινή του μορφή από το 1990, μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου και την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Ο «επαναστατικός αραβικός πυρετός» χτύπησε και την Υεμένη το 2012, όταν και έπεσε το καθεστώς Αλί Αμπτουλάχ Σαλέχ, που

κυβερνούσε από το 1990 και ανέλαβε ο Αμπντ αλ-Ραμπ Μανσούρ αλ-Χαντί, ο οποίος αναγκάστηκε επίσης να παραιτηθεί ύστερα από εξέγερση των Σιιτών μουσουλμάνων ανταρτών Χούτι το 2015. Έκτοτε μαινεται ανεξέλεγκτος εμφύλιος πόλεμος στη χώρα που επιτρέπει και ξένες επεμβάσεις και στρατιωτικές επιδρομές από τη Σαουδική Αραβία κυρίως, αλλά και άλλες ξένες δυνάμεις.

Στο νότιο άκρο της Αραβικής Χερσονήσου βρίσκονται τα επτά αραβικά εμιράτα που αποτελούν το ομόσπονδο κράτος ανάμεσα στον Περσικό Κόλπο και τον Κόλπο του Ομάν και το οποίο ιδρύθηκε το 1971. Τα δύο πιο ονομαστά εμιράτα είναι το Ντουμπάι, που βρίσκεται και το πολιτικό και βιομηχανικό κέντρο της χώρας και το Άμπου Ντάμπι. Το Ισλάμ είναι η επίσημη θρησκεία της χώρας και επίσημη γλώσσα η αραβική. Κατέχουν την έκτη θέση σε αποθέματα του μαύρου χρυσού παγκοσμίως και διαθέτουν μία από τις περισσότερο αναπτυγμένες οικονομίες των χωρών της Μέσης Ανατολής. Είναι ένα από τα πιο πλούσια κράτη στον κόσμο, σύμφωνα με το κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν. Παράλληλα, ασκεί διευρυμένη πολυμερή διπλωματία με συμμετοχή σε πολλούς περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς όπως το Συμβούλιο Συνεργασίας των Αραβικών Κρατών του Κόλπου, την Αραβική Σύνοδο, τον ΟΗΕ, το Ισλαμικό Συμβούλιο, τον Οργανισμό Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (ΟΠΕΚ), αλλά και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Η περιοχή ασπάστηκε τον ισλαμισμό το 630 μ.Χ., όταν έφτασαν οι απεσταλμένοι του Μωάμεθ, ενώ μετά το θάνατο του Προφήτη έλαβε χώρα η αποφασιστικής σημασίας μάχη στη Ντίμπα, που έκρινε και την κυριαρχία του ισλαμισμού σε όλη την Αραβική επικράτεια της χερσονήσου. Το σημαντικό λιμάνι του Ζουλφάρ, που σήμερα ανήκει στο εμιράτο Ρας Αλ-Καϊμάχ, ήταν κάποτε το αναγκαίο πέρασμα για την κατάκτηση του Ιράν. Έμεινε στην ιστορία για την αλίευση μαργαριταριών, αλλά και σημαντικό σταθμό των εμπορικών πλοίων, που έπλεαν στον Ινδικό ωκεανό. Κατά την περίοδο της αποικιοκρατίας πέρασε στην κυριαρχία των Πορτογάλων για 150 χρόνια, παρά τις περσικές διεκδικήσεις των Σαφαβιδών για τα παράλια του Περσικού Κόλπου, ενώ αποτελούσε σημαντικό πέρασμα στο δρόμο των μπαχαρικών από την Ασία.

Τον 16^ο αιώνα η περιοχή των εμιράτων βρίσκεται υπό την Οθωμανική διοίκηση και αργότερα υπό τη Βρετανική κυριαρχία, καθώς ήταν απαραίτητος ναυτικός προορισμός στον δρόμο της βρετανικής ναυσιπλοΐας για την Ινδία. Η αναγκαιότητα της περιοχής για τους Βρετανούς ώθησε την βρετανική διπλωματία να

διατηρεί στενούς δεσμούς με τα εμιράτα από το 1892 με σχετική συνθήκη προστασίας, εξασφαλίζοντας από τους σείχηδες ότι η Βρετανία θα έχει το συγκριτικό κυριαρχικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων μεγάλων δυνάμεων, ενώ το βρετανικό ναυτικό θα ήταν εγγυητής από θαλάσσια εισβολή και οι βρετανικές δυνάμεις από χερσαία επίθεση εναντίον των εμιράτων. Τη δεκαετία του 1960 έγιναν οι πρώτες εξορύξεις πετρελαίου και άρχισε η ανοικοδόμηση της χώρας με έργα υποδομής από τα υπέρογκα έσοδα από τις εξαγωγές πετρελαίου. Συγχρόνως άρχισε και η στενότερη συνεργασία και τα εμιράτα επιδίωξαν να ενοποιήσουν τις δυνάμεις τους, για να ενισχύσουν τη διαπραγματευτική τους θέση στις διαπραγματεύσεις για καλύτερες εμπορικές συμφωνίες διάθεσης του πετρελαίου. Γι αυτό ίδρυσαν αρχικά το Συμβούλιο των Εμιράτων, το οποίο παρέμεινε σε λειτουργία ως την ίδρυση των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων, που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους το 1971. Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η Βρετανία αποσύρθηκε από τη συμφωνία με τα επτά εμιράτα, αλλά και άλλα δύο εμιράτα του κόλπου το Μπαχρέιν και το Κατάρ. Το 2009 η Γαλλία ίδρυσε στρατιωτική βάση στο Άμπου Ντάμπι προκειμένου να δηλώσει την πρόθεσή της να στηρίζει το καθεστώς των ΗΑΕ έναντι πιθανής επίθεσης του Ιράν. Και τα εννέα εμιράτα κατέβαλαν προσπάθειες συνένωσης υπό κοινή διοίκηση, αλλά δεν κατέστη εφικτό και εξαιτίας του γεγονότος αυτού το 1971 το Μπαχρέιν κήρυξε την ανεξαρτησία του και ακολούθησε το Κατάρ.

Το μικροσκοπικό και πλούσιο εμιράτο του Κατάρ βρίσκεται στην ανατολική πλευρά της Αραβικής χερσονήσου και βρέχεται από τον Περσικό Κόλπο, ενώ το χωρίζει ένας πορθμός από το κοντινό Μπαχρέιν. Διαθέτοντας πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, κατατάσσεται στην τρίτη θέση παγκοσμίως σε φυσικό αέριο. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ύστερα από την απόσχιση του από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μετατράπηκε σε βρετανικό προτεκτοράτο μέχρι την ανεξαρτησία του το 1971. Συγχρόνως βρίσκεται υπό το καθεστώς κληρονομικής μοναρχίας και είναι το πλουσιότερο κράτος του κόσμου σύμφωνα με το κατά κεφαλήν εισόδημα του πληθυσμού του. Το Κατάρ έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην εξάπλωση της «Αραβικής Άνοιξης» διαθέτοντας τεράστια κεφάλαια σε αντάρτες, σε διάφορα σημεία της αραβικής χερσονήσου και της Αφρικής. Στο Κατάρ εδρεύει και το δυναμικό και διάσημο ειδησεογραφικό πρακτορείο ειδήσεων δορυφορικής κάλυψης σε όλον τον κόσμο, Αλ Τζαζίρα

7.2 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΡΑΣΗΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΑΡΑΒΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΕΠΕΚΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΦΑΙΡΑΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ

7.2.1 Η τουρκική πολιτική στις χώρες της Αραβικής Χερσονήσου

Η κρίση του 2017, που ξέσπασε εντός της σουνιτικής συμμαχίας, υπό την άγρυπνη παρακολούθηση της Σαουδικής Αραβίας, με το Κατάρ αποτέλεσε ακόμη μια ευκαιρία για το καθεστώς Ερντογάν, που έσπευσε να την εκμεταλλευτεί προβάλλοντας τον εαυτό του, για μια ακόμη φορά, ως μεσολαβητή για την επίλυση της μεταξύ τους διαφοράς. Παράλληλα, το τουρκικό κοινοβούλιο επικύρωσε τη διμερή δεκαετή στρατιωτική συνεργασία του 2014 με το Κατάρ. Επιπλέον αποφασίστηκε η παροχή διευκολύνσεων του τελευταίου στον αεροναυπηγικό τομέα της Τουρκίας, ενώ αναβαθμίστηκε η μεταξύ τους συνεργασία και σε άλλους τομείς όπως ο ευαίσθητος τομέας της ανταλλαγής πληροφοριών, αλλά και της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας. Κατά το έτος 2017, ογδόντα οχτώ Τούρκοι αξιωματικοί απεστάλησαν στο Κατάρ για να επιβλέψουν την επέκταση της τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο έδαφός του. Λόγω της ιδιαίτερης σχέσης που έχει αναπτυχθεί με το Κατάρ, αυτή αναλύεται διεξοδικότερα παρακάτω.

Οι κατηγορίες της Δύσης, αλλά και του υπόλοιπου αραβικού κόσμου, εναντίον του Κατάρ, ότι στηρίζει με τεράστια κεφάλαια την διεθνή τρομοκρατία, στάθηκαν αφορμή για την απομόνωση του τελευταίου. Το γεγονός αυτό αποτελεί πλήγμα για τα συμφέροντα της Τουρκίας, καθώς οι στενές σχέσεις που έχει αναπτύξει με το Εμιράτο έχουν άμεσο αντίκτυπο και στην δική της οικονομία¹³¹. Το Κατάρ απομονώθηκε στο Συμβούλιο Συνεργασίας του Κόλπου από τα άλλα κράτη που συμμετέχουν και συγκεκριμένα τη Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ, το Μπαχρέιν, το Κουβέιτ και το Ομάν¹³².

Η διένεξη μεταξύ του αραβικού κόσμου με το εμιράτο του Κατάρ και η εσπευσμένη προσπάθεια ανάληψης μεσολαβητικού ρόλου από τον Τούρκο Πρόεδρο αντανakλά τη νευρικότητα της τουρκικής διπλωματίας, αλλά και το βαθμό εξάρτησής

¹³¹ ΣΑΒΒΑΣ ΚΑΛΕΝΤΕΡΙΔΗΣ, «*Το εκκρεμές της Τουρκίας: Η Τουρκία μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας. Οι επιπτώσεις σε Κύπρο και Ελλάδα*», εκδόσεις Δημοκρατικός Τύπος, Αθήνα 2018, σελ. 164

¹³² «*Γιατί η απομόνωση του Κατάρ ανησυχεί την Τουρκία*», 8.6.2017, e-amyna, <http://e-amyna.com/giati-h-apomonvsh-tou-katar/>

της από την εξέλιξη της κρίσης στο Κατάρ. Η προεκλογική εκστρατεία Ερντογάν στηρίχθηκε εν πολλοίς από τα καταριανά κεφάλαια σε μία σχέση αλληλεξάρτησης. Παράλληλα στηρίχθηκε η τουρκική οικονομία σε μία κρίσιμη περίοδο για την πορεία της χώρας, αλλά και τη σταθερότητα του τουρκικού καθεστώτος. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι εξαγωγές του Κατάρ προς την Τουρκία υπολογίζονται στα 277 περίπου εκατομμύρια δολάρια, ενώ οι εισαγωγές από την Τουρκία φτάνουν τα 384,7 εκατομμύρια δολάρια. Ειδικότερα, ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών για το οικονομικό έτος 2016 αγγίζει τα 666,2 εκατομμύρια δολάρια, ενώ τα έργα υποδομής που έχουν αναλάβει τουρκικές εταιρείες στην επικράτεια του Κατάρ υπολογίζονται στα 11,6 δις δολάρια, εκ των οποίων τα περισσότερα σχετίζονται με την διοργάνωση του Παγκόσμιου Κυπέλου Ποδοσφαίρου το 2022 στο Κατάρ¹³³.

Παρακολουθούμε λοιπόν μια συνεχή προσπάθεια της Άγκυρας να προβάλλει τον εαυτό της ως προστάτιδα δύναμη των μουσουλμανικών πληθυσμών, αλλά και να διαδραματίσει έναν ηγετικό ρόλο μεταξύ των αραβικών κρατών. Οι προσπάθειές της αυτές φυσικά δεν περιορίζονται στα στενά εδαφικά όρια της Αραβικής χερσονήσου, καθώς η Τουρκία προσπαθεί να υπερκεράσει χώρες όπως η Σαουδική Αραβία, αλλά και η Αίγυπτος, ακόμη και το Ιράν, παρά την φαινομενική συνεργασία που έχουν, ιδιαίτερα στο θέμα της Συρίας.

7.2.2 Η προνομιακή σχέση Τουρκίας Κατάρ

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει, όπως προκύπτει και από τα παραπάνω, για τις σχέσεις που έχει αναπτύξει η Τουρκία με το Εμιράτο του Κατάρ. Η Ντόχα έχει αναπτύξει στενές σχέσεις με το καθεστώς Ερντογάν στη βάση κοινών συμφερόντων στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Αραβικής χερσονήσου ειδικότερα¹³⁴. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο εμίρης του Κατάρ ήταν ο πρώτος ξένος ηγέτης που τηλεφώνησε στον Τούρκο πρόεδρο μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα εναντίον του,

¹³³ ΓΙΩΡΓΟΣ Ξ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ, «Οι στενές σχέσεις Τουρκίας-Κατάρ και οι αποτυχημένες επιλογές τους στην «σκακιέρα» της Μέσης Ανατολής», 8.6.2017, <https://hellasjournal.com/2017/06/i-stenes-schesis-tourkias-katar-ke-i-apotichimenes-epiloges-tous-sti-skakiera-tis-mesis-anatolis/>

¹³⁴ Βλέπε ΓΙΩΡΓΟΣ Ξ. ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ, *όπ. παραπ.*

στις 15 Ιουλίου 2016, για να δηλώσει την αμέριστη συμπαράστασή του και την έμπρακτη στήριξη και εμπιστοσύνη του στο καθεστώς Ερντογάν¹³⁵.

Η άσκηση έντονων πιέσεων στην Τουρκική λίρα, απόρροια και της επιδείνωσης των σχέσεών της με τις ΗΠΑ, είχε σαν αποτέλεσμα το τουρκικό νόμισμα να χάσει μεγάλο μέρος της αξίας του και αποδυνάμωσε την Τουρκική οικονομία, δημιουργώντας ένα κλίμα έλλειψης εμπιστοσύνης στους επενδυτές, με συνέπεια την απώλεια μεγάλων κεφαλαίων, ιδιαίτερα για το χρηματοπιστωτικό σύστημα, αλλά και τη μεγάλη αύξηση του χρέους της Τουρκίας¹³⁶. Σε αυτό το δυσμενές για την Άγκυρα κλίμα το Κατάρ αποτέλεσε σωσίβιο σωτηρίας. Οι σχέσεις αμοιβαίας συνεργασίας επιβεβαιώθηκαν λοιπόν, μέσα από την υπόσχεση του εμίρη του Κατάρ σείχη Ταμίμ μπιν Χαμάντ αλ Θάνι, για άμεσες επενδύσεις ύψους 15δισ δολαρίων στην Τουρκία, σε μία κρίσιμη στιγμή, που το καθεστώς Ερντογάν ταλανίζεται από τις έντονες οικονομικές πιέσεις και έχει άμεση ανάγκη ξένων επενδύσεων και εμπιστοσύνης από τις ξένες αγορές, ώστε να ανατραπεί το δυσμενές οικονομικό κλίμα¹³⁷. Τα καταριανά κεφάλαια ήταν πάντα χρήσιμα για την τουρκική οικονομία¹³⁸, αλλά τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή είναι απολύτως απαραίτητα για την Τουρκία¹³⁹.

Στον οικονομικό τομέα, μόνο την τετραετία 2013-2017, οι επενδύσεις του Κατάρ στην Τουρκία έφτασαν τα 1,2 δισ. δολάρια, ενώ επιπλέον 2 δισ. δολάρια αφορούσαν συμβάσεις εξοπλιστικών προγραμμάτων. Επίσης οι σημαντικότερες επενδύσεις του Κατάρ στην Τουρκία εντοπίζονται στην αμυντική βιομηχανία (BMC), στον τραπεζικό τομέα (Finansbank, ABank), τα MME (DigiTürk, ATV, Sabah) και τους κλάδους των τροφίμων, των ακινήτων και του τουρισμού. Στον αντίποδα, οι τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες έχουν αποσπάσει έργα που αγγίζουν τα 13,7 δισ.

¹³⁵ «Γιατί η απομόνωση του Κατάρ ανησυχεί την Τουρκία», 8.6.2017, e-amyna, <http://e-amyna.com/giati-h-apomonvsh-tou-katar/>

¹³⁶ «Tumble in Turkish lira rattles emerging markets», 30.8.2018, Financial Times, <https://www.ft.com/content/3e77acfa-ab94-11e8-89a1-e5de165fa619>

¹³⁷ «Άμεσες επενδύσεις ύψους 15δισ δολαρίων υποσχέθηκε το Κατάρ στην Τουρκία», 15.8.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/08/ameses-ependyseis-ypsyoy-15-dis-dolarion-feretai-na-yposchethike-to-katar-stin-toyrkia/>

¹³⁸ MUSTAFA SONMEZ, «Qatari money increasingly important for Turkey», 31.5.2017, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/05/turkey-qatar-how-important-doha-money.html>

¹³⁹ MUSTAFA SONMEZ, «Surging inflation tightens circle around Turkish economy», 5.9.2018, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/09/turkey-surging-inflation-tightens-circle-around-economy.html>

δολάρια από τα \$170 δισ. που το Κατάρ έχει δηλώσει ότι θα διαθέσει για την αναβάθμιση των υποδομών του μέχρι το 2022¹⁴⁰.

Εκτός των ανωτέρω, η Τουρκία έχει κατηγορηθεί για στήριξη της τρομοκρατίας και των ισλαμικών εξτρεμιστικών μαχητών, όπως ο ISIS, καθώς διαχειρίζεται κεφάλαια του Κατάρ και της Σαουδικής Αραβίας που χρηματοδότησαν την περιβόητη «Αραβική Άνοιξη» και τους αντάρτες που συμμετείχαν σε αυτήν¹⁴¹, αλλά και τους Αδελφούς Μουσουλμάνους που δρουν στο έδαφος της Συρίας¹⁴².

Τέλος, σε ότι αφορά της σχέσεις της με το Κατάρ, στις 19 Δεκεμβρίου 2014 υπογράφηκε συμφωνία διμερούς στρατιωτικής συνεργασίας διάρκειας δέκα ετών η οποία προέβλεπε την ανάπτυξη έως 5.000 Τούρκων στρατιωτικών στο Κατάρ για «εκπαιδευτικούς σκοπούς», την παροχή διευκολύνσεων από την Τουρκία σε αεροναυτικά μέσα, καθώς και την αναβάθμιση της συνεργασίας στους τομείς της ανταλλαγής πληροφοριών και της αμυντικής βιομηχανίας¹⁴³. Έτσι σήμερα η Τουρκία διαθέτει στο Εμιράτο τη μεγαλύτερη στρατιωτική της βάση στο εξωτερικό βάσει της συμφωνίας αυτής, η οποία αναφέρει ότι οι δύο συμβεβλημένες χώρες έχουν να αντιμετωπίσουν τις ίδιες απειλές, μία εκ των οποίων είναι η εντεινόμενη απομόνωση από το διεθνές σύστημα σε περιόδους αστάθειας στις δύο χώρες. Η βάση τέθηκε σε λειτουργία στις αρχές του 2016 και εδρεύουν εκεί 3.000 τούρκοι στρατιωτικοί, ενώ υπάρχει πρόβλεψη ακόμη και για την παρουσία αεροπορικών δυνάμεων¹⁴⁴. Η τουρκική στρατιωτική παρουσία στο Κατάρ υποδηλώνει την αυξημένη σφαίρα επιρροής της στην πιο πλούσια χώρα του κόσμου σε κατά κεφαλήν εισόδημα και πλουτοπαραγωγικές πηγές, με τεράστια επιρροή στο παγκόσμιο γίνεσθαι σε σχέση με το μέγεθός της. Η Τουρκία με τη δημιουργία αυτής της βάσης παγιώνει τη θέση

¹⁴⁰ «Γιατί η απομόνωση του Κατάρ ανησυχεί την Τουρκία», 8.6.2017, e-amyna, <http://e-amyna.com/giati-h-apomonvsh-tou-katar/>

¹⁴¹ ANDREW GILLIGAN, «The Club Med for Terrorists», 27.9.2014, The Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/11125897/The-Club-Med-for-terrorists.html>

¹⁴² RUTH SHERLOCK & RICHARD SPENCER, «Muslim Brotherhood establishes militia inside Syria», 3.8.2012, The Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9450587/Muslim-Brotherhood-establishes-militia-inside-Syria.html>

¹⁴³ «Γιατί η απομόνωση του Κατάρ ανησυχεί την Τουρκία.», 8.6.2017, e-amyna, <http://e-amyna.com/giati-h-apomonvsh-tou-katar/>

¹⁴⁴ «Οι offshore στρατιωτικές βάσεις της Τουρκίας που της δίνουν «αέρα» υπερδύναμης, που βρίσκονται, ποιες είναι και τι σκοπούς εξυπηρετούν», 19.1.2017, Newsbeast <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2543583/i-offshore-stratiotikes-vasis-tis-tourkias-pou-tis-dinoun-aera-iperdinamis>

της στην περιοχή και κατοχυρώνει την ανεξαρτησία του Κατάρ, αλλά και τον αποκλεισμό των ισχυρών αντιπάλων της στην περιοχή, όπως το σιιτικό Ιράν και τη Σαουδική Αραβία. Η επιστροφή της Τουρκίας έναν αιώνα ύστερα από την οθωμανική κυριαρχία στην περιοχή αποτελεί αναπόσπαστο κρίκο στους σχεδιασμούς του νέο-οθωμανισμού. Επιπλέον όμως έρχεται σε αντίθεση για μία ακόμη φορά με τον ως πρότινος αδιαμφισβήτητο σύμμαχό της, τις ΗΠΑ. Η συμφωνία του πρώην Προέδρου Ομπάμα, για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, προκάλεσε την καχυποψία του Κατάρ ως προς την ασφάλειά του και πιθανόν ήταν και ένας από τους λόγους που στράφηκε ακόμη περισσότερο προς τον Ερντογάν.

Η σημασία του Κατάρ για την Τουρκία έχει να κάνει περισσότερο με το γεγονός ότι το Κατάρ είναι ένα από τα λίγα πεδία στα οποία η Τουρκία έχει καταφέρει να επεκτείνει επιτυχώς την επιρροή της στη Μέση Ανατολή. Αυτό γίνεται ακόμη πιο εμφαντικό από την αποτυχία των τουρκικών ενεργειών στη Συρία, την Αίγυπτο, το Ισραήλ (σε σχέση με την Παλαιστίνη) και τον Κόλπο¹⁴⁵. Όμως παρά τις αγαστές σχέσεις των δυο χωρών, πολλοί μελετητές των διεθνών σχέσεων εκτιμούν πως αυτές μπορεί να είναι πρόσκαιρες και να οφείλονται στις προσπάθειές τους να αποκομίσουν οφέλη που προκύπτουν από άμεσα κοινά συμφέροντα και όχι από μακροπρόθεσμους κοινούς στόχους. Υποστηρίζουν δε ότι ο ανταγωνισμός ακόμη και μεταξύ αυτών των δυο είναι υπαρκτός και έντονος, παρουσιάζοντας σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα των εθνικών αερομεταφορέων των δυο χωρών και τις προσπάθειες εκατέρωθεν να επικρατήσουν στο συγκεκριμένο πεδίο επί του άλλου¹⁴⁶.

7.2.3 Σχέσεις της Τουρκίας με τις άλλες χώρες της Αραβικής χερσονήσου

Παρά το γεγονός ότι στην παρούσα εργασία δεν έχει συμπεριληφθεί το Ιράκ, κρίνεται σκόπιμο στο σημείο αυτό να αναφερθεί επιγραμματικά η στρατιωτική παρουσία της Τουρκίας στη συγκεκριμένη χώρα. Έτσι, η δεύτερη μεγαλύτερη βάση

¹⁴⁵ «Theories versus Scenarios: Ankara's Qatar Game», 22.6.2017, Moshe Dayan Center (MDC), <https://dayan.org/content/theories-versus-scenarios-ankaras-qatar-game>

¹⁴⁶ «The Fragility of Middle East Alliances», 12.11.18, BESA Center, <https://besacenter.org/perspectives-papers/frail-middle-east-alliances/>

της Τουρκίας στο εξωτερικό βρίσκεται στο Ιράκ και συγκεκριμένα στην περιοχή Μπασκικά σε κοντινή απόσταση από τα κοιτάσματα της Μοσούλης. Η παρουσία της Τουρκίας στην περιοχή επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της σε μια περιοχή που είναι ζωτικής σημασίας, όχι μόνο για τους πλουτοπαραγωγικές πηγές, αλλά και γιατί βρίσκεται στην περιοχή των Κούρδων. Στην τουρκική βάση του Ιράκ εδρεύουν περισσότεροι από 2.000 στρατιώτες με βαρύ οπλισμό και τεθωρακισμένα οχήματα στη διάθεσή τους, ομοίως όπως και με το Κατάρ, που όμως αντιμετώπισε τον έντονο σκεπτικισμό από την ιρακινή κυβέρνηση για την τουρκική παρουσία σε μια περιοχή της επικράτειάς του, και την οποία όμως δεν ελέγχει¹⁴⁷.

Περνώντας στις σχέσεις της Τουρκίας με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, αυτές δεν είναι πάντα ανέφελες. Μέσα στη γενικότερη ένταση στις σχέσεις των χωρών του αραβικού κόσμου, αλλά και τις δυτικές πιέσεις, η Τουρκία εξαπέλυσε κατηγορίες και εναντίον των ΗΑΕ, όπου είδαν το φως της δημοσιότητας άρθρα σε φιλοκυβερνητικά μέσα, τα οποία εκτόξευαν κατηγορίες για συνεργασία με τον Φετουλάχ Γκιουλέν αυτοεξόριστο θρησκευτικό ηγέτη στις Ηνωμένες Πολιτείες που το καθεστώς Ερντογάν ανακήρυξε υπ αριθμών έναν εχθρό του καθεστώτος του, ιδίως ύστερα από το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016. Μάλιστα οι κατηγορίες εναντίον των ΗΑΕ εκτοξεύτηκαν λίγες μέρες πριν ξεσπάσει το πραξικόπημα εναντίον του Ερντογάν. Στο κλίμα καχυποψίας μεταξύ των δύο χωρών, εντάσσονται και οι δηλώσεις του Υπουργού Εξωτερικών των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων τον Μάρτιο του 2018, ο οποίος αναφέρει: *«οι πολιτικές της Τουρκίας στις αραβικές περιοχές πρέπει να επιδιώξουν να σέβονται την κυριαρχία άλλων χωρών και δεν είναι λογικές»*¹⁴⁸. Συνεχίζοντας τις δηλώσεις, ο επικεφαλής των ΗΑΕ προσθέτει ότι δεν είναι μυστικό ότι οι Αραβο-Τουρκικές σχέσεις δεν βρίσκονται στην καλύτερη δυνατή κατάσταση και για να επιστρέψουν στην ισορροπία η Τουρκία οφείλει να σεβαστεί την αραβική κυριαρχία και να ενσκήψει στους Άραβες γείτονές της με σοφία και λογική. Οι δηλώσεις αυτές ήταν συνέχεια των επικριτικών σχολίων εναντίον της

¹⁴⁷ Οι offshore στρατιωτικές βάσεις της Τουρκίας που της δίνουν «αέρα» υπερδύναμης, που βρίσκονται, ποιες είναι και τι σκοπούς εξυπηρετούν, 19.1.2017, ο.π.

¹⁴⁸ ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, «ΗΑΕ: Οι Αραβο-Τουρκικές σχέσεις δεν είναι καλές...», 12.3.2018, Simeioseisexpol, <http://simeioseisexpol.com/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1/hae-%CE%BF%CE%B9-%CE%91%CF%81%CE%B1%CE%B2%CF%8C-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9/>

Τουρκίας από τον πρίγκιπα διάδοχο της Σαουδικής Αραβίας Al Salman από το Κάιρο. Σύμφωνα με αυτές, η Άγκυρα ούτε λίγο ούτε πολύ εντάσσεται στο «τρίγωνο του Κακού» μαζί με το Ιράν και το καθεστώς Άσαντ στη Συρία. Οι σχέσεις Τουρκίας και ΗΑΕ ψυχράθηκαν ακόμη περισσότερο εξαιτίας της απροκάλυπτης στήριξης στο Κατάρ, παρά την απόφαση της Σαουδικής Αραβίας, των ΗΑΕ, του Μπαχρέιν και της Αιγύπτου να ελαττώσουν τις σχέσεις τους με το καταριανό καθεστώς το 2017. Και οι τέσσερις χώρες κατηγορούν το Κατάρ για υπόθαλψη της τρομοκρατίας, ενώ το καθεστώς του Κατάρ απορρίπτει τις κατηγορίες αυτές.

Από την άλλη πλευρά, το κόμμα του Ερντογάν ΑΚΡ, αντιμετωπίζεται από τα ΗΑΕ ως στενός ιδεολογικός συγγενής των σκληροπυρηνικών Αδερφών Μουσουλμάνων, καθώς και άλλων εξτρεμιστικών ισλαμικών φονταμενταλιστικών κομμάτων και ομάδων, που εναντιώνονται στα μοναρχικά καθεστώτα των αραβικών χωρών του Κόλπου. Και ενώ οι άλλες αραβικές χώρες απομονώνουν το Κατάρ, η Τουρκία ανακοίνωσε την αύξηση του όγκου εμπορικών συναλλαγών με το εμιράτο, στα 5 δις δολάρια σε ετήσια βάση, ως μοχλό ενίσχυσης των διευρυμένων διμερών σχέσεων μεταξύ τους. Η αντίδραση των ΗΑΕ ήταν να υπενθυμίσουν στη διεθνή κοινότητα, μέσα από ένα retweet του σείχη Αμπντουλάχ μπιν Ζαγιέντ αλ Ναχαγιάν, υπουργό Εξωτερικών των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων (ΗΑΕ), που ανέφερε ότι τα οθωμανικά στρατεύματα λεηλάτησαν την ιερή για τους Μουσουλμάνους πόλη της Μεδίνας πριν από έναν αιώνα, αν και η Τουρκία αρνείται το ιστορικό αυτό γεγονός. Σε εμπρηστικό τόνο ήρθε η απάντηση από τον Ερντογάν εναντίον των ΗΑΕ και του υπουργού εξωτερικών, ότι *«ένας τέτοιος άνθρωπος εκ του πονηρού πέφτει πολύ χαμηλά και κατηγορεί τους Οθωμανούς προγόνους μας»*. Και συνεχίζει ο Πρόεδρος Ερντογάν στον ίδιο τόνο: *«τι χάλασε αυτόν τον άνθρωπο; Ήταν χαλασμένος από το πετρέλαιο και τα χρήματα που έχει»*¹⁴⁹.

Σε ότι αφορά την τουρκική στρατιωτική βάση στο Σουδάν, η Σαουδική Αραβία δεν είδε με καθόλου καλό μάτι την ενέργεια αυτή και με κάθε ευκαιρία εκφράζει τον σκεπτικισμό της έναντι της τουρκικής επέκτασης στο ζωτικό χώρο των χωρών της Αραβικής Χερσονήσου και ευρύτερα της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής. Παρόλα αυτά οι οικονομικές σχέσεις της Τουρκίας με τα ΗΑΕ και τη

¹⁴⁹ «Κάποιος θρασύς άνδρας πέφτει χαμηλά και κατηγορεί τους προγόνους μας για κλοπή», 22.12.2017, Newsbeast, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/3128607/kapios-thrasis-andras-pefti-chamila-ke-kategori-tous-progonous-mas-gia-klopi>

Σαουδική Αραβία παραμένουν ακμαίες και είναι οι δύο πρώτες χώρες σε τουρκικές εξαγωγές. Αυτό αποδεικνύει ότι παρά την αμοιβαία καχυποψία για την επέκταση της τουρκικής επιρροής οι Αραβικές χώρες δεν είναι έτοιμες να διαρρήξουν τους δεσμούς τους με την Τουρκία.

Στο πλαίσιο αυτό και στο γενικότερο κλίμα ευρύτερων ανακατατάξεων η «Αραβική Άνοιξη» κοντεύει να μετατραπεί σε «Αραβικό χειμώνα» στα σχέδια του Ερντογάν και του νέο-οθωμανισμού¹⁵⁰. Κατά την περιοδεία του στις χώρες που ξέσπασε η Αραβική Άνοιξη ο τότε Πρωθυπουργός Ερντογάν, απηύθυνε από τη Λιβύη άμεσες απειλές εναντίον του Προέδρου της Συρίας Μπασάρ Αλ-Ασαντ, υπενθυμίζοντάς του την τύχη που είχε ο πάλαι ποτέ κραταιός ηγέτης της Λιβύης Μουαμάρ Καντάφι και το τραγικό του τέλος¹⁵¹. Νωρίτερα, τον Φεβρουάριο του 2011 ο Ερντογάν είχε εκτοξεύσει παρόμοια επίθεση, από την τουρκική τηλεόραση, στον Αιγύπτιο Πρόεδρο Μπουμπάρακ και του ζήτησε, όταν ξέσπασαν οι «ημέρες οργής» στην Αίγυπτο να παραιτηθεί, ικανοποιώντας το αίτημα των διαδηλωτών στην πλατεία Ταχρίρ στο Κάιρο. Οι δηλώσεις του Τούρκου ηγέτη ήταν πλήρως ευθυγραμμισμένες με αντίστοιχες δηλώσεις του Αμερικανού Προέδρου Μπαράκ Ομπάμα, ενώ και οι δύο ηγέτες τήρησαν σιγή ιχθύος όταν ξέσπασαν παρόμοιες ταραχές στη χώρα του Μπαχρέιν¹⁵².

Στο ίδιο μήκος κύματος εξελίχθηκε και η υπόθεση της δολοφονίας του Σαουδάραβα δημοσιογράφου Jamal Khashoggi, μέσα στο προξενείο της Σαουδικής Αραβίας στην Κωνσταντινούπολη. Σύμφωνα με τους περισσότερους αναλυτές, ο Ταγίπ Ερντογάν φυσικά και δεν ενδιαφέρεται για την απονομή δικαιοσύνης, αλλά είδε μια ακόμη ευκαιρία για την επιδίωξη των στόχων του. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Σαουδική Αραβία είναι από τους κύριους ανταγωνιστές της Τουρκίας τόσο στην ευρύτερη περιοχή, όσο και στον θρησκευτικό τομέα, η Άγκυρα βρήκε μια απρόσμενη ευκαιρία να πλήξει αυτόν τον ανταγωνιστή. Αυτή ήταν ουσιαστικά και η επιδίωξη του Τούρκου προέδρου, ως ο βασικός υποστηρικτής στον αραβικό κόσμο της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, η οποία αποτελεί το μαύρο πρόβατο για τη Σαουδική

¹⁵⁰ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΙΤΣΙΟΣ, «Ο νεοοθωμανισμός - Ερντογάν και ο ρόλος «Μεγάλου Αδερφού», 12.11.2016, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/883310/opinion/epikairothta/politikh/oneo8wmanismos-erntogan-kai-o-rolos-megaloy-adelfoy>

¹⁵¹ «Επίθεση Ερντογάν στο συριακό καθεστώς από τη Λιβύη», 16.9.2011, εφ. Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2011/09/16/world/epithesi-erntogan-sto-syriako-kathestws-apo-tin-libyi/>

¹⁵² ΤΣΙΧΑΝ ΤΟΥΓΚΑΛ, «Δημοκρατικοί Γενίτσαροι- Ο ρόλος της Τουρκίας στην Αραβική Άνοιξη», περιοδικό *Νέος Ερμής ο Λόγιος*, τ.5^ο-6^ο, σελ. 61-62

Αραβία και τους συμμάχους της, κυρίως την Αίγυπτο και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα. Η προτεραιότητα της Άγκυρας είναι να αποσταθεροποιήσει τη Σαουδική Αραβία και συγκεκριμένα να αποδυναμώσει τον πρίγκιπα Mohammed bin Salman bin Abdulaziz, μέσω των ελεγχόμενων διαρροών στα ΜΜΕ διαφόρων μη αποδεδειγμένων λεπτομερειών, ώστε να υπονομεύσει την αξιοπιστία του Ριάντ και να βλάψει το κύρος της Σαουδικής Αραβίας στη Μέση Ανατολή, βελτιώνοντας παράλληλα τη θέση της Τουρκίας¹⁵³. «*Η δολοφονία του Khashoggi προσφέρει στον Ερντογάν μια ευκαιρία να ασκήσει πίεση στη Σαουδική Αραβία και να εμφανίσει την Τουρκία ως νέο ηγέτη του μουσουλμανικού κόσμου*», εκτιμά η Λίνα Χάτιμπ υπεύθυνη του προγράμματος για τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική του Chatham House¹⁵⁴. Φυσικά δεν αποκλείεται η στάση που διατήρησε ο Ερντογάν να αποσκοπούσε στον εκβιασμό της Βασιλικής οικογένειας της Σαουδικής Αραβίας, με απώτερο στόχο την αποκόμιση οικονομικών οφελών για τη δοκιμαζόμενη τουρκική οικονομία¹⁵⁵. Το βέβαιο είναι πως ο Ερντογάν δεν δίστασε να αρπάξει ακόμη μια ευκαιρία που παρουσιάστηκε για να αναδειχθεί ως ο ηγέτης των απανταχού μουσουλμάνων και ιδιαίτερα αυτών της Αραβικής χερσονήσου, εις βάρος των ανταγωνιστών του. Αυτή η συμπεριφορά αποτελεί το σήμα κατατεθέν των *modus operandi* και των νοοτροπιών που κυριαρχούν στην Άγκυρα.

Συμπερασματικά το καθεστώς Ερντογάν οικοδομεί συμμαχίες, αλλά ταυτόχρονα χάνει παραδοσιακούς συμμάχους στη νέα εποχή και προσπαθεί να αποδείξει την υπεροχή της Τουρκίας στον αναδυόμενο κόσμο μιας νέας τάξης πραγμάτων στον 21^ο αιώνα, αναπτύσσοντας πολυδιάστατη και ενεργό συμμετοχή με κάθε δυνατή αξιοποίηση της τουρκικής συμμετοχής. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 2016 πραγματοποιήθηκε η μεγάλης έκτασης πολυεθνική άσκηση «Βροντή του Βορρά» υπό την αιγίδα της Σαουδικής Αραβίας¹⁵⁶, στην οποία έλαβαν μέρος στρατιωτικές μονάδες από διάφορες μουσουλμανικές χώρες του κόσμου. Συγκεκριμένα συμμετείχαν οι: Σαουδική Αραβία, ΗΑΕ, Αίγυπτος, Ιορδανία,

¹⁵³ «*Turkey's endgame in Khashoggi case comes under scrutiny*», The Arab Weekly, 18.11.18 <https://the arabweekly.com/turkeys-endgame-khashoggi-case-comes-under-scrutiny>

¹⁵⁴ «*Ο Κασόγκι ευκαιρία για τον Ερντογάν να αλλάξει τις ισορροπίες στη Μ. Ανατολή*», 2.11.2018, Defence-point, <https://www.defence-point.gr/news/o-kasogki-efkeria-gia-ton-erntogan-na-allaxi-tis-isorropies-sti-mesi-anatoli>

¹⁵⁵ «*What Is Turkey's Game?*», 23.10.2011, εφ. New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/10/23/opinion/turkey-erdogan-khashoggi-trump.html?ref=oembed>

¹⁵⁶ «*Σαουδική Αραβία, Μέση Ανατολή και Ισλαμικός Φονταμενταλισμός*», 18.8.2016, Ανιχνεύσεις, <http://www.anixneuseis.gr/?p=149333>

Μπαχρέιν, Σουδάν, Κουβέιτ, Μαρόκο, Πακιστάν, Τυνησία, Ομάν, Κατάρ, Μαλαισία, Σενεγάλη, Μαλβίδες, Τσαντ, Κομόρες, Τζιμπουτί, Μαυριτανία και φυσικά δεν θα μπορούσε να λείπει η Τουρκία. Η άσκηση αυτή ήταν το αποτέλεσμα της ανακοίνωσης συμφωνίας του 2013 για την δημιουργία μίας καινούργιας στρατιωτικής συμμαχίας, στην αρχή μεταξύ των έξι χωρών της Αραβικής χερσονήσου υπό την Σαουδική Αραβία, που ορισμένοι χαρακτήρισαν «ισλαμικό ΝΑΤΟ». Οι ευρύτερες αλλαγές στην αμερικανική εξωτερική πολιτική και η μετατόπιση του ενδιαφέροντος προς την Ασία και τον Ειρηνικό ωκεανό επέτρεψε, αν δεν επέβαλλε, το συνασπισμό των αραβικών και μουσουλμανικών χωρών για την ανεξάρτητη ενεργειακή πολιτική τους, αλλά και την ανάγκη προάσπισης των συμφερόντων τους ευρύτερα απέναντι στη μόνιμη απειλή από το Ιράν.

Στις προσπάθειες αποκατάστασης των σχέσεων με τον αραβικό κόσμο, ο Ερντογάν ταξίδεψε στη Σαουδική Αραβία και το Κατάρ το καλοκαίρι του 2017 και γενικότερα στην αραβική χερσόνησο, με σκοπό να διευθετηθεί η κρίση μεταξύ των αραβικών χωρών. Ωστόσο εκ των πραγμάτων τάχθηκε ανεπιφύλακτα υπέρ του Κατάρ στη διένεξή του με τη Σαουδική Αραβία. Επίσης, η άστοχη διπλωματική κίνηση της Τουρκίας να ταχθεί στο πλευρό των Αδερφών Μουσουλμάνων κατά την Αραβική Άνοιξη, δεν μπορεί να ξεχαστεί από τα μοναρχικά καθεστώτα των αραβικών χωρών, καθώς κρίση αυτή στόχευε στην αποσταθεροποίηση των χωρών τους. Στο δρόμο για τη Σαουδική Αραβία, ο Πρόεδρος Ερντογάν τόνισε την ανάγκη για γρήγορη άρση του αποκλεισμού του Κατάρ από τις άλλες αραβικές χώρες, υπογραμμίζοντας ότι «οι εχθροί» προσπαθούν να πυροδοτήσουν έριδες μεταξύ «αδερφών» στον Περσικό Κόλπο¹⁵⁷. Σε κάθε περίπτωση την τουρκική διπλωματία ενδιαφέρει η ειρηνική διευθέτηση της ενδο-αραβικής διένεξης, όπου η ίδια θα έχει τον πρωταγωνιστικό διαμεσολαβητικό ρόλο. Ενδιαφέρον είναι ωστόσο ότι οι προσπάθειες διείσδυσης τόσο της Τουρκίας, όσο και των άλλων ενδιαφερόμενων παικτών, συχνά βρίσκονται αντιμέτωπες με τις προσπάθειες σύναψης επωφελών, κυρίως εμπορικών και

¹⁵⁷ «Ταξίδι πρόκληση Ερντογάν σε Ριάντ και Κατάρ», 23.7.2017, Deutsche Welle, <https://www.dw.com/el/%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AF%CE%B4%CE%B9-%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CF%81%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%B3%CE%AC%CE%BD-%CF%83%CE%B5-%CF%81%CE%B9%CE%AC%CE%BD%CF%84-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CF%81/a-39805805> και «Γιατί είναι κρίσιμο για την Τουρκία το ταξίδι του Ερντογάν σε Σαουδική Αραβία και Κατάρ», 24.7.2017, iefimerida, <http://www.iefimerida.gr/news/352452/giati-einai-krisimo-gia-tin-toyrkia-taxidi-toy-erntogan-se-saoydiki-aravia-kai-katar>

οικονομικών, συμφωνιών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι στο πεδίο ενδιαφέροντος της Τουρκίας δρουν και πολλές ξένες δυνάμεις όπως ΗΠΑ, Ευρωπαϊκή Ένωση, όψιμα και η Κίνα, η Ινδία και φυσικά η Ρωσία. Έτσι η Τουρκία καλείται να ισορροπήσει τόσο μεταξύ των μεγάλων παιχτών στην περιοχή, όσο και με τις έντονες αντιθέσεις που επιβάλλουν από τη μια οι στρατηγικοί στόχοι της Άγκυρας για να καταστεί περιφερειακή ηγεμονική δύναμη και από την άλλη τα μεγάλα οικονομικά συμφέροντα που έχει η Τουρκία με τις χώρες της Αραβικής χερσονήσου, καθώς και τη σημαντική εξάρτηση της οικονομίας της από τα Αραβικά κεφάλαια. Κατά παράδοξο τρόπο οι σχέσεις της Τουρκίας με τις δυνάμεις που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, μπορούν να χαρακτηριστούν ταυτόχρονα καλές και κακές¹⁵⁸.

¹⁵⁸ PHILIP ROBINS, «*Turkish Foreign Policy*», 1.8.1999, <https://besacenter.org/madeleine-feher-annual-european-scholar-series/turkish-foreign-policy/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ

Η τουρκική εξωτερική πολιτική δίνει τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερη βαρύτητα στην αφρικανική ήπειρο με «επίθεση φιλίας και ανθρωπιστικής βοήθειας» στις χειμαζόμενες αφρικανικές χώρες. Όμως δεν περιορίζεται μόνο σε αυτές τις δράσεις, αλλά ακολουθεί μια πολυδιάστατη προσέγγιση, ανάλογης του ενδιαφέροντος που δείχνει για την περιοχή. Για να γίνει κατανοητή η σημασία που δίνει η Τουρκία στην Αφρική, καθώς και η επιλογή της στρατηγικής που εφαρμόζει η Άγκυρα, πρέπει να τονισθεί η αύξηση των τουρκικών διπλωματικών αποστολών στην Αφρικανική ήπειρο. Έτσι από δώδεκα που υπήρχαν συνολικά το 2003, υπερ πολλαπλασιάστηκαν και έφτασαν τις σαράντα μια το 2017 (βλ. Εικόνα 21 **Παράρτημα «Θ»**). Με τον τρόπο αυτό η Τουρκία αυξάνει τον συντελεστή ισχύος που ακούει στο όνομα «κύρος του κράτους»¹⁵⁹. Ακολουθεί η παρουσίαση σημαντικών στοιχείων για την επέκταση της Τουρκικής επιρροής στα Αφρικανικά κράτη και στους τρεις τομείς που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 4. Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν τη σημασία που προσδίδει η Τουρκική εξωτερική πολιτική στη συγκεκριμένη περιοχή και η αναβάθμιση της αξίας της Αφρικής για την Άγκυρα (βλ. Εικόνα 22 **Παράρτημα «Ι»**).

8.1 ΓΕΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΚΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

8.1.1 Ο κόσμος του Νείλου

Οι δύο χώρες του Νείλου (Σουδάν και Αίγυπτος): Το Σουδάν, στα νότια, πήρε το όνομά του από την αραβική έκφραση «billad as-soydan» που σημαίνει «χώρα των Μαύρων», ενώ η Αίγυπτος βρίσκεται στα βόρεια του δεύτερου καταρράχτη του Νείλου που αποτελεί πηγή ζωής για την αφρικανική ήπειρο («Λευκή» και «Μαύρη»). Αναπόφευκτα όπως και κάθε γειτονική χώρα, το Σουδάν και η Αίγυπτος είναι αναγκασμένες να συνεργάζονται, ώστε να αντλούν τα οφέλη του μεγάλου ποταμού, ενώ οι Σουδανοί δεν ξεχνούν την αιγυπτιακή κατοχή της χώρας τους τον 19^ο αιώνα¹⁶⁰.

¹⁵⁹ ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007, σελ. 181

¹⁶⁰ Βλέπε PASCAL BONIFACE, οπ. παραπ., σελ. 140

Στο σταυροδρόμι πολιτισμών ανάμεσα στη Μεσόγειο και την Ερυθρά θάλασσα βρίσκεται ο κόσμος το ποταμού Νείλου, που δίνει ζωή από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας, σαν όαση ανάμεσα στην έρημο από την Μαυριτανία έως τον Κόλπο του Ομάν, αποτελώντας προπύργιο του αραβικού μουσουλμανικού πολιτισμού. Η περιοχή του Νείλου έγινε ένα από τα σπουδαιότερα σημεία του πλανήτη νευραλγικής σημασίας, ύστερα από τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ. Προκάλεσε τεκτονικές διεθνοπολιτικές ανακατατάξεις στην παγκόσμια ναυσιπλοΐα και το διεθνές εμπόριο, συνδέοντας τον Ινδικό Ωκεανό με την Ερυθρά θάλασσα, συντομεύοντας τον δρόμο Ευρώπης και Ασίας μέχρι την Άπω Ανατολή μέσω της Μεσογείου και τις ευρωπαϊκές αγορές ένθεν κακείθεν. Τον ζωοδότη ποταμό Νείλο μοιράζονται η Αίγυπτος στα βόρεια του δεύτερου του καταρράκτη, αλλά και το Σουδάν.

Η Αίγυπτος, υπό την ισχυρή προσωπικότητα του ηγέτη της Gamal Abd el-Nasser, μετά την εξέγερση των «ελεύθερων αξιωματικών» το 1952, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στο κίνημα των Αδέσμευτων Χωρών και ηγήθηκε στον προοδευτικό αραβικό κόσμο ανάμεσα στους δύο ισχυρούς πόλους του Ψυχρού Πολέμου (ΗΠΑ-ΕΣΣΔ). Στη μετά Νάσερ εποχή (1970) της Αιγύπτου όμως, ο Anouar el-Sadate στρέφει τον πολιτικό προσανατολισμό της χώρας προς την Δύση, που όμως μοιραία σταδιακά την απομάκρυνε από τους Άραβες. Η δολοφονία του Σαντάτ το 1981 από εξτρεμιστές Ισλαμιστές κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής παρέλασης έφερε στην εξουσία τον Hosni el-Moubarak που προσπάθησε να διατηρήσει κάποιες ισορροπίες μεταξύ του αραβικού κόσμου και της Δύσης στην εξωτερική πολιτική της Αιγύπτου. Ειδικότερα, τήρησε πιο διακριτική ειρηνευτική συνεργασία με το Ισραήλ παραμένοντας στο άρμα της Δύσης και δέσμιος του διογκωμένου εξωτερικού χρέους της χώρας. Ο Χόσνι Μουμπάρακ αποτέλεσε επίσης στόχο της «Αιγυπτιακής Αραβικής Άνοιξης». Τα δραματικά γεγονότα στην πλατεία Ταχρίρ του Καΐρου το 2011 έφεραν στην εξουσία, για ένα σύντομο διάστημα, τους Ισλαμιστές Αδερφούς Μουσουλμάνους του Μόρσι, με την κραυγαλέα στήριξη της Τουρκίας, του Προέδρου Ερντογάν και του Πρωθυπουργού Αχμέτ Νταβούτογλου, στο πλαίσιο της πολιτικής του νεοθωμανισμού, όπου η Τουρκία «δικαιούται» να εμπλέκεται σε περιοχές που κάποτε ανήκαν στην οθωμανική σφαίρα επιρροής. Η ανατροπή του καθεστώτος Μόρσι από τον στρατηγό και φιλικά προσκείμενο προς τη Δύση Αμπντέλ Φατάχ αλ-Σίσι εξέθεσε την τουρκική ανάμειξη στα εσωτερικά της Αιγύπτου, ενώ απροκάλυπτα ο Πρόεδρος Ερντογάν δεν δίστασε να κατακεραυνώσει το καθεστώς του Προέδρου

Σίσι και να το καταγγείλει από το βήμα της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, καταγγέλλοντας τη Δύση για «αδράνεια» προκαλώντας την μήνιν της αιγυπτιακής κυβέρνησης¹⁶¹.

Στον αντίποδα, το Σουδάν βρισκόμενο εν μέσω της Αφρικής (Λευκής και Μαύρης) και του αραβικού κόσμου, πληρώνει ακριβό τίμημα διαχρονικά της γεωγραφικής του θέσης στον κόσμο. Μόλις το 1956 απέκτησε την ανεξαρτησία του με σειρά πολύχρονων εμφύλιων πολέμων, ενώ έκτοτε ταλανίζεται ανάμεσα στις εξ-αραβισμένες και εξισλαμισμένες φυλές του βορρά και τις αφρικανικές, ανιμιστικές και χριστιανικές φυλές του νότου. Το 1989 οι Αδερφοί Μουσουλμάνοι κατέλαβαν την εξουσία, επιβάλλοντας κλίμα τρομοκρατίας στον εξουθενωμένο από τους εμφυλίους πολέμους πληθυσμό της χώρας, καθιστώντας τους ηγέτιδα δύναμη της παγκόσμιας ισλαμικής επανάστασης, ήδη από τη δεκαετία του 1990 και πολύ πριν ξεσπάσει η «αραβική άνοιξη» στο πρώτο μισό του 21^{ου} αιώνα στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Η ισλαμική ηγεσία του Σουδάν διέκοψε τις σχέσεις της με τον δυτικό κόσμο και τους γείτονες συμμάχους τους, δηλαδή την Αίγυπτο και την Σαουδική Αραβία, ενώ παίζει ενεργό ρόλο στην αποδυνάμωση των δυτικόφιλων καθεστώτων τους. Επιπλέον παρακολουθούμε μια σημαντική ενίσχυση των δεσμών με την Τουρκία και ταυτόχρονα έντονη ρήξη με την Αίγυπτο, ιδιαίτερα στο θέμα της διαχείρισης των υδάτων του ποταμού Νείλου, με την Άγκυρα να στέκεται στο πλευρό του Σουδάν. Η κρίση όμως στις σχέσεις των δυο χωρών οφείλεται και σε βαθύτερα αίτια που έχουν να κάνουν με πολιτικές, ιστορικές και κυρίως ιδεολογικές διαφορές. Στο επίκεντρο αυτών βρίσκεται η στήριξη από πλευράς Σουδάν των Αδελφών Μουσουλμάνων¹⁶².

Ο κόσμος του Νείλου μοιράζεται τα νερά του ποταμού με τη συμφωνία του 1959 μεταξύ Αιγύπτου (75%) και Σουδάν (25%) των ετήσιων υδάτινων αποθεμάτων του. Από την άλλη πλευρά η Αιθιοπία με τις πηγές του Μπλε Νείλου και την Ατμπάρα στην επικράτειά της διαχειρίζεται με ειδικό πρόγραμμα την εκτροπή της κοίτης του ποταμού. Ωστόσο, καμία χώρα δεν είναι ευχαριστημένη από τη συμφωνία

¹⁶¹ «Αίγυπτος κατά Ερντογάν: Προκαλεί χάος, δίνει καταφύγιο σε τρομοκράτες», 25.9.2014, Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2014/09/25/world/aigyptos-kata-erntogan-prokalei-xaos-dinei-katafygio-se-tromokrates/>

¹⁶² «What is going on between Egypt and Sudan?», 12.01.2018, Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/egypt-sudan-crisis-180110134022602.html>

αυτή και προσπαθούν να την ανατρέψουν¹⁶³. Και εδώ παρακολουθούμε τη διένεξη μεταξύ των τριών αυτών χωρών, λόγω και του υδροηλεκτρικού εργοστασίου που κατασκευάζει η Αιθιοπία, το επονομαζόμενο Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD), το οποίο θα είναι το έβδομο μεγαλύτερο εργοστάσιο του είδους του στον κόσμο και έχει προκαλέσει τις έντονες ανησυχίες των άλλων δυο χωρών¹⁶⁴.

8.1.2 Οι χώρες του Μαγκρέμπ και του Μασρέκ

Οι χώρες του Μαγκρέμπ (Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία): Οι Άραβες γεωγράφοι ονόμαζαν «Μαγκρέμπ» τη Βόρεια Αφρική χωρίς την Αίγυπτο. Οι Γάλλοι αποικιοκράτες προσδιόριζαν την ακτίνα δράσης της κυριαρχίας τους συγκεκριμένα στην Αλγερία, το Μαρόκο και την Τυνησία, από την οποία ξεκίνησε και η περιβόητη «Αραβική Άνοιξη» το 2011 και διαδόθηκε στα κράτη της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, αλλά και της Αφρικής. Η περιοχή του Μαγκρέμπ υπήρξε τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και στη συνέχεια της Βυζαντινής κυριαρχίας, ενώ στα μέσα του 7^{ου} αιώνα (647μΧ) η περιοχή κατελήφθη και εξισλαμίστηκε από τους Άραβες. Η σειρά των Οθωμανών να την κατακτήσουν ήρθε τον 16^ο αιώνα, ενώ ακολούθως η συνεχής αποδυνάμωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας επέτρεψε την επέκταση των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων της εποχής της αποικιοκρατίας.

Οι χώρες του Μασρέκ : Το Μασρέκ που σημαίνει «Ανατολή» στα αραβικά, αποκαλείται επίσης «γόνιμη ημισέληνος» επειδή εκτείνεται τοξωτά από τις ανατολικές μεσογειακές ακτές μέχρι τις εύφορες πεδιάδες της Μεσοποταμίας στο Ιράκ. Οι χώρες του Μασρέκ είναι η Αίγυπτος, το Ισραήλ, το Ιράκ, η Ιορδανία, ο Λίβανος, τα παλαιστινιακά εδάφη και η Συρία¹⁶⁵. Οι δύο ισθμοί που περικλείουν την περιοχή του Μασρέκ ήταν πάντα νευραλγικής σημασίας στρατηγικό πέρασμα και εμπορικό σταυροδρόμι όλων των λαών της περιοχής. Πρόκειται για το σταυροδρόμι, από το οποίο προωθούνται οι πρώτες ύλες και τα πολύτιμα αγαθά προς τον δυτικό κόσμο, το πετρέλαιο σήμερα από τον Περσικό Κόλπο, αλλά και τα μπαχαρικά, από την Άπω Ανατολή στο μακρινό παρελθόν.

¹⁶³ Βλέπε PASCAL BONIFACE, οπ. παραπ., σελ. 141

¹⁶⁴ Βλέπε «*What is going on between Egypt and Sudan?*», 12.01.2018, Al Jazeera, όπ. παραπ.

¹⁶⁵ World Data.info <https://www.worlddata.info/alliances/mashrek.php>

Κατά τη δεκαετία του 1970 η ενεργειακή κρίση της δύσης και η απότομη άνοδος των τιμών του μαύρου χρυσού απέφερε τεράστια κέρδη στις χώρες του Μασρέκ και ειδικότερα για το Ιράκ με την μεγάλη συμμετοχή του στην παγκόσμια παραγωγή πετρελαίου, αλλά και μικρότερης εμβέλειας χώρες, όπως η Συρία. Αρκετά κέρδη απέκτησαν και χώρες που δεν διέθεταν τις πολύτιμες ενεργειακές ύλες, αλλά κέρδιζαν έμμεσες προσόδους από το πετρέλαιο, όπως η Ιορδανία και ο Λίβανος, μεταξύ άλλων κι από τα τέλη διέλευσης από την Ανατολή προς τη Δύση. Ωστόσο, στην συνέχεια ακολούθησαν διάφοροι παράγοντες που άλλες χώρες τις ωφέλησαν και σε άλλες επήλθε μαρασμός, εξαιτίας πολέμων ή αλλαγή πολιτικών καθεστώτων.

Μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα (1918) η περιοχή του Μασρέκ αποτελούσε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ενώ στη συνέχεια διασπάστηκε και μοιράστηκε στις σφαίρες επιρροής των Μεγάλων Δυνάμεων στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών που σήμερα έχει αντικατασταθεί από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Η βρετανική σφαίρα επιρροής εκτείνονταν στην Παλαιστίνη, τη Μεσοποταμία και το Ιράκ, ενώ της γαλλικής έφτανε στη Συρία και το Λίβανο. Τα νεοσύστατα κράτη της Ιορδανίας, της Συρίας, του Λιβάνου και του Ιράκ που αναδύθηκαν από τη νέα τάξη πραγμάτων που επιβλήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήταν αποτέλεσμα του βίαιου διαμελισμού μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Γι' αυτό ήταν δυσχερής η επίτευξη εσωτερικής γαλήνης και σταθερότητας στις χώρες αυτές για αρκετό καιρό.

8.2 Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗ ΗΠΕΙΡΟ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ

Οι Οθωμανοί δουλέμποροι είχαν εξελιχθεί σε αληθινή μάστιγα για τις αφρικανικές φυλές, καθώς το εμπόριο σκλάβων ήταν πολύ διαδεδομένο και σε εξαιρετική άνθηση στην ακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κάθε χρόνο συλλαμβάνονταν εκατοντάδες αιχμάλωτοι που προέρχονταν, από την αφρικανική ήπειρο και κατέληγαν στο σκλαβοπάζαρο της Κωνσταντινούπολης. Τον 17^ο αιώνα το ένα πέμπτο των κατοίκων της Κωνσταντινούπολης ήταν δούλοι που προέρχονταν από τα ανατολικά και κεντροδυτικά τμήματα της αφρικανικής ηπείρου. Η σταδιακή κατάργηση της δουλείας άρχισε με φερμάνι του Μαχμούτ Β΄ το 1830, ενώ οι

τελευταίοι σκλάβοι απελευθερώθηκαν το 1924 μετά την κατάργηση του οθωμανικού σουλτανάτου¹⁶⁶. Η σύγχρονη Τουρκία όμως στράφηκε και πάλι στην Αφρική με ακόμη εντονότερο βαθμό, όταν ανέλαβε την εξουσία ο Ερντογάν και κατ' εφαρμογή των επιταγών της θεωρίας του Νταβούτογλου, αν και υπήρξαν προσπάθειες διείσδυσης και πριν τον Ερντογάν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι το 1969 η Τουρκία συμμετέχει ως ιδρυτικό μέλος στον Οργανισμό Ισλαμικής Συνεργασίας, μαζί με τον Σομαλία¹⁶⁷.

Αρκετά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 2005, ύστερα από την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον Ταγίπ Ερντογάν το 2002, η Τουρκία ανακηρύσσει ως «έτος Αφρικής το 2005». Στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών του έτους Αφρικής, ο Ερντογάν είναι ο πρώτος τούρκος πρόεδρος που επισκέπτεται επισήμως την Αιθιοπία και τη Νότιο Αφρική. Συγχρόνως η Τουρκία λαμβάνει την ιδιότητα του παρατηρητή στην Αφρικανική Ένωση. Το 2008 η Κωνσταντινούπολη αναλαμβάνει τη διοργάνωση της συνόδου Κορυφής Τουρκίας - Αφρικής, όπου συμμετέχουν υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι, από 49 χώρες της Αφρικανικής ηπείρου.

Παράλληλα, στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών η Τουρκία εκλέγεται ως μη μόνιμο μέλος του αποσπώντας τις 51 από τις συνολικά 53 αφρικανικές ψήφους. Δύο χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 2010 συνάπτεται η Συμφωνία Στρατιωτικής Συνεργασίας Τουρκίας και Σομαλίας, ενώ το 2011 ο Ερντογάν προχωράει σε επίσημη επίσκεψη στην Σομαλία και επαναλειτουργεί η τουρκική πρεσβεία στην σομαλική πρωτεύουσα Μογκαντίσου, που είχε διακοπεί. Εν μέσω της παρατεταμένης ξηρασίας που μαστίζει την Σομαλία το 2011, η Τουρκία στέκεται αρωγός και διαθέτει περισσότερα από 200 εκατομμύρια δολάρια για ανθρωπιστικούς λόγους. Στο πλαίσιο της τουρκικής ανθρωπιστικής βοήθειας εντάσσεται και η αποκατάσταση και ανακαίνιση του Διεθνούς Αεροδρομίου της χώρας (Aden Adde).

¹⁶⁶ ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ, «Το δουλεμπόριο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία», 26.8.2018, https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-doelemporio-sten-othomanike-aetokratoria_gr_5b5865b7e4b0de86f4922f65

¹⁶⁷ «Η τουρκική διείσδυση στην υποσαχάρια Αφρική», 12.5.2016, e-amyna, <http://e-amyna.com/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CF%83%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%83%CE%B1%CF%87%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%B1/>

Τον αμέσως επόμενο χρόνο της επίσκεψης Ερντογάν ξεκινούν οι πτήσεις από και προς την πρωτεύουσα Μογκαντίσου από τις Τουρκικές Αερογραμμές, οι οποίες αποτελούν τον πρώτο διεθνή αερομεταφορέα που αναλαμβάνει να πραγματοποιήσει αυτή την αεροπορική σύνδεση ύστερα από 20 χρόνια τρομερού εμφυλίου πολέμου και ξένων επεμβάσεων στη Σομαλία. Το 2013 ανατίθεται στην τουρκική εταιρεία Al-Bayrak να ανακατασκευάσει και να εξωραΐσει το λιμάνι του Μογκαντίσου, διατηρώντας τον έλεγχο του για μία εικοσαετία, λαμβάνοντας το 45% των εσόδων του. Από μια ακόμη τουρκική εταιρεία, την Favori LLC, αναλαμβάνεται ο εκσυγχρονισμός και η διαχείριση του Διεθνούς Αεροδρομίου Aden Adde. Τον επόμενο χρόνο και συγκεκριμένα το 2014, η τουρκική δύναμη Barbaros, όπως αναφέρθηκε και στο Κεφάλαιο 4, κατέπλευσε σε 25 λιμάνια σε 24 χώρες των αφρικανικών ακτών και βέβαια και της Σομαλίας. Κατά την τουρκική αυτή αποστολή που διήρκησε 142 ημέρες, τα τουρκικά πλοία της τουρκικής τακτικής ναυτικής δύναμης πέρασαν και πάλι από το ακρωτήριο της Ελπίδας, από το 1866 που είχαν διέλθει για τελευταία φορά, ως δύναμη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κατά το έτος 2015 ο πρόεδρος της Σομαλίας Μοχάμουντ εγκαινίασε μαζί με τον Ερντογάν σειρά έργων υποδομής που ανέλαβαν τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες με αιχμή του δόρατος ένα νοσοκομείο (Digfer) που ξεπερνά τα 13 χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα. Χρηματοδοτήθηκε εξολοκλήρου από την τουρκική Υπηρεσία Διεθνούς Συνεργασίας και Ανάπτυξης (TIKA) και οι Σομαλοί για να τιμήσουν τον Τούρκο Πρόεδρο το μετονόμασαν σε νοσοκομείο Ερντογάν.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πρόεδρος Ερντογάν αποτελεί τον μοναδικό Τούρκο ηγέτη ο οποίος μέσα σε 15 χρόνια ταξίδεψε σε 28 χώρες της Αφρικής και αξίζει να αναφερθούν οι επίσημες αυτές επισκέψεις. Συγκεκριμένα οι αφρικανικές χώρες που επισκέφτηκε τις περισσότερες φορές ήταν τέσσερις: η Αίγυπτος, η Αλγερία, η Τυνησία και η Αιθιοπία, ενώ στον Πίνακα 1 που ακολουθεί αποτυπώνονται όλες αυτές οι χώρες και οι αντίστοιχες χρονιές στις οποίες πραγματοποιήθηκαν οι επισκέψεις. Το συμπέρασμα που μπορεί να αντληθεί καθαρά είναι πως με την πάροδο του χρόνου η δράση της Τουρκίας αυξάνεται, τοποθετώντας στο τραπέζι και χώρες που μέχρι πρότινος δεν διαφαίνονταν κανένα ενδιαφέρον από την μεριά της, ξεπερνώντας τα γεωγραφικά όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας

Πίνακας 1¹⁶⁸

Οι χώρες της Αφρικής που επισκέφτηκε ο Πρόεδρος Ερντογάν	
2004	Αίγυπτος
2005	Αιθιοπία, Νότια Αφρική, Τυνησία, Μαρόκο
2005	Σουδάν, Αίγυπτος, Αλγερία
2007	Αιθιοπία
2009	Αίγυπτος
2010	Λιβύη
2011	Αίγυπτος, Λιβύη, Σομαλία, Τυνησία, Νότια Αφρική
2012	Αίγυπτος
2013	Γκαμπόν, Νίγηρας, Σενεγάλη, Μαρόκο, Αλγερία, Τυνησία
2014	Ισημερινή Γουϊνέα, Αλγερία
2015	Σομαλία, Τζιμπουτί, Αιθιοπία
2016	Σενεγάλη, Ακτή του Ελεφαντοστού, Σομαλία, Κένυα, Ουγκάντα, Γουϊνέα, Νιγηρία, Γκάνα
2017	Τανζανία, Μοζαμβίκη, Μαδαγασκάρη, Σουδάν, Τσαντ, Τυνησία
2018	Αλγερία, τη Μαυριτανία, τη Σενεγάλη και το Μαλί Προγραμματίζονται επισκέψεις για το Δεκέμβριο σε Σουδάν, Τσαντ και Τυνησία

Σημαντικό στοιχείο της βαρύτητας που αποδίδει η τουρκική εξωτερική πολιτική στην Αφρικανική ήπειρο, πέρα από την αύξηση της διπλωματικής της παρουσία που αναφέρθηκε στην αρχή του Κεφαλαίου, αποτελεί και το γεγονός της ύπαρξης 26 εμπορικών Γραφείων της Τουρκίας στην Αφρική, ενώ έχουν δημιουργηθεί και 19 διμερή επιχειρηματικά συμβούλια. Σύμφωνα με τον Τούρκο πρέσβη στην Αντίς Αμπέμπα της Αιθιοπίας Φατίχ Ουλούσοϊ, σε ομιλία του με θέμα την παρουσία και τις δραστηριότητες της Τουρκίας στην Αφρική, η Τουρκία σχεδιάζει να ανοίξει πρεσβείες στο Μπουρούντι, την Κεντροαφρικανική Δημοκρατία,

¹⁶⁸ Πηγή: <https://www.militaire.gr/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CF%80%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD/>

τη Γουινέα του Ισημερινού, τη Λιβερία και τη Σιέρα Λεόνε, φιλοδοξώντας να φτάσει τις 50 τουρκικές πρεσβείες στην Αφρικανική ήπειρο¹⁶⁹.

Στο πλαίσιο της εφαρμοζόμενης στρατηγικής από την Άγκυρα, τον Φεβρουάριο του 2018 η Κωνσταντινούπολη φιλοξένησε επιχειρηματικό φόρουμ που διοργάνωσε το Συμβούλιο διεθνών οικονομικών σχέσεων της Τουρκίας (DEIK), όπου συμμετείχαν ο υπουργός Οικονομίας της Τουρκίας μαζί με τους ομόλογους υπουργούς του από 15 χώρες της Δυτικής Αφρικής, ενώ έλαβαν μέρος πάνω από χίλιοι επιχειρηματίες¹⁷⁰. Στον οικονομικό τομέα ο εμπορικός όγκος συναλλαγών με τις χώρες της Αφρικής το 2003 ήταν μετά βίας 5,4 δις δολάρια, ενώ μέσα σε δέκα περίπου χρόνια (2014), οι εμπορικές συναλλαγές έφτασαν τα 23,4 δις δολάρια και το 2016 έφτασαν τα 17 δις δολάρια.

8.3 ΣΕ ΠΟΙΕΣ ΧΩΡΕΣ ΕΧΕΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ

Με τα προγράμματα της Τουρκίας που βρίσκονται εν εξελίξει, τις πρεσβείες που ανοίγουν ή που πρόκειται να ανοίξουν και τις βάσεις που δημιουργούνται, η Τουρκία σήμερα επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής της στα παλαιά όρια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, χωρίς να παραλείπει να ενισχύει τη θέση της στα σημαντικά κέντρα διέλευσης και οικονομικής δραστηριότητας της εποχής μας, που εξυπηρετούν τους διεθνοπολιτικούς, οικονομικούς, εμπορικούς ή στρατηγικούς της στόχους. Κινείται πάνω στο νοητό τρίγωνο που αποτυπώνει την τουρκική επέκταση της επιρροής της στον **Χάρτη 2** που ακολουθεί, ενώ δεν χάνει ευκαιρία διείσδυσης σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη εξυπηρετεί τα ηγεμονικά της σχέδια και ενισχύει την οικονομία της. Από την εικόνα αυτή μπορεί κάποιος να συμπεράνει ότι η Τουρκία τείνει να υπερκεράσει δυο από τους κύριους ανταγωνιστές της, τη Σαουδική Αραβία και την

¹⁶⁹ «Η Τουρκία θα ανοίξει νέες πρεσβείες στην Αφρική», Turkey Radio and Television Corporation (TRT), 19.9.2018, <http://www.trt.net.tr/greek/tourkia/2017/10/31/e-tourkia-tha-anoixei-nees-presbeies-sten-aphrike-837523>

¹⁷⁰ «Οικονομική διείσδυση της Τουρκίας στην αφρικανική ήπειρο», [Άγκυρα, 6.2.2018], AGORA (Υπουργείο Εξωτερικών), <https://agora.mfa.gr/inf/files/180206%20%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CF%83%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%91%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20tr.pdf>

Αίγυπτο. Έτσι με τις συμμαχίες που αναπτύσσει η Άγκυρα στην περιοχή, δραστηριοποιούμενη στο πολύτιμο εμπορικά Κέρας της Αφρικής, ουσιαστικά μπαίνει σφήνα στον άξονα μεταξύ των δυο προαναφερόμενων χωρών¹⁷¹.

Χάρτης 2¹⁷²

Ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία άσκησης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, είναι και ο ΤΙΚΑ (Turkish Corporation and Coordination Agency)¹⁷³, όπως αναφέρθηκε στο Κεφάλαιο 5. Στην αρκετά προσεγμένη επίσημη ιστοσελίδα του επίσημου φορέα ΤΙΚΑ, εμφανίζεται ο Πρόεδρος Ερντογάν να λέει την φράση «Φτάνοντας σε όλο τον κόσμο, εμείς, ως Τουρκία, θα δώσουμε χείρα βοήθειας όσο μπορούμε σε οποιονδήποτε έχει ανάγκη βοήθειας» (By reaching out to all over the

¹⁷¹ «Τζιμποντί: Η χώρα με τις περισσότερες ξένες στρατιωτικές βάσεις στον κόσμο», 22.1.18, News247, <https://www.news247.gr/kosmos/tzimpyoti-i-chora-me-tis-perissoteres-xenes-stratiotikes-vaseis-ston-kosmo.6572800.html>

¹⁷²

Πηγή: <https://www.militaire.gr/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%B5%CF%80%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B5%CE%B9-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD/>

¹⁷³ <http://www.tika.gov.tr/en> official site

world we, as Turkey, will give a helping hand as much as we can to whoever in need of assistance). Η δραστηριοποίηση του στην εν λόγω περιοχή, όπως φαίνεται και στην Εικόνα 23 του Παραρτήματος ΙΑ από τον ίδιο τον οργανισμό, μόνο μικρή δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί.

Για ισχυρούς παράγοντες του τουρκικού επιχειρηματικού κόσμου όπως ο κ. Α. Kaan, που είναι ο Πρόεδρος της Ένωσης Ανεξάρτητων Επιχειρηματιών και Βιομηχάνων (MUSIAD), η τουρκική επιχειρηματικότητα στην Αφρικανική ήπειρο έχει θετικότερο αντίκτυπο εξαιτίας των *«προαιώνιων πολιτιστικών, ιστορικών και θρησκευτικών δεσμών»*. Σε αυτό συμφωνεί και ο Αναπληρωτής Πρωθυπουργός της Τουρκίας στον τομέα της οικονομίας κ. Μεχμέτ Σίμσεκ, εκτιμώντας ότι η Τουρκία έχει ήδη αργήσει και πρέπει να στραφεί άμεσα προς τις αφρικανικές χώρες ειδάλως θα είναι πολύ αργά. Προφανώς ο Τούρκος αξιωματούχος υπαινίσσεται ότι θα έχουν καλύψει το κενό οι ανταγωνιστές της Τουρκίας στην περιοχή¹⁷⁴.

Το τουρκικό ενδιαφέρον για την Αφρική εκδηλώθηκε το 1998 ύστερα από 90 χρόνια απουσίας ή αδράνειας, με το Σχέδιο Δράσης για την Αφρική, αναβαθμίζοντας τις οικονομικές σχέσεις και ενισχύοντας τις εμπορικές συναλλαγές. Όπως αναφέρθηκε ήδη, το 2005 «έτος Αφρικής στην Τουρκία», άρχισαν οι επίσημες προσπάθειες της κυβέρνησης και τέθηκαν οι βάσεις για τη στρατηγική επαναπροσέγγιση με τα αφρικανικά κράτη και τη συστηματική αναβάθμιση των σχέσεων μαζί τους. Οι προσπάθειες της τουρκικής διπλωματίας απέδωσαν καρπούς, με αποτέλεσμα η Τουρκία να αναγνωριστεί ως Στρατηγικός Εταίρος από την Αφρικανική Ένωση και συγχρόνως διοργανώθηκε η πρώτη διάσκεψη συνεργασίας Αφρικής και Τουρκίας, όπου υιοθετήθηκε ένα σαφές σχέδιο κοινών ενεργειών για την περίοδο 2015-2019.

Ειδικότερα στον επιχειρηματικό τομέα η Τουρκία έχει ισχυρή παρουσία στην Αφρική με αυξητικές τάσεις σε τομείς όπως οι κατασκευές, η ενέργεια, ο τουρισμός και η μεταποίηση. Συγκεκριμένα η τουρκική TAV ανέλαβε την κατασκευή και τη διαχείριση δύο αεροδρομίων στην Τυνησία, ενώ οι Limak και Summa παρέδωσαν τον διεθνή αερολιμένα στο Ντακάρ της Σενεγάλης με προϋπολογισμό που φτάνει τα 575 εκ. ευρώ. Η τουρκική κατασκευαστική εταιρεία Yapi Merkezi έχει κυρίαρχη παρουσία στο Σουδάν και τα τελευταία δέκα χρόνια ολοκλήρωσε δύο οδικές γέφυρες

¹⁷⁴ «Οικονομική διεξόδου της Τουρκίας στην αφρικανική ήπειρο», όπ. παραπ. <https://agora.mfa.gr/>

και ένα εμπορικό κέντρο στην πρωτεύουσα Χαρτούμ. Επίσης σε συνεργασία με πορτογαλικό όμιλο κατασκευάζει την υπερταχεία σιδηροδρομική γραμμή στην Τανζανία, με προϋπολογισμό 1,2, δις δολάρια. Ο τουρκικός κατασκευαστικός τομέας για το σύνολο της Αφρικής αντιστοιχεί στο 21% του διεθνούς κύκλου εργασιών του με 55 δις δολάρια.

Στο πλαίσιο αυτό οι Τουρκικές Αερογραμμές προχώρησαν σε συχνές αεροπορικές συνδέσεις για πάνω από 51 αφρικανικούς προορισμούς τουρκικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, ενώ το 2011 οι συνδέσεις με αφρικανικούς σταθμούς ήταν μόλις 14. Ενδεικτικό παράδειγμα αυτής της αποτελεσματικής επιχειρηματικής δράσης είναι ότι μόνο το πρώτο εξάμηνο του 2017 το 10% της κίνησης των επιβατών με τις τουρκικές αερογραμμές (Turkish Airlines) είχαν προορισμό την Αφρική.

Την προώθηση της τουρκικής επιχειρηματικότητας είχε ως στόχο και η περιοδεία του Προέδρου Ερντογάν στο Τσαντ, το Σουδάν και την Τυνησία προκειμένου να υπογραφούν πολλά πρωτόκολλα συνεργασίας και επιχειρηματικές συμφωνίες. Επίκεντρο των τουρκικών επενδύσεων είναι το Σουδάν με κεφάλαια που ξεπερνούν τα 2 δις δολάρια, ενώ κατά το τελευταίο Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών συνάφθηκαν 22 συμφωνίες συνεργασίας, από τις οποίες οι 9 αφορούσαν τον ιδιωτικό τομέα. Παράλληλα σημαντική είναι και η συμφωνία στον αγροτικό τομέα για γεωργική αξιοποίηση 7800 στρεμμάτων υπό την διαχείριση τόσο της τουρκικής Γενικής Διεύθυνσης Αγροτικών Υποθέσεων, όσο και της Ένωσης Ανεξάρτητων Επιχειρηματιών και Βιομηχάνων (MUSIAD), για την οποία το 2018 είναι «έτος Αφρικής», αφενός με το σχεδιασμό της δημιουργίας κέντρου πολιτισμού και αφετέρου με την έναρξη δραστηριοτήτων εμπορικής αντιπροσωπείας στο Σουδάν στο αμέσως επόμενο διάστημα.

Όμως το πλέον σημαντικό γεγονός αποτελεί η συμφωνία για παραχώρηση του μικρού νησιού Σουακίν από το Σουδάν στην Τουρκία για 99 έτη. Όπως ανακοινώθηκε η εκχώρηση αφορά στην ανακατασκευή παλαιών κτιρίων που χρησιμοποιούσαν οι προσκυνητές προς τη Μέκκα, επί Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Όμως οι Τούρκοι άφησαν να εννοηθεί ότι η εγκατάσταση αυτή θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για την ίδρυση ναυτικής βάσης στην Ερυθρά θάλασσα. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την έντονη ανησυχία της Αιγύπτου και της Σαουδικής Αραβίας, καθώς γίνεται σαφής η

προσπάθεια της Άγκυρας να καταφέρει να αποκτήσει αυξημένο έλεγχο στην Ερυθρά θάλασσα¹⁷⁵. Εφόσον τα σχέδια αυτά υλοποιηθούν η Τουρκία θα αποκτήσει συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με τους ανταγωνιστές της στην περιοχή. Αξίζει να σημειωθεί πως στο σχεδιασμό περιλαμβάνεται και η αυξημένη παρουσία των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, τόσο στα πλαίσια της εκπαίδευσης των αντίστοιχων Σουδανικών, όσο και της ανάπτυξης στρατιωτικής παρουσίας που θα αφορά κυρίως ναυτικές δυνάμεις, αλλά πιθανόν και αεροπορικές (βλ. Εικόνα 24 **Παράρτημα «ΙΒ»**).

Όσον αφορά το Τσαντ, εξαιτίας του ορυκτού πλούτου της χώρας, δίνεται έμφαση στην ενεργειακή συνεργασία των δύο χωρών, καθώς και στις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας για τη δημιουργία ηλιακών πάρκων. Σε ότι αφορά την Τυνησία, με την οποία η Τουρκία είχε στενούς δεσμούς και πριν το ξέσπασμα της «Αραβικής Άνοιξης», δραστηριοποιούνται αρκετές τουρκικές κατασκευαστικές εταιρείες με κεφάλαια που ξεπερνούν τα 6 δις δολάρια, ενώ αντίστοιχα οι εξαγωγές της Τουρκίας στην Τυνησία φτάνουν τα 900 εκ. δολάρια, με τις εισαγωγές να φτάνουν τα 200 εκ. δολάρια.

Ομοίως στην Σομαλία η τουρκική παρουσία εντείνεται τα τελευταία χρόνια και αφορά περισσότερο την παροχή αναπτυξιακής βοήθειας στις τρομακτικές ανάγκες του λαού της Σομαλίας. Οι σχέσεις των δύο χωρών αναπτύσσονται ραγδαία, ώστε να συσταθεί η μεγαλύτερη τουρκική διπλωματική αντιπροσωπεία στο εξωτερικό στο Μογκαντίσου, αλλά και να δημιουργηθεί σημαντική στρατιωτική βάση που τέθηκε σε λειτουργία τον Σεπτέμβριο του 2017¹⁷⁶. Πρόκειται για την τρίτη βάση της Τουρκίας στο εξωτερικό υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών και σε αυτή εδρεύουν 200 τούρκοι στρατιωτικοί, ενώ σε αρχικό στάδιο πρόκειται να εκπαιδευτούν 10.500 Σομαλοί στρατιώτες. Κατασκευάστηκε μέσα σε δύο χρόνια και κόστισε 50 εκατομμύρια δολάρια¹⁷⁷. Η γεωστρατηγική θέση της Σομαλίας στο Κέρασ της Αφρικής και η πρόσβαση στον Ινδικό Ωκεανό για τα πλοία που αναπόφευκτα

¹⁷⁵ «Suakin: 'Forgotten' Sudanese island becomes focus for Red Sea rivalries», 18.3.2018, Meaddle East Eye, <https://www.middleeasteye.net/news/suakin-island-sudan-turkey-saudi-arabia-egypt-394055164>

¹⁷⁶ «Ο Τούρκος ΑΓΕΕΘΑ στη Σομαλία ...για τα εγκαίνια της τουρκικής βάσης», 30.9.2017, Defence-point, <http://www.defence-point.gr/news/o-tourkos-archigos-sti-somalia-egkenia-tis-tourkikis-vasis>

¹⁷⁷ ΔΗΜ. ΚΙΤΣΙΟΣ, «Η Τουρκία στη Σομαλία: Το αφρικανικό ρίσκο του Ερντογάν», 18.12.2017, Militaire, <https://www.militaire.gr/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%81%CE%AF/>

φτάνουν από τη διώρυγα του Σουέζ¹⁷⁸ δίνει ισχυρό πλεονέκτημα για την επέκταση της τουρκικής σφαίρας επιρροής, όπως αποτυπώνεται και στον **Χάρτη 2**. Με αυτό τον τρόπο αναβαθμίζεται η θέση της Τουρκίας και αντίστοιχα υποβαθμίζεται ο ρόλος της Αιγύπτου.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι πάνω από δέκα χιλιάδες φοιτητές από την Αφρική σπούδασαν τα τελευταία είκοσι χρόνια στην Τουρκία με υποτροφίες του κράτους σύμφωνα με τον πρέσβη Ουλούσοϊ στην Αιθιοπία, όπως αναφέρθηκε και στο 5^ο Κεφάλαιο, ενώ ο τελευταίος απηύθυνε επίσης πρόσκληση στους φοιτητές στην Αιθιοπία να σπουδάσουν στην Τουρκία¹⁷⁹.

¹⁷⁸ «Οι Offshore στρατιωτικές βάσεις της Τουρκίας που της δίνουν «αέρα» υπερδύναμης που βρίσκονται, ποιες είναι και τι σκοπούς εξυπηρετούν», 19.1.2017, Newsbeast, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2543583/i-offshore-stratitikes-vasis-tis-tourkias-pou-tis-dinoun-aera-iperdinamis>

¹⁷⁹ «Η Τουρκία θα ανοίξει νέες πρεσβείες στην Αφρική», 31.10.2017, Turkey Radio and Television Corporation (TRT, <http://www.trt.net.tr/greek/tourkia/2017/10/31/e-tourkia-tha-anoixei-nees-presbeies-sten-aphrike-837523>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΔΙΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟ-ΟΘΩΜΑΝΙΣΜΟΥ

Από την άνοδο του Ερντογάν στην εξουσία και έπειτα έχουν συντελεστεί σημαντικές αλλαγές στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Είκοσι χρόνια πριν, πολύ δύσκολα θα μπορούσε κάποιος να φανταστεί τη θέση στην οποία βρίσκεται σήμερα, η ασθμαίνουσα τότε οικονομικά και κοινωνικά και υπό τη δαμόκλειο σπάθη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, Τουρκία και κυρίως τη θέση και τον ρόλο που η ίδια πλέον διεκδικεί για τον εαυτό της πλάι στις μεγάλες δυνάμεις. Η κυβέρνηση του ΑΚΡ, αρχικά διακήρυσσε ότι θα ακολουθούσε μια πολιτική «μηδενικών προβλημάτων» στις σχέσεις της με τους γείτονές της. Μελετώντας όμως τις διμερείς της σχέσεις και την εν γένει εξωτερική της συμπεριφορά, παρακολουθούμε ότι αντί να επιλύσει κάποια από τα υφιστάμενα ζητήματα, έχει προσθέσει και νέα¹⁸⁰. Η περίοδος της διακυβέρνησης της χώρας από τον Ερντογάν, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως μία περίοδος αύξησης της ισχύος της Τουρκίας, καθώς βελτίωσε σημαντικά ορισμένους συντελεστές ισχύος, όπως τη θέση της στο διεθνές σύστημα από τους λειτουργικούς συντελεστές και το κύρος της, από τους υποκειμενικούς συντελεστές¹⁸¹. Παρότι λοιπόν πέτυχε αρχικά να βελτιώσει την οικονομία της, να θεωρηθεί από τη Δύση ως ένα πρότυπο ισλαμικής δημοκρατίας που θα μπορούσε να προωθηθεί στη Μέση Ανατολή και για κάποιο χρονικό διάστημα να αυξήσει την επιρροή της στην περιοχή, η εφαρμοζόμενη εξωτερική πολιτική έχει δημιουργήσει έντονα προβλήματα τόσο στην ίδια την Τουρκία όσο και στην ευρύτερη περιοχή¹⁸². Οι αλλαγές στον στρατηγικό σχεδιασμό και εκτέλεση από την Τουρκία, όπως έχει ήδη αναφερθεί στα προηγούμενα κεφαλαία, έχουν προκαλέσει σημαντικές αλλαγές στο περιβάλλον όπου αυτές εφαρμόζονται και

¹⁸⁰ ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «Η αναθεωρητική Τουρκία», 5.7.2014, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/arthra-gnomis/kouskouvelis-exoteriki-politiki/item/198-%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1>

¹⁸¹ ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007, σελ. 169-181.

¹⁸² ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «Τουρκία: ο μεγάλος ασθενής», 31.7.2016, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/arthra-gnomis/kouskouvelis-exoteriki-politiki/item/253-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%83%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CE%AE%CF%82>

υλοποιούνται. Η εφαρμογή του δόγματος του νέο-οθωμανισμού έχει ήδη μεταβάλλει τις συνθήκες στην ευρύτερη περιοχή, αλλά και στις απομακρυσμένες χώρες της Αφρικανικής ηπείρου και πιστεύεται πως θα συνεχίσει να τις επηρεάζει σημαντικά και στο μέλλον. Η επιθυμία της Άγκυρας να είναι παρούσα σε κάθε εξέλιξη στις περιοχές αυτές και να διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στη διαμόρφωση αυτών των εξελίξεων, έρχεται σε άμεση και έμμεση αντιπαράθεση τόσο με τους ισχυρούς δρώντες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, οι οποίοι δεν θα επιτρέψουν αμαχητί την μείωση της ισχύς τους προς όφελος της Τουρκίας, όσο και με μικρότερους δρώντες που βλέπουν την τελευταία να επιδιώκει την αύξηση της ισχύς της εις βάρος των ιδίων. Προφανώς αυτό δεν μπορεί να γίνει αποδεκτό, καθόσον έτσι απειλείται η ίδια η ασφάλεια αυτών των κρατών, με αποτέλεσμα την αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των και τη δημιουργία πρόσθετων προβλημάτων στην ευρύτερη περιοχή.

9.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Για την επίτευξη των στόχων της Άγκυρας απαιτούνται πολύ μεγάλα κεφάλαια. Η διάθεση τέτοιων κεφαλαίων τα τελευταία χρόνια προήλθαν από τον κρατικό προϋπολογισμό, επιδεινώνοντας ως ένα βαθμό την τουρκική οικονομία. Κυρίως όμως οι οικονομικές συνέπειες για την Τουρκία είναι το αποτέλεσμα των πολιτικών επιλογών της Άγκυρας και της μεταστροφής της από τη Δύση προς μια πιο ανεξάρτητη στρατηγική. Αξίζει να σημειωθεί ότι η πρόσφατη έντονη αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ δυσχεραίνει, αν δεν περικόπτει, το μεγαλοπρεπές όραμα του νέο-οθωμανισμού και του φιλόδοξου Τούρκου Προέδρου Ερντογάν που ταυτίστηκε μαζί του. Εάν μειωθούν τα κεφάλαια που είναι αναγκαία για την επέκταση και υλοποίηση των φιλόδοξων και δαπανηρών προγραμμάτων δράσης σε όλες τις ηπείρους και ειδικότερα στην Αραβική χερσόνησο και την Αφρική, μοιραία ναυαγεί και η «μεγάλη ιδέα», εφόσον δεν βρεθεί κάποια άλλη άμεση και αποτελεσματική λύση για την σταθεροποίηση της τουρκικής οικονομίας. Η τελευταία, σύμφωνα με ορισμένους οικονομικούς αναλυτές, ακολουθεί τον «κύκλο του διαβόλου» που απεικονίζεται στο σχεδιάγραμμα της J. P. Morgan στο **Σχήμα 3** που ακολουθεί και σχετίζεται άμεσα με τις χρηματοδοτικές άμεσες ανάγκες της Τουρκίας, δημιουργώντας συνθήκες

παρόμοιες με την κρίση στην Ασία το 1997¹⁸³. Τότε που οι περήφανες ως εκείνη τη στιγμή ασιατικές τήγρεις χρεοκόπησαν μέσα σε μία νύχτα και κατέφυγαν αναγκαστικά στο ΔΝΤ και οι ξένες αγορές έπαψαν να τις δανείζουν και να τις θεωρούν αξιόπιστες για επενδύσεις¹⁸⁴.

Σχήμα 3

Exhibit 1: Turkey's negative feedback loops

Source: J.P. Morgan

Η κατάρρευση της πιστοληπτικής ικανότητας της Τουρκίας που παρατηρείται και συμπαρασύρει και εκείνη των τραπεζών, οδηγεί αναπόφευκτα στον όλεθρο αν συνεχιστεί. Σύμφωνα με το Σχήμα 3 προκύπτουν τα εξής:

α) Η τουρκική λίρα καταρρέει, ενώ η κεντρική τράπεζα αυξάνει αναγκαστικά τα βασικά της επιτόκια, ώστε να συγκρατήσει αφενός την κάθετη πτώση της και αφετέρου την ραγδαία άνοδο του πληθωρισμού και την αύξηση του κόστους χρηματοδότησης της οικονομίας έχοντας άμεσο αντίκτυπο σε όλους τους τομείς.

β) Οι δανειολήπτες εντός της χώρας δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στους αυξανόμενους τόκους.

¹⁸³ JAMIE MURRAY, «Turkey Needs to Get Cracking to Avoid a Meltdown: Economy Week Ahead», 25.8.2018, Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-24/turkey-needs-to-get-cracking-to-avoid-a-meltdown-economy-week-ahead>

¹⁸⁴ «Ο κύκλος του διαβόλου της τουρκικής οικονομίας», 18.8.2018, The Analyst, <https://analyst.gr/2018/08/18/o-kiklos-tou-diavolou-tis-tourkikis-oikonomias/>

γ) Μοιραία επιβραδύνεται ο ρυθμός ανάπτυξης αρχικά, στη συνέχεια μειώνεται και οδεύει προς τον στασιμοπληθωρισμό.

δ) Αυξάνονται τα δάνεια που δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν, καθώς οι δανειολήπτες χάνουν σημαντικό μέρος των εισοδημάτων τους.

ε) Η αξία των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων μειώνεται.

στ) Οι πιστώσεις από την αλλοδαπή καθίστανται αδύνατες σε ένα τέτοιο ασταθές οικονομικό περιβάλλον, ενώ αξίζει να σημειωθεί το αρκετά υψηλό εξωτερικό χρέος της Τουρκίας που καθιστά εξαιρετικά δύσκολη, αν όχι αδύνατη, την αποπληρωμή του.

ζ) Η τουρκική λίρα, εξαιτίας του πληθωρισμού, χάνει ακόμη ένα μέρος της αξίας της με την άνοδο του πληθωρισμού να επιδρά άμεσα στο πραγματικό εισόδημα και τις δαπάνες του τουρκικού πληθυσμού¹⁸⁵.

Η επιλογή της τουρκικής ηγεσίας να εφαρμόσει μια αυταρχική οικονομική πολιτική, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα επιτόκια της Κεντρικής Τράπεζας, αλλά κυρίως να δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα με τις γειτονικές της χώρες, στο όνομα του οράματος μιας ηγεμονικής Τουρκίας, έχει άμεσο αντίκτυπο στην αξιοπιστία της τόσο ως οικονομική δύναμη, όσο και ως κράτος με συνεπακόλουθες προεκτάσεις και στην ίδια την οικονομία της.

Από την άλλη πλευρά δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί το οικονομικό όφελος που απολαμβάνουν οι χώρες που γίνονται αποδέκτες των τουρκικών κεφαλαίων, κυρίως στις φτωχές και έντονα δοκιμαζόμενες περιοχές της Αφρικανικής ηπείρου. Τα τουρκικά κεφάλαια αποτέλεσαν μεγάλη ανακούφιση για χώρες όπως η Σομαλία και το Σουδάν, φυσικά ανταποδίδοντας στην Τουρκία σε αύξηση της επιρροής της και συνεπώς της ισχύς της. Έτσι η εφαρμογή του δόγματος του νέο-οθωμανισμού έχει προκαλέσει σε μικρό ή μεγάλο βαθμό αρκετές αλλαγές, τόσο εντός της Τουρκίας, όσο και στις περιοχές τις οποίες εξετάζουμε. Φυσικά και η ίδια η αύξηση των εμπορικών συναλλαγών της Τουρκίας με τις περιοχές αυτές, που σαν ποσοστιαία μέτρηση είναι πάρα πολύ μεγάλη, έχει ευνοήσει τόσο τις προαναφερόμενες περιοχές, όσο κυρίως την τουρκική οικονομία, η οποία ευδόκησε να δει την εκτίναξη των εξαγωγών της, με

¹⁸⁵ «Ο κύκλος του διαβόλου της τουρκικής οικονομίας» από Anayst Team 18.8.2018 όπ. παραπ.

συνεπακόλουθο την μείωση του εμπορικού της ισοζυγίου και προφανώς τη βελτίωση των οικονομικών μεγεθών της.

Συνεπώς, παρά την προαναφερόμενη αντιφατική διάσταση της οικονομικής επέκτασης της Τουρκίας σε Αφρική και Αραβική χερσόνησο, θεωρείται πως η Τουρκία μέχρι στιγμής έχει αποκομίσει πολλαπλά οφέλη. Όμως αν θέλει να καταφέρει να υλοποιήσει τα μεγαλεπήβολα σχέδια της θα πρέπει να επενδύσει τεράστια ποσά, τα οποία στην παρούσα χρονική στιγμή, που η οικονομία της δοκιμάζεται, αλλά και στο άμεσο μέλλον, διαφαίνεται ότι πολύ δύσκολα θα καταστεί ικανή να τα αντλήσει και να τα διαθέσει.

9.2 ΔΙΕΘΝΟΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Οι μεγάλες προσδοκίες συχνά κοστίζουν ακριβά, ιδίως όταν μετατρέπονται σε μεγάλες ιδέες και το διακύβευμα είναι εξαιρετικά υψηλό, τόσο για το καθεστώς Ερντογάν, όσο και για τη χώρα. Πιθανή ήττα του νέο-οθωμανικού σχεδιασμού θα έχει τραγικές συνέπειες και τεκτονικές αλλαγές για την ίδια την ακεραιότητα της Τουρκίας και βεβαίως το καθεστώς του Προέδρου Ερντογάν. Η συριακή κρίση διαρκεί ήδη επτά χρόνια και αποτέλεσε το θέατρο των επιχειρήσεων της τουρκικής ισχύος που δοκιμάζεται στο έπακρο. Η Τουρκία βρέθηκε σε μετωπική σύγκρουση με τις ΗΠΑ, σύμμαχο χώρα στο ΝΑΤΟ, με τις οποίες είχαν συνήθως αγαστή συνεργασία παρά τις όποιες διακυμάνσεις στις διμερείς τους σχέσεις. Στην παρούσα συγκυρία έχουν αρχίσει και ακούγονται, έστω και έμμεσα, κάποιες απειλές για την Τουρκία να βρεθεί έξω από την Βόρειο-Ατλαντική Συμμαχία, κάτι το οποίο πριν μερικά χρόνια θα ήταν αδιανόητο ως ενδεχόμενο. Η τωρινή συνεργασία με τη Ρωσία και το Ιράν οφείλεται κατά κύριο λόγο στα κοινά συμφέροντα των τριών χωρών την παρούσα χρονική στιγμή. Θα μπορούσε κανείς να πει πως η κάθε χώρα από αυτές εκμεταλλεύεται τις άλλες δύο, γνωρίζοντας ότι και η ίδια αποτελεί ένα πόνι στη σκακιέρα για τους άλλους δυο. Παρόλα αυτά οι διαφωνίες είναι συχνές και το πιο σημαντικό είναι η στρατηγική που θα ακολουθήσει κάθε μια όταν θα λήξει η σύγκρουση, με πιθανότερο σενάριο ο Άσαντ να εξακολουθεί να κατέχει την εξουσία. Η Τουρκία ουσιαστικά βρίσκεται παγιδευμένη. Από τη μια συνεχίζει τη ρητορική της περί έξωσης του Άσαντ και ταυτόχρονα συμφωνεί με τις δυτικές δυνάμεις που

αντιδρούν σε οποιασδήποτε επέμβαση στην Ίντλιμπ. Από την άλλη βρίσκεται ακόμη σε πολύ προβληματικό επίπεδο σχέσεων με τις ΗΠΑ, παρά την έναρξη κοινών περιπολιών των στρατευμάτων τους στη συριακή επαρχία Μανμπιζτ, ενώ παραλλήλως έχει εντείνει με πολλούς τρόπους (αρχής γενομένης από τον ενεργειακό) την εξάρτησή της από τη Ρωσία. Άλλωστε σε προηγούμενη προώθηση των συριακών δυνάμεων στην Ίντλιμπ το φθινόπωρο του 2017, το αντάλλαγμα που πρόσφερε η Μόσχα ήταν το πράσινο φως για την κατάληψη του Αφρίν. Με δεδομένο πως οι ΗΠΑ δεν σκοπεύουν να τερματίσουν συντόμως την παρουσία τους στη βορειοανατολική Συρία, αφήνοντας το πεδίο ελεύθερο για τη Ρωσία, αλλά και το Ιράν, τα πράγματα περιπλέκονται ακόμη περισσότερο¹⁸⁶.

Η τουρκική διπλωματία έδωσε γη και ύδωρ προκειμένου να πέσει το καθεστώς Άσαντ που τώρα βλέπει ότι ανακτά τις δυνάμεις του και ανακαταλαμβάνει τη συριακή επικράτεια από τους σκληροπυρηνικούς ισλαμιστές αντάρτες, που συνεργάζονται το τουρκικό καθεστώς. Παράλληλα οι ριζοκίνδυνοι χειρισμοί την έφεραν σε ρήξη με τους παραδοσιακούς της συμμάχους, ενώ την φέρνουν σε αντιπαράθεση και με τους όψιμους. Θανάσιμοι εχθροί της Τουρκίας εξαιτίας της πολιτικής αυτής είναι τόσο το καθεστώς Άσαντ, όσο και η Αίγυπτος, όπου και πάλι οι αδελφοί μουσουλμάνοι που κατέλαβαν πραξικοπηματικά την εξουσία και στηρίχθηκαν ανοικτά από τον Ερντογάν κατέρρευσαν, όπως και η αιγυπτιακή εκδοχή της περιβόητης αραβικής άνοιξης μαζί με τις νέο-οθωμανικές μεγάλες προσδοκίες¹⁸⁷. Στο άμεσο μέλλον θα φανεί το πόσο καλά μπορεί να παίξει το παιχνίδι της ισορροπίας δυνάμεων η τουρκική πολιτική και κατά πόσο το καθεστώς Ερντογάν θα αντέξει τον οικονομικό πόλεμο με τις ΗΠΑ.

Η συνεχιζόμενη κρίση με τις χώρες της Αραβικής χερσονήσου, αποτελεί πολιτική επιλογή του Ερντογάν, σαν συνέπεια του οράματός του για ηγετική και ηγεμονική θέση μεταξύ των Αράβων και των μουσουλμάνων. Η δε ανάπτυξη και ενίσχυση των σχέσεων της Τουρκίας με το Ιράν και το Κατάρ, οξύνει ακόμη περισσότερο αυτή την κρίση και τον ανταγωνισμό μεταξύ τους. Οι επιδιώξεις της Τουρκικής ηγεσίας για αύξηση της επιρροής της στη Λιβύη φαίνεται να

¹⁸⁶ ΚΩΣΤΑΣ ΡΑΠΤΗΣ, «Το διπλό αδιέξοδο του Ερντογάν», 16.9.2018, Capital, <http://www.capital.gr/diethni/3316231/to-diplo-adiexodo-tou-erntogan>

¹⁸⁷ ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΪΒΑΛΙΩΤΗΣ, «Αίγυπτος: Πέντε χρόνια από την Επανάσταση», 25.1.2016, Euronews, <https://gr.euronews.com/2016/01/25/lost-hopes-simmering-anger-egypt-five-years-after-failed-revolution>

εξανεμίζονται μετά και την αποχώρησή της από την διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Παλέρμο της Ιταλίας στις 13 Νοεμβρίου 2018¹⁸⁸. Λαμβάνοντας όλα αυτά υπόψη γίνεται σαφές πως η πολιτική της Τουρκίας στα πλαίσια ανάδειξής της ως ηγέτιδα δύναμη, έχει πολλαπλές επιδράσεις στην περιοχή της MENA (Middle East and North Africa). Η Άγκυρα, ιδιαίτερα επί κυβερνήσεως Ερντογάν, έχει εισέλθει πολύ δυναμικά στο παιχνίδι ως ένας από τους πιο σημαντικούς δρώντες. Το κατά πόσο θα καταφέρει να ενισχύσει τη θέση της θα εξαρτηθεί κυρίως από τις επιλογές της και τις συμμαχίες που θα συνάψει. Είναι σίγουρο πως ακολουθώντας τη γνωστή καιροσκοπική στάση της, δεν θα διστάσει να εκμεταλλευτεί κάθε ευκαιρία, ανεξάρτητα αν θα χρειαστεί να συγκρουστεί ακόμη και με συμμάχους της, αν κρίνει ότι τα οφέλη που θα αποκομίσει θα είναι περισσότερα από αυτά που θα χάσει.

Ακολουθούν ορισμένα συμπεράσματα, αν και το ρευστό διεθνές γίνεσθαι δεν επιτρέπει ασφαλείς αναλύσεις. Πολλά θα κριθούν από το πόσο θα αντέξει η Τουρκία στην έντονη αντιπαράθεση της με τη Δύση και αν τελικά η στροφή προς την Ανατολή θα αποτελέσει την ιδανική λύση προστασίας του καθεστώτος Ερντογάν, αλλά και της χώρας γενικότερα.

¹⁸⁸ «Έκοψαν το βήχα» της Τουρκίας στη διεθνή διάσκεψη για τη Λιβύη», 13.11.2018, Ναυτεμπορική, <https://www.naftemporiki.gr/story/1413236/ekopsan-to-bixa-tis-tourkias-sti-diethni-diaskepsi-gia-ti-libui>

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Tο Διεθνές Σύστημα στο οποίο καλείται να υπάρξει και η Τουρκία είναι άναρχο και η ασφάλεια του κάθε κράτους αποτελεί τον υπέρτατο σκοπό. Μόνο αν η επιβίωση είναι εξασφαλισμένη μπορεί ένα κράτος να επιδιώξει και άλλους στόχους, όπως το κέρδος και η ισχύς. Η τελευταία δεν μπορεί να εκφραστεί σε απόλυτες τιμές, αλλά έχει να κάνει με την ισχύ και των υπολοίπων κρατών. Μέσω λοιπόν αυτής της ισχύς καθορίζεται και η θέση εκάστου κράτους στο Διεθνές Σύστημα. Για αυτό και η διεθνής πολιτική αποτελεί ένα ανταγωνιστικό πεδίο και οι σχέσεις μεταξύ των κρατών είναι επίσης ανταγωνιστικές¹⁸⁹. Η Τουρκία δεν αποτελεί εξαίρεση στον παραπάνω κανόνα, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς το ευρύτερο διεθνοπολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο καλείται να λειτουργήσει και από το οποίο και η ίδια προήλθε.

Από την άλλη και σύμφωνα με τον Mearshaimer¹⁹⁰, λόγω των δομικών πιέσεων του άναρχου διεθνούς συστήματος, καθώς και της αβεβαιότητας των κρατών για τις προθέσεις των υπολοίπων, δημιουργούνται σε αυτά ισχυρά κίνητρα για να αναζητήσουν και να εκμεταλλευτούν ευκαιρίες για την απόκτηση ισχύος, σε βάρος των ανταγωνιστών τους. Ως ορθολογικοί δράστες, διαχειριζόμενοι τον φόβο που αισθάνονται, ο οποίος προκύπτει από τον υπολογισμό του κόστους των ενεργειών τους και την καχυποψία τους απέναντι στα άλλα κράτη, ζυγίζουν τα αποτελέσματα των επιλογών τους και προβαίνουν στις ανάλογες ενέργειες, όταν διαπιστώνουν πως τα οφέλη ξεπερνούν το όποιο κόστος.

Η Τουρκία, λειτουργώντας μέσα σε αυτό το πλαίσιο βασίζεται στην αρχή της **αυτοβοήθειας**¹⁹¹, καθώς γνωρίζει πως είναι επωφελές να είναι κανείς εγωιστής όταν ζει σε ένα κόσμο αυτοβοήθειας και πως οι όποιες συμμαχίες είναι προσωρινές και υπάρχουν όσο υφίστανται σταθερά κοινά συμφέροντα. Επίσης δεν είναι ικανοποιημένη με το υφιστάμενο “status”, δίνει μεγάλη προσοχή στην κατανομή

¹⁸⁹ KENNETH WALTZ, «*Man, the state and war*», N. York, Columbia University Press, 1959 & «*Theory of international politics*», Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1979

¹⁹⁰ JOHN J. MEARSHAIMER, «*Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*», Εκδόσεις: Ποιότητα, 6^η Έκδοση, Αθήνα, 2011

¹⁹¹ Βλέπε KENNETH WALTZ, «*Theory of international politics*», όπ. παραπ.

ισχύος και επιδιώκει να μεγιστοποιήσει το μερίδιό της επί της παγκόσμιας ισχύος, δηλαδή επιδιώκει τη **μεγιστοποίηση** της ισχύος της¹⁹². Επιπλέον, δίνει προσοχή όχι μόνο στην επίθεση αλλά και στην άμυνα, καθώς και η ίδια όπως και τα υπόλοιπα κράτη αναζητώντας την μεγιστοποίηση της ισχύος εις βάρος των άλλων και λειτουργώντας βάσει της ίδιας λογικής, οδηγούν σε έναν κόσμο συνεχούς ανταγωνισμού ασφάλειας, δηλαδή προκαλούν το λεγόμενο **Δίλημμα Ασφαλείας**¹⁹³. Όλα τα παραπάνω αποτελούν μέρος της θεωρίας του *Επιθετικού Ρεαλισμού* του John J. Mearshaimer, μέσα από την οποία μπορεί να εξηγηθεί η στρατηγική επιλογή της Τουρκίας για **Μεγιστοποίηση** της ισχύος της και όχι απλά η επιδίωξη για **Εξισορρόπηση** ισχύος με τους ανταγωνιστές της¹⁹⁴.

Έτσι λοιπόν, τα κράτη δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στο πώς κατανέμεται η εξουσία μεταξύ τους και καταβάλλουν ιδιαίτερη προσπάθεια για να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους στην διεθνή σκηνή. Συγκεκριμένα, επιζητούν ευκαιρίες με στόχο να αναπληρώσουν το κενό ισχύος, όταν αυτό εμφανίζεται και συνεπώς να αλλάξουν την ισορροπία προς όφελός τους. Τα κράτη χρησιμοποιούν ποικίλα μέσα για να μετατοπίσουν την ισορροπία εξουσίας προς όφελός τους, όπως οικονομικά, διπλωματικά και στρατιωτικά. Έχοντας αντιληφθεί πως το κλειδί για την επιβίωσή τους είναι η ισχύς, προσπαθούν να την μεγιστοποιήσουν¹⁹⁵. Η Τουρκία προσπαθεί και αυτή, σε κάθε ευκαιρία και εκμεταλλευόμενη όλες τις δυνατότητές της, να καλύψει τα κενά ισχύος που εμφανίζονται ή που ακόμη και η ίδια πολλές φορές επιδιώκει και προκαλεί τη δημιουργία τους. Αυτό συνέβη κατά την Αραβική Άνοιξη, αυτό συμβαίνει και στις υπόλοιπες χώρες της Αφρικανικής ηπείρου, όπου προσπάθησε και συνεχίζει να προσπαθεί να καλύψει το κενό που άφησαν χώρες όπως η ΗΠΑ και η Γαλλία, ή επιδιώκει να περιορίσει το ρόλο του μεγάλου ανταγωνιστή της που ακούει στο όνομα Αίγυπτος. Με την στρατηγική που εφαρμόζει στις χώρες της Αφρικής έχει καταφέρει, σε διπλωματικό ακόμη επίπεδο, εκτός από την όσο το δυνατό μεγαλύτερη προβολή και την υποστήριξη των θέσεών της, να αποκτήσει συμμάχους, οι οποίοι μεταφράζονται σε ψήφους στους διεθνείς οργανισμούς. Αυτό με απλά λόγια της πρόσφερε την εκλογή

¹⁹² Βλέπε JOHN MEARSHAIMER, «*Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*», όπ. παραπ.

¹⁹³ Βλέπε KENNETH WALTZ, «*Theory of international politics*», όπ. παραπ.

¹⁹⁴ Βλέπε KENNETH WALTZ, «*Theory of international politics*», όπ. παραπ.

¹⁹⁵ ΗΑΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «*The MENA region power competition and the challenges to security*», 11.4.2018, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/endiiferonta/item/288-new-paper-the-mena-region-power-competition-and-the-challenges-to-security>

της ως μη μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ για την περίοδο 2009-2010, σαρώνοντας τις αφρικανικές ψήφους (50 από τις 53), αλλά και την υπερψήφισή της πρότασής της για το ζήτημα της Ιερουσαλήμ, από 128 χώρες στη γενική συνέλευση του ΟΗΕ την 21 Δεκεμβρίου 2017. Πολύ απλά, όσο περισσότεροι φίλοι στη διεθνή σκηνή, τόσο καλύτερα¹⁹⁶. Με τον τρόπο αυτό η Τουρκία καταφέρνει να αναβαθμίζει τη θέση της στο διεθνές σύστημα, με απότοκο να της παρέχεται η δυνατότητα να επηρεάζει τη συμπεριφορά και τις αποφάσεις άλλων κρατών, προς όφελος της ίδιας¹⁹⁷.

Κάνοντας έναν μικρό απολογισμό σε ότι αφορά τα οφέλη και τις απώλειες για την Τουρκία από τη μέχρι τώρα εφαρμογή της νέο-οθωμανικής πολιτικής της παρατηρούμε τα εξής:

➤ Στην Αραβική χερσόνησο έχει ισχυροποιήσει τις σχέσεις της με το Κατάρ, με το οποίο θα λέγαμε ότι για την παρούσα χρονική περίοδο έχουν συνάψει στρατηγική συμμαχία. Τα οφέλη που αποκομίζει η Άγκυρα από αυτή τη συμμαχία είναι πάρα πολύ μεγάλα, τόσο οικονομικά, όσο και διεθνοπολιτικά, γι' αυτό και η προσπάθεια της τελευταίας να υποστηρίξει με κάθε μέσο το μικρό αυτό εμιράτο, με την δυσανάλογη για το μέγεθός του, επιρροή στα δρώμενα της περιοχής και του διεθνούς συστήματος.

➤ Στα κέρδη για την Τουρκία, τουλάχιστον μέχρι τώρα, θα πρέπει να εντάξουμε τις περισσότερες χώρες της Αφρικής και κυρίως τη Σομαλία, το Σουδάν, την Αιθιοπία, το Τσαντ, την Τανζανία και την Τυνησία, καθώς η δραστηριοποίησή της σε αυτές έχουν αυξήσει όπως είδαμε την επιρροή της και συνεπώς την ισχύ της.

➤ Σε συνέχεια των παραπάνω και των σχέσεων που έχει αναπτύξει η Τουρκία με τη Σομαλία και το Σουδάν και εφόσον ευοδωθούν οι σχεδιασμοί της Άγκυρας στις χώρες αυτές, θα μιλάμε για μια σημαντικότερη νίκη της σε σχέση με τους ανταγωνιστές της, Αίγυπτο και Σαουδική Αραβία, καθώς πιθανή υλοποίηση των

¹⁹⁶ ΔΗΜ. ΚΙΤΣΙΟΣ, «Η Τουρκία στη Σομαλία: Το αφρικανικό ρίσκο του Ερντογάν», 18.12.2017, Militaire, <https://www.militaire.gr/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%81%CE%AF/>

¹⁹⁷ ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007, σελ. 176

σχεδίων για αεροναυτικές βάσεις και αυξημένη στρατιωτική παρουσία θα ενισχύσει σημαντικά τη θέση της Τουρκίας στην Ερυθρά θάλασσα, περιορίζοντας την σημασία και το ρόλο των δυο μουσουλμανικών χωρών, λόγω της απώλειας ισχύος, στον έλεγχο αυτής της σημαντικότητας για τη διεθνή σκηνή περιοχή.

➤ Ένα ακόμη σημαντικό όφελος για την Τουρκία από την εφαρμοζόμενη εξωτερική πολιτική της, που ένα σκέλος της είναι και η οικονομική της διάσταση, αποτελεί και η εξαγωγή οπλικών συστημάτων στις χώρες ενδιαφέροντος, οι οποίες προσφέρουν τόσο οικονομικά κέρδη για την Τουρκία, όσο και αύξηση της ισχύς της. Έτσι γενικά οι τουρκικές εξαγωγές αυξήθηκαν από τα 883 εκατομμύρια δολάρια το 2011, στα 1.68 δισεκατομμύρια το 2016, ενώ για την τετραετία 2013-2017 καταγράφηκε αύξησή τους κατά 145%¹⁹⁸. Στους μεγαλύτερους αποδέκτες αυτών των οπλικών συστημάτων συγκαταλέγονται η Σαουδική Αραβία, το Κατάρ, τα ΗΑΕ και η Τυνησία¹⁹⁹.

➤ Λόγω της υποστήριξης των «Αδελφών Μουσουλμάνων» και της ήττας που αυτοί υπέστησαν, έχει χάσει έδαφος και συνεπώς μετράει απώλειες τόσο στην Σαουδική Αραβία, όσο και στα ΗΑΕ. Ο ανταγωνισμός δε με τις δυνάμεις αυτές είναι πολύ πιθανό να αποδειχθεί ιδιαίτερα επιβλαβής στο μέλλον για το καθεστώς Ερντογάν, εφόσον αυτό αποτελεί απειλή για την επιβίωση των ίδιων των ηγετών των κρατών αυτών.

➤ Το ίδιο συμβαίνει και στην Αίγυπτο, όπου εκεί θα λέγαμε ότι έχει υποστεί και την μεγαλύτερη ήττα, όπως αποδεικνύει και η επιλογή του προέδρου Αλ Σίσι για στρατηγική συνεργασία με Ελλάδα, Κύπρο και Ισραήλ, ερχόμενος σε πλήρη σύγκρουση με το καθεστώς Ερντογάν. Η αρχική, θριαμβευτική για την Τουρκία, εξέλιξη με την ανάληψη της εξουσίας από τους συμμάχους του Ερντογάν, Αδελφούς Μουσουλμάνους, που παραλίγο να οδηγήσει σε τεράστια προβλήματα την Ελλάδα στο θέμα της ΑΟΖ και των κοινών θαλασσιών συνόρων Τουρκίας και Αιγύπτου, μετατράπηκε σε συντριπτική ήττα με την πτώση του ισλαμιστή προέδρου Μοχάμεντ Μόρσι, στις 3 Ιουλίου 2013.

¹⁹⁸ SIPRI Fact Sheet, «*TRENDS IN INTERNATIONAL ARMS TRANSFERS, 2017*», March 2018, Stockholm International Peace Research Institute, https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-03/fssipri_at2017_0.pdf

¹⁹⁹ «*Turkey Launches 'Aggressive' Defense Export Campaign*», 19.1.2017, Defencenews, <https://www.defensenews.com/global/2017/01/19/turkey-launches-aggressive-defense-export-campaign/>

➤ Στις απώλειες θα πρέπει να υπολογίσουμε και το θέμα της Λιβύης, μετά και τις τελευταίες εξελίξεις. Παρά την αρχική εικόνα για συνεργασία της Άγκυρας με την κυβέρνηση της Τρίπολης που ελέγχει την ανατολική Λιβύη και αναγνωρίζεται από την Άγκυρα, την ΕΕ και τις ΗΠΑ, διαφαίνεται η απομάκρυνση της Τουρκίας από τη διαδικασία λήψης απόφασης για το μέλλον της χώρας.

Από τα μέχρι τώρα δεδομένα και εξελίξεις διαφαίνεται πως το δόγμα των μηδενικών προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες έχει αποτύχει παταγωδώς στην εφαρμογή του. Αυτό κατέστη απόλυτα σαφές όταν τον Αύγουστο του 2016, με την έναρξη της επιχείρησης με την ονομασία «Ασπίδα του Ευφράτη» στη βόρεια Συρία, η Τουρκία μετέτρεψε την εκ του μακρόθεν, μέχρι εκείνη τη στιγμή, υποστήριξη των σύριων ανταρτών σε άμεση στρατιωτική παρέμβαση. Την ίδια χρονιά σηματοδοτήθηκε η κατασκευή της τουρκικής στρατιωτικής βάσης στο Κατάρ, ο σκοπός της οποίας δεν διευκρινίστηκε ούτε από τις τουρκικές αρχές ούτε από τη μοναρχία του Αλ Θανι²⁰⁰.

Στο σημείο αυτό όμως θα πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι οι εξελίξεις των τελευταίων ετών καταδεικνύουν πως ο ανταγωνισμός μεταξύ των παιχτών στη Μέση Ανατολή και την ευρύτερη περιοχή είναι αυξανόμενος και ποικιλόμορφος. Δεν περιορίζεται μόνο στο οικονομικό και εμπορικό πεδίο, αλλά επεκτείνεται και στο στρατιωτικό και το διεθνοπολιτικό. Για το λόγο αυτό οι οποιεσδήποτε συμμαχίες, όπως για παράδειγμα αυτή της Τουρκίας με το Κατάρ, είναι εύθραυστες, καθώς έχουν ως στόχο κυρίως την κεφαλαιοποίηση των άμεσων κοινών συμφερόντων και όχι κοινές μακροπρόθεσμες επιδιώξεις. Το σαθρό υπέδαφος πάνω στο οποίο έχουν χτιστεί αυτές οι συμμαχίες υπογραμμίζεται ακόμη περισσότερο από τις φιλοδοξίες της Άγκυρας να αναζωπυρώσει την Οθωμανική αυτοκρατορία και της Σαουδικής Αραβίας να κυριαρχήσει στην περιοχή αυτή²⁰¹.

Στον αντίποδα, αν πρέπει να συγκρίνουμε τη στρατηγική της Τουρκίας με αυτή της Ελλάδας, τα αποτελέσματα είναι αποκαρδιωτικά. Απλά γιατί φαίνεται πως για τη χώρα μας δεν υφίσταται μια τέτοια στρατηγική. Η παρουσία της Ελλάδας στην Αφρική είναι ουσιαστικά ανύπαρκτη, αφού μόνο με την Αίγυπτο έχει συνάψει στρατηγική

²⁰⁰ «Theories versus Scenarios: Ankara's Qatar Game», 22.6.2017, Moshe Dayan Center (MDC), <https://dayan.org/content/theories-versus-scenarios-ankaras-qatar-game>

²⁰¹ «The Fragility of Middle East Alliances», 12.11.18, BESA Center, <https://besacenter.org/perspectives-papers/frail-middle-east-alliances/>

συμμαχία. Σε όλες τις υπόλοιπες περιοχές η παρουσία της Άγκυρας κυριαρχεί. Αποτελεί δε χαρακτηριστικό παράδειγμα η ουσιαστική απουσία της Αθήνα από τα τεκταινόμενα στη Λιβύη, μια χώρα με την οποία, βάση του Διεθνούς Δίκαιου, έχουμε κοινά θαλάσσια σύνορα και που η προσπάθεια της Τουρκίας να εμποδίσει με κάθε τρόπο οποιαδήποτε συμφωνία, έχει μέχρι στιγμής αποτέλεσμα. Σε ότι αφορά την Αραβική χερσόνησο, η Ελλάδα διατηρούσε πάντα φιλικές σχέσεις με τα Αραβικά κράτη και αποτελούσε διαχρονικά έναν αξιόπιστο συνομιλητή, καθώς και διαμεσολαβητή μεταξύ αυτών και διαφόρων θεσμών και οργανισμών που η ίδια ανήκε και όχι αυτά, όπως η Ε.Ε. Πλέον διαφαίνεται πως η Άγκυρα έχει καταφέρει να αποσπάσει από την Ελλάδα ένα μεγάλο μέρος από αυτή την ιδιότητα, όχι τόσο λόγω των ενεργειών της Τουρκίας, όσο της αδρανοποίησης της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, με δικαιολογία την οικονομική κρίση των τελευταίων οχτώ ετών. Δηλαδή η Τουρκία ήρθε άμεσα να καλύψει το κενό που άφησε η Ελλάδα.

Το δυστύχημα για τη χώρα μας είναι πως η Άγκυρα, μέσα από την εφαρμοζόμενη εξωτερική της πολιτική, έχει καταφέρει όχι μόνο να συρρικνώσει την ισχύ της Ελλάδας, αλλά να περιορίζει ή ακόμη και να εμποδίζει την εξάσκηση κυριαρχικών δικαιωμάτων που απορρέουν από το Διεθνές Δίκαιο και τις διεθνείς συμφωνίες. Αυτό κατάφερε να κάνει σε ότι αφορά την πιθανή συμφωνία Αθήνας-Κάιρου για τον καθορισμό της ΑΟΖ, όσο κατείχαν την εξουσία στην Αίγυπτο οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι, αυτό επιδιώκει με τη Λιβύη και αυτό έχει καταφέρει, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, στην ακύρωση της συμφωνίας Ελλάδας – Αλβανίας για τον καθορισμό των θαλάσσιων συνόρων το 2009²⁰².

Το 2023 η Τουρκία θα συμπληρώνει εκατό χρόνια από την ίδρυσή της, διάστημα που δεν είναι τόσο μακρινό, ώστε να ξεχαστεί το ένδοξο οθωμανικό παρελθόν της από τη συλλογική τουρκική μνήμη. Παράλληλα όμως βρισκόμαστε στον 21^ο πρώτο αιώνα και το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον διαφέρει παρασάγγας από την εποχή των αυτοκρατοριών, όπου αναδείχθηκε ανάμεσα τους και η οθωμανική. Το σημερινό διεθνές γίνεσθαι και η αλματώδης τεχνολογική ανάπτυξη, σε συνδυασμό με την τρομακτική μείωση των αποστάσεων, αλλά και των επικοινωνιών και της ανταλλαγής πληροφοριών και δεδομένων, καθιστά δύσκολη τη

²⁰² «Ποιος ακύρωσε τη συμφωνία με την Αλβανία για υφαλοκρηπίδα: Υπονοούμενα για την Τουρκία» 14.10.2016, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2016/10/pios-akirose-ti-simfonia-me-tin-alvania-gia-ifalokripida-iponoomena-gia-tin-tourkia/>

συγκεντρωτική, αυτοκρατορικού τύπου διοίκηση που επιβάλλει αργά αλλά σταθερά ο Ερντογάν, από τότε που ανέλαβε την εξουσία. Ο Τούρκος Πρόεδρος εξοντώνει τους παλαιούς θεματοφύλακες της δυτικής κατεύθυνσης της Τουρκίας, οι οποίοι γαλουχήθηκαν με τις διδαχές του κεμαλισμού, ενώ ταυτόχρονα πολεμάει λυσσαλέα τις αποσχιστικές τάσεις του κουρδικού ένοπλου αγώνα. Η οθωμανική διοίκηση των μιλλέτ προβάλλεται από την Τουρκία ως πρότυπο αρμονικής συνύπαρξης των διαφόρων μειονοτήτων υπό την Οθωμανική Αυτοκρατορία, την οποία οι ανταγωνιστές της Τουρκίας για την πρωτοκαθεδρία στον μουσουλμανικό κόσμο πρέπει να μιμηθούν και η Δύση να στηρίζει. Ωστόσο, οι αιματηρές εξεγέρσεις και οι απελευθερωτικές επαναστάσεις της οθωμανικής ιστορίας, αλλά και ο σημερινός τρομακτικός αγώνας των Κούρδων για την ανεξαρτησία τους αποδεικνύει ότι το καθεστώς των μιλλέτ κάθε άλλο παρά ιδανικό μοντέλο αρμονικής συνύπαρξης ήταν.

Συμπερασματικά, αυτό που οραματίστηκε ο Νταβούτογλου και προσπαθεί να υλοποιήσει ο Ερντογάν δεν είναι αυτή καθαυτή η αναβίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με αυστηρά γεωγραφικούς όρους, αλλά ουσιαστικά η διεκδίκηση από την Τουρκία ενός παγκόσμιου στρατηγικού ρόλου. Δηλαδή η Τουρκία οραματίζεται πλέον τη θέση της πλάι στις μεγάλες δυνάμεις της εποχής μας, αποτελώντας ισοδύναμο δρώντα και όχι υποτελή των δυνάμεων αυτών. Προς αυτή την κατεύθυνση η Τουρκία συγκαταλέγεται ήδη στις 20 πιο ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου, συμμετέχοντας στους G20 και διαθέτοντας την 17 μεγαλύτερη οικονομία. Επιπλέον επιδίωξή της και στρατηγικός της στόχος αποτελεί η είσοδός της στην ομάδα των δέκα ισχυρότερων κρατών μέχρι το 2023, οπότε και θα γιορτάσει την επέτειο των εκατό χρόνων από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας. Παράλληλα, επιδίωξη της Άγκυρας είναι να αναμορφώσει τη διεθνή εικόνα της Τουρκίας προβάλλοντάς την ως «ήπια δύναμη», διαθέτοντας ισχυρές ένοπλες δυνάμεις, αλλά και στενές σχέσεις συμμαχίας τόσο με τη Δύση, όσο και με τις μουσουλμανικές χώρες. Δηλαδή η Τουρκία, αποτελώντας «νησίδα δημοκρατίας, οικονομικής ευημερίας και πολιτικής σταθερότητας», δύναται να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επίλυση περιφερειακών κρίσεων και να πρωταγωνιστήσει στον διάλογο μεταξύ της Δύσεως και του ισλαμικού κόσμου²⁰³.

²⁰³ ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, «Το δόγμα Νταβούτογλου και η θέση της Τουρκίας», 11.6.2010, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/720451/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/to-dogma-ntavoytogloy-kai-h-8esh-ths-toyrkias>

Παρόλα αυτά, στο άκρως ανταγωνιστικό περιβάλλον του διεθνούς συστήματος, με το έντονο κλίμα τρομακτικής πόλωσης μεταξύ των ανταγωνιστικών μεγάλων, μεσαίων ή και μικρών δυνάμεων, φαντάζει πολύ δύσκολη η επικράτηση τόσο μεγάλων στόχων, όπως του Τούρκου Προέδρου. Να καταστήσει την Τουρκία παγκόσμια δύναμη, που θα εκτείνεται στα πάλαι ποτέ σύνορα της Οθωμανικής της κληρονομιάς που φτάνουν στα «σύνορα της καρδιάς του», όπως δηλώνει ευθαρσώς σε κάθε ευκαιρία στο πλήθος που τον επευφημεί, θέλοντας και μη, ύστερα από την αμείλικτη εξουσία που ασκεί έναντι των αντιπάλων ή εν δυνάμει αντιπάλων του ή ακόμη και κατά φαντασία αντιπάλων του. Η Άγκυρα ήδη βρίσκεται αντιμέτωπη σε πολλές περιπτώσεις με τις άλλες ηγεμονικές δυνάμεις του μουσουλμανικού κόσμου, όπως είναι η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος. Εφόσον συνεχίσει να έχει βλέψεις στην Αφρικανική ήπειρο είναι πιθανό να βρεθεί αντιμέτωπη ακόμη και με την Κίνα, η οποία δραστηριοποιείται ολοένα και περισσότερο σε αυτή την περιοχή, έχοντας αυξημένη παρουσία σε χώρες όπως η Αιθιοπία, η Νιγηρία και το Σουδάν και εκτιμάται πως θα αποτελέσει τον «μεγάλο παίχτη» στο μέλλον, κυρίως στον οικονομικό τομέα²⁰⁴.

Οι λεπτοί χειρισμοί και οι διπλωματικές κινήσεις της κυβέρνησης Ερντογάν για την εφαρμογή του Δόγματος Νταβούτογλου χρειάζονται και στρατηγικό «βάθος χρόνου» για να αποδώσουν καρπούς. Χρειάζεται αυτός ο πολύτιμος χρόνος που όμως παραμένει αμφίβολο κατά πόσο θα τον έχει στη διάθεσή του ο φιλόδοξος Τούρκος Πρόεδρος με τον μεγαλοϊδεατισμό του. Μοιραία θα αναγκαστεί να ελιχθεί ανάμεσα στους άσπονδους φίλους και ορκισμένους εχθρούς -ανταγωνιστές του για την ηγεσία του μουσουλμανικού κόσμου, όπως η Αίγυπτος ή η Σαουδική Αραβία.

Το μέλλον της Τουρκίας εξαρτάται και από την ισχύ που θα αποκτήσουν οι αντίπαλοί της. Αναμφιβόλως η Τουρκία είναι υποχρεωμένη να εφαρμόζει κατά γράμμα τη στρατηγική ισορροπιών και λεπτών χειρισμών αφενός για την ίδια την επιβίωσή της και αφετέρου στην ενίσχυση της θέσης της στον κόσμο, όπως κάνει διαχρονικά από τότε που εμφανίστηκε στο διεθνές ιστορικό γίγνεσθαι.

²⁰⁴ ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, «The MENA region power competition and the challenges to security», 11.4.2018, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/endiiferonta/item/288-new-paper-the-mena-region-power-competition-and-the-challenges-to-security>

Καταλήγοντας, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η νέο-οθωμανική ιδεολογία διεύρυνε σημαντικά το πεδίο άσκησης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, τόσο ποιοτικά όσο και γεωγραφικά. Παράλληλα όμως και όπως είναι φυσικό, έφερε την Άγκυρα αντιμέτωπη με νέα προβλήματα. Η προσπάθειά της για ενεργή ανάμειξής της στα διεθνή και σημαντικά προβλήματα της περιοχής, έστω και μέσω της ανάληψης διαμεσολαβητικού ρόλου, αλλά και η νέο-οθωμανική τακτική των “μηδενικών προβλημάτων” με τις γειτονικές της χώρες κατέστησε πιο έντονα αισθητή την πραγματικότητα ότι οι ιδιότητες της Τουρκίας, ως μια μουσουλμανική, κοσμική δημοκρατία δεν είναι αρκετές για να πετύχει τους στόχους της. Και μπορεί η κρίση με το Ισραήλ να αναβάθμισε την εικόνα της στον αραβικό κόσμο, δημιούργησε όμως και ρήξη με έναν παραδοσιακό σύμμαχο της Τουρκίας και πολύ σημαντικό γεωστρατηγικό παίχτη στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, αλλά και τον μεγάλο σύμμαχο αυτού που ακούει στο όνομα Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής²⁰⁵.

²⁰⁵ ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΤΟΥΛΟΥΜΑΚΟΣ, , « Η Τουρκία ως Μοντέλο για τον Αραβικό Κόσμο: Μια Ρεαλιστική Προοπτική ή Απλώς Ευσεβής Πόθος;», Ιούνιος 2012, ΕΛΙΑΜΕΠ, <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/06/touloumakos.pdf>

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο δρόμος που τελικά θα αποφασίσει ή θα αναγκαστεί να ακολουθήσει η Τουρκία στο μέλλον έχει τεράστια σημασία στις ευρύτερες διεθνοπολιτικές εξελίξεις. Θα επιλέξει να μείνει πιστή στους παραδοσιακούς της δυτικούς συμμάχους εντός της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας; Θα ακολουθήσει τον ισλαμικό δρόμο που χάραξε συστηματικά από τη στιγμή ανάληψης της εξουσίας του ο Πρόεδρος Ερντογάν, μεταμορφώνοντάς την από κοσμικού μοντέλου δημοκρατία, έστω και κατ' επίφαση, σε μία ισλαμικού τύπου μοναρχία, με την ένταξή της στον ισλαμικό συνασπισμό των μουσουλμανικών αραβικών χωρών σε ένα «ισλαμικό ΝΑΤΟ» ως το αντίπαλο δέος στο κοσμικό μοντέλο της Δύσης; Ή μήπως θα στραφεί στο νέο παγκόσμιο κέντρο του ενδιαφέροντος που είναι η Ασία, με την ένταξή της στον Οργανισμό Συνεργασίας της Σανγκάης ή άλλον οργανισμό συνεργασίας των ασιατικών δυνάμεων; Είναι μερικά από τα ερωτήματα που μόνο ο ιστορικός του μέλλοντος μπορεί να δώσει ασφαλείς απαντήσεις.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βερέμης Θάνας, *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1981-1990, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τ. 16^{ος}, 2000, σελ.392.
- Γώγος Κωνσταντίνος, *Τουρκικό πολιτικό Ισλάμ και Ισλαμιστικά δίκτυα στη Γερμανία*, εκδόσεις Λιβάνη, 2011, σελ. 139.
- Καλεντερίδης Σ., *Το εκκρεμές της Τουρκίας: Η Τουρκία μεταξύ ΗΠΑ και Ρωσίας. Οι επιπτώσεις σε Κύπρο και Ελλάδα*, εκδόσεις Δημοκρατικός Τύπος, Αθήνα 2018.
- Καράμπελιας Γεράσιμος, *Τουρκία (Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική)*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2004.
- Καράμπελιας Γεράσιμος, *Ο ρόλος των ένοπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας. Συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων, 1945-1980* εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2009.
- Κουσκουβέλης Ηλίας, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007.
- Λυγερός Σταύρος, *Σταυροφόροι χωρίς σταυρό*, εκδόσεις Λιβάνη, 2010.
- Μάξης Ιωάννης, *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μέση Ανατολή*, εκδόσεις Παπαζήση, 2012.
- Μηναγιάς Δ. Χρήστος, *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, εκδόσεις Τουρίκης, 2010.
- Μηναγιάς Δ. Χρήστος, *Απόρρητος Φάκελος Τουρκία-Η Εθνική Στρατηγική της Τουρκίας*, εκδόσεις Κάδμος, 2014.
- *Παγκόσμια Ιστορία*, Εκδοτική Αθηνών, Εκδόσεις Παραπολιτικά, τόμος 3^{ος} & 4^{ος} Αθήνα 2015.
- Ραπτόπουλος Νικόλαος, *Οι τρέχουσες εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές της Τουρκίας, με τις χώρες της άμεσης περιφέρειάς της*, εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη, 2011.
- Σαρρής Νεοκλής, *Εξωτερική Πολιτική και Πολιτικές Εξελίξεις στην πρώτη Τουρκική Δημοκρατία. Η Άνοδος της Στρατογραφειοκρατείας 1923 – 1950*, εκδόσεις Γόρδιος, 1992.
- Σολταρίδης Συμεών, *Κεμαλικός Εθνικισμός*, εκδόσεις Λιβάνη, 2000.
- Boniface Pascal, *Άτλας Διεθνών Σχέσεων*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.
- Brzezinski Zbigniew, *Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιταγές*, εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 1998.

- Carr H. Edward, *Η εικοσαετής κρίση 1919-1939. Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011.
- Davutoglu Ahmet, *Το Στρατηγικό Βάθος-Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010.
- Glasneck Johannes, *Κεμάλ Ατατούρκ και η μοντέρνα Τουρκία*, 1971.
- Kaplan R., *Η επερχόμενη αναρχία: Η Απομυθοποίηση των ονείρων του μετα-ψυχροπολεμικού κόσμου*, εκδόσεις Ροές, Αθήνα, 2002.
- Kizilyurek Niyazi, *Κεμαλισμός - Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, 2006.
- Landau Jacob, *Παντουρκισμός- το δόγμα του τουρκικού επεκτατισμού*, εκδόσεις Θετίλη, 1985.
- Mearshaimer J. John, *Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων*, εκδόσεις Ποιότητα, 6^η Έκδοση, Αθήνα, 2011.
- Waltz Kenneth, *Man, the state and war*, N. York, Columbia University Press, 1959.
- Waltz Kenneth, *Theory of international politics*, Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1979.
- Schumacher Herbert, *Γκίτσοι Λύκοι από την Σαμαρκάνδη*, 1992.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

- Ηλιόπουλος Ηλίας, *Η Τουρκία ως πρότυπο των μουσουλμανικών δημοκρατιών της πρώην ΕΣΣΔ*, Γεωστρατηγική, τεύχος Ιανουάριος-Απρίλιος 2005.
- Μελέτης Νίκος, *Λεπτή κόκκινη γραμμή. Γιατί σκοντάφτει η «εξαγωγή» του κοσμικού μετριοπαθούς Ισλάμ*, περιοδικό Επίκαιρα, τευχ. 105, 20/10-26/10/2011.
- Σουρμελίδης Σπύρος, *Τριπλό casus belli από την Τουρκία. Η Αγκυρα δείχνει έτοιμη να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην ευρύτερη περιοχή*, άρθρο περιοδικό Επίκαιρα, τευχ. 99, 8/9-14/9/2011.
- Σωτηρόπουλος Δημήτρης, *Το πολιτικό Ισλάμ εδραιώνει την κυριαρχία του στις χώρες του Μαγκρέμπ*, άρθρο εφημ. Free Sunday, 11-12-2011.
- Τουγκάλ Τσιχάν, *«Δημοκρατικοί Γενίτσαροι - Ο ρόλος της Τουρκίας στην Αραβική Άνοιξη»*, περιοδικό Νέος Ερμής ο Λόγιος, τ.5^ο-6^ο.
- Ignatius Danid, *Η αμερικανό-τουρκική συμμαχία*, άρθρο Washington Post, 11-12-2011.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

- Αγγελόπουλος Χ., «Δόγμα Στρατηγικού Βάθους», ΕΛΕΣΜΕ Τεύχος 58, Σελ.1
http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.html
- Αϊβαλιώτης Γιώργος, «Αίγυπτος: Πέντε χρόνια από την Επανάσταση», 25.1.2016, Euronews, <https://gr.euronews.com/2016/01/25/lost-hopes-simmering-anger-egypt-five-years-after-failed-revolution>
- Αποστολόπουλος Απόστολος, «Μίνι αυτοκρατορία οραματίζεται ο Ερντογάν», 8.9.2018, SLpress, <https://slpress.gr/diethni/mini-aytokratoria-oramatizetai-o-erntogan/>
- Γρηγοριάδης Ιωάννης, «Το δόγμα Νταβούτογλου και η θέση της Τουρκίας» 11.6.2010, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/720451/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/to-dogma-ntavoytogloy-kai-h-8esh-ths-toyrkias>
- Δημητριάδης Γιάννης, «ΗΑΕ: Οι Αραβο-Τουρκικές σχέσεις δεν είναι καλές...», 12.3.2018, Simeioseisexpol, <http://simeioseisexpol.com/%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1/hae-%CE%BF%CE%B9-%CE%91%CF%81%CE%B1%CE%B2%CF%8C-%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%83%CF%87%CE%AD%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%B4%CE%B5%CE%BD-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9/>
- Διαμαντόπουλος Χρήστος, «Η συνέχεια της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής στη μετά Νταβούτογλου εποχή» 25.5.2016, CNN Greece, <https://www.cnn.gr/focus/apopseis/story/33459/h-synexeia-tis-toyrkikis-exoterikis-politikis-sti-meta-ntavoytogloy-epoxi>
- Καρβουνόπουλος Πάρις, «Πως βλέπουν ΗΠΑ και Ρωσία την απομάκρυνση Νταβούτογλου», 7.5.2016, Militaire, <https://www.militaire.gr/%CF%80%CF%89%CF%82-%CE%B2%CE%BB%CE%AD%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%BD-%CE%B7%CF%80%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%81%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%BA%CF%81%CF%85/>
- Κίτσιος Δημ., «Η Τουρκία στη Σομαλία: Το αφρικανικό ρίσκο του Ερντογάν», 18.12.2017, Militaire, <https://www.militaire.gr/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CF%83%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%81%CE%AF/>

- Κουσκουβέλης Ηλίας, «Ρεαλισμός και Στρατηγική», 5.3.2008, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/arhra-gnomis/kouskouvelis-exoteriki-politiki/item/66-%CF%81%CE%B5%CE%B1%CE%BB%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE>
- Κουσκουβέλης Ηλίας, «Η αναθεωρητική Τουρκία», 5.7.2014, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/arhra-gnomis/kouskouvelis-exoteriki-politiki/item/198-%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1>
- Κουσκουβέλης Ηλίας, «Τουρκία: ο μεγάλος ασθενής», 31.7.2016, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/arhra-gnomis/kouskouvelis-exoteriki-politiki/item/253-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CE%BF-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CF%82-%CE%B1%CF%83%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CE%AE%CF%82>
- Κουσκουβέλης Ηλίας, «The MENA region power competition and the challenges to security», 11.4.2018, <http://www.kouskouvelis.gr/site/el/endiaferonta/item/288-new-paper-the-mena-region-power-competition-and-the-challenges-to-security>
- Λυγερού Νεφέλη, «Ο Δούρειος Ίππος των τουρκικών σήριαλ», 17.10.2017, SLpress, <https://slpress.gr/politismos/o-dourios-ippos-ton-tourkikon-sirial/>
- Μελέτης Νικ., «Με όχημα θρησκεία και μετανάστες η διείσδυση του Ερντογάν στα Βαλκάνια και την Ευρώπη», 9.5.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/05/me-ochima-thriskia-metanastes-i-diisdysi-tou-erntogan-sta-valkania-ke-tin-evropi/>
- Μπίτσιος Κωνσταντίνος, «Ο νεοοθωμανισμός - Ερντογάν και ο ρόλος «Μεγάλου Αδερφού», 12.11.2016, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/883310/opinion/epikairothta/politikh/o-neooswmanismos-erntogan-kai-o-rolos-megaloy-adelfoy>
- Παγουλάτος Γιάννης, «Το δουλεμπόριο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία», 26.8.2018, Huffigtonpost, https://www.huffingtonpost.gr/entry/to-doelemporio-sten-othomanike-aetokratoria_gr_5b5865b7e4b0de86f4922f65
- Παπακωνσταντίνου Πέτρος, «Το παρασκήνιο της κατάρριψης του SU-24», 29.11.2015, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/840461/article/epikairothta/kosmos/to-paraskhnio-ths-katariyhs-toy-su-24>
- Πρωτόπαπας Ξ. Γιώργος, «Οι στενές σχέσεις Τουρκίας-Κατάρ και οι αποτυχημένες επιλογές τους στην «σκακιέρα» της Μέσης Ανατολής», 8.6.2017, Hellas Journal,

<https://hellasjournal.com/2017/06/i-stenes-schesis-tourkias-katar-ke-i-apotichimenes-epiloges-tous-sti-skakiera-tis-mesis-anatolis/>

- Ράπτης Κώστας, «*Το διπλό αδιέξοδο του Ερντογάν*», 16.9.2018, Capital, <http://www.capital.gr/diethni/3316231/to-diplo-adiexodo-tou-erntogan>
- Σκαφιδάς Γιώργος, «*Ο Ταγίπ είναι ο “βασιλιάς” των αναξιόπιστων: Από την Αμερική στη Μόσχα και τώρα στη Μέρκελ*», 16.8.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/08/o-tagip-einai-o-quot-vasilias-quot-ton-anaxiopiston-apo-tin-ameriki-sti-moscha-kai-tora-sti-merkel/>
- Σκουτέρης Δημήτρης, «*Diyanet: Το θρησκευτικό-κατασκοπευτικό εργαλείο του Ερντογάν*», 13.8.2017, SLpress, <https://slpress.gr/diethni/diyanet-to-thriskeftiko-kataskopeftiko-ergaleio-tou-erdogan/>
- Τουλουμάκος Παντελής, «*Η Τουρκία ως Μοντέλο για τον Αραβικό Κόσμο: Μια Ρεαλιστική Προοπτική ή Απλώς Ευσεβής Πόθος;*», Ιούνιος 2012, ΕΛΙΑΜΕΠ, <https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2012/06/touloumakos.pdf>
- Davutoglu Ahmet, «*Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*» <http://file.setav.org/Files/Pdf/ahmet-davutoglu-turkeys-foreign-policy-vision-an-assessment-of-2007.pdf>
- Gilligan Andrew, «*The Club Med for Terrorists*», 27.9.2014, The Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/qatar/11125897/The-Club-Med-for-terrorists.html>
- Kaplan Yusuf, «*Το νέο στρατηγικό δόγμα του Ερντογάν λέγεται «Ισλαμική Ένωση-Παγκόσμια Δύναμη»* μτφρ. Σάββα Καλεντερίδη, εφ. Yeni Safak, 17.8.2016 <http://www.pontos-news.gr/article/153483/neo-stratigiko-dogma-toy-erntogan-legetai-islamiki-enosi-pagkosmia-dynami>
- Mackinder J. H., «*The Geographical Pivot of History*», April 1904, full article The Geographical Journal, Vol. 23, No. 4 (Apr., 1904), pp. 421-437, <https://archive.org/details/1904heartlandtheoryhalfordmackinder>
- Mohyeldin Ayman, «*Ali Babacan and Ahmet Davutoglu*», 18.4.2012, Time http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2111975_2111976_2112128,00.html
- Murray Jamie, «*Turkey Needs to Get Cracking to Avoid a Meltdown: Economy Week Ahead*», 25.8.2018, Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-08-24/turkey-needs-to-get-cracking-to-avoid-a-meltdown-economy-week-ahead>
- Mustafa Sonmez, «*Surging inflation tightens circle around Turkish economy*», 5.9.2018, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2018/09/turkey-surginflation-tightens-circle-around-economy.html>

- Mustafa Sonmez, «*Qatari money increasingly important for Turkey*», 31.5.2017, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/05/turkey-qatar-how-important-doha-money.html>
- Robins Philip, «*Turkish Foreign Policy*», 1.8.1999, BESA Center <https://besacenter.org/madeleine-feher-annual-european-scholar-series/turkish-foreign-policy/>
- Ruth Sherlock & Richard Spencer, «*Muslim Brotherhood establishes militia inside Syria*», 3.8.2012, The Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9450587/Muslim-Brotherhood-establishes-militia-inside-Syria.html>

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- «*Αίγυπτος κατά Ερντογάν: Προκαλεί χάος, δίνει καταφύγιο σε τρομοκράτες*», 25.9.2014, Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2014/09/25/world/aigyptos-kata-erntogan-prokalei-chaos-dinei-katafygio-se-tromokrates/>
- «*Άμεσες επενδύσεις ύψους 15δισ δολαρίων υποσχέθηκε το Κατάρ στην Τουρκία*», 15.8.2018, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2018/08/ameses-ependyseis-yypoys-15-dis-dolarion-feretai-na-yposchethike-to-katar-stin-toyrkia/>
- «*Γιατί είναι κρίσιμο για την Τουρκία το ταξίδι του Ερντογάν σε Σαουδική Αραβία και Κατάρ*», 24.7.2017, iefimerida, <http://www.iefimerida.gr/news/352452/giati-einai-krisimo-gia-tin-toyrkia-taxidi-toy-erntogan-se-saoydiki-aravia-kai-katar>
- «*Γιατί η απομόνωση του Κατάρ ανησυχεί την Τουρκία*», 8.6.2017, e-amyna, <http://e-amyna.com/giati-h-apomonvsh-tou-katar/>
- «*Δηλώσεις Ερντογάν για την ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας*», 23.6.2018, Turkey Radio and Television Corporation (TRT), <http://www.trt.net.tr/greek/tourkia/2018/06/23/deloseis-erntogan-gia-ten-anaptuxe-tes-amuntikes-biomekhanias-997927>
- «*Έκοψαν το βήχα*» της Τουρκίας στη διεθνή διάσκεψη για τη Λιβύη», 13.11.2018, Ναυτεμπορική, <https://www.naftemporiki.gr/story/1413236/ekopsan-to-bixa-tis-tourkias-sti-diethni-diaskepsi-gia-ti-libui>
- «*Επίθεση Ερντογάν στο συριακό καθεστώς από τη Λιβύη*», 16.9.2011, εφ. Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2011/09/16/world/epithesi-erntogan-sto-syriako-kathestws-apo-tin-libyi/>
- «*Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά την Αραβική Άνοιξη*», 25.11.2016, Foreign Affairs, <http://www.foreignaffairs.gr/articles/71073/galip-dalay/i-eksoteriki-politiki-tis-toyrkias-meta-tin-arabiki-anoiksi>
- «*Η Τουρκία θα ανοίξει νέες πρεσβείες στην Αφρική*», 19.9.2018, Turkey Radio and Television Corporation (TRT), <http://www.trt.net.tr/greek/tourkia/2017/10/31/e-tourkia-tha-anoixei-nees-presbeies-sten-aphrike-837523>

- «Η τουρκική διείσδυση στην υποσαχάρια Αφρική», 12.5.2016, e-amyna, <http://e-amyna.com/%CE%B7-%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CF%83%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%83%CE%B1%CF%87%CE%AC%CF%81%CE%B9%CE%B1/>
- «Η win-win πολιτική της Τουρκίας στην Αφρική», 30.1.2017, Turkey Radio and Television Corporation (TRT), <http://www.trt.net.tr/greek/phakeloi/2017/01/30/e-win-win-politike-tes-tourkias-sten-aphrike-661781>
- «Κάποιος θρασύς άνδρας πέφτει χαμηλά και κατηγορεί τους προγόνους μας για κλοπή», 22.12.2017, Newsbeast, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/3128607/kapios-thrasis-andras-pefti-chamila-ke-katigori-tous-progonous-mas-gia-klopi>
- «Κεμαλισμός και δημοκρατία», 13.11.2009, Sabah, www.sabah.com.tr/Yazarlar/kahraman/2009/11/13/kemalizm_ve_demokrasi
- «Με όχημα θρησκεία και μετανάστες η διείσδυση του Ερντογάν στα Βαλκάνια και την Ευρώπη», 9.5.2018, Hellas Journal , <https://hellasjournal.com/2018/05/me-ochima-thriskia-metanastes-i-diisdysi-tou-erntogan-sta-valkania-ke-tin-evropi/>
- «Ο Κασόγκι ευκαιρία για τον Ερντογάν να αλλάξει τις ισορροπίες στη Μ. Ανατολή;», 2.11.2018, Defence-point, <https://www.defence-point.gr/news/o-kasogki-efkeria-gia-ton-erntogan-na-allaxi-tis-isorropies-sti-mesi-anatoli>
- «Ο κύκλος του διαβόλου της τουρκικής οικονομίας», 18.8.2018, The Analyst, <https://analyst.gr/2018/08/18/o-kiklos-tou-diavolou-tis-tourkikis-oikonomias/>
- «Ο πόλεμος Ερντογάν-Τουρκίας κατά Οικουμενικού Πατριαρχείου και του χριστιανισμού», 19.10.18, Defence-point, <https://www.defence-point.gr/news/o-polemos-ton-erntogan-tourkias-kata-ikoumenikou-patriarchiou-ke-tou-christianismou>
- «Ο Τούρκος Α/ΓΕΕΘΑ στη Σομαλία ...για τα εγκαίνια της τουρκικής βάσης», 30.9.2017, Defence-point, <http://www.defence-point.gr/news/o-tourkos-archigos-sti-somalia-egkenia-tis-tourkikis-vasis>
- «Οι Offshore στρατιωτικές βάσεις της Τουρκίας που της δίνουν «αέρα» υπερδύναμης που βρίσκονται, ποιες είναι και τι σκοπούς εξυπηρετούν», 19.1.2017, Newsbeast, <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2543583/i-offshore-stratitikes-vasis-tis-tourkias-pou-tis-dinoun-aera-iperdinamis>
- «Οικονομική διείσδυση της Τουρκίας στην αφρικανική ήπειρο», [Άγκυρα, 6.2.2018], AGORA (Υπουργείο Εξωτερικών), <https://agora.mfa.gr/info/files/180206%20%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%B4%CE%B9%CE%B5%CE%AF%CF%83%CE%B4%CF%85%CF%83%CE%B7%2>

[0%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%A4%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%AF%CE%B1%CF%82%20%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD%20%CE%91%CF%86%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%20tr.pdf](https://www.naftemporiki.gr/story/1100094/palatiano-praksikopima-erntogan-i-apomakrunsi-ntaboutoglou-kataggelloun-oi-kemalikoι)

- «Παλατιανό πραξικόπημα του Ερντογάν η απομάκρυνση Νταβούτογλου» καταγγέλλουν οι κεμαλικοί», 5.5.2016, Ναυτεμπορική, <https://www.naftemporiki.gr/story/1100094/palatiano-praksikopima-erntogan-i-apomakrunsi-ntaboutoglou-kataggelloun-oi-kemalikoι>
- «Ποιος ακύρωσε τη συμφωνία με την Αλβανία για υφαλοκρηπίδα: Υπονοούμενα για την Τουρκία», 14.10.2016, Hellas Journal, <https://hellasjournal.com/2016/10/pios-akirose-ti-simfonia-me-tin-alvania-gia-ifalokripida-iponouomena-gia-tin-tourkia/>
- «Ρεζίλι κάνει τις ΗΠΑ η Τουρκία, αρνείται πως έδωσε το Ιντσιρλίκ», 13.10.2014, Defence-point, <https://www.defence-point.gr/news/%cf%81%ce%b5%ce%b6%ce%af%ce%bb%ce%b9-%ce%ba%ce%ac%ce%bd%ce%b5%ce%b9-%cf%84%ce%b9%cf%82-%ce%b7%cf%80%ce%b1-%ce%b7-%cf%84%ce%b9%cf%85%cf%81%ce%ba%ce%af%ce%b1-%ce%b1%cf%81%ce%bd%ce%b5%ce%af%cf%84%ce%b1>
- «Σαουδική Αραβία, Μέση Ανατολή και Ισλαμικός Φονταμενταλισμός», 18.8.2016, Ανιχνεύσεις, <http://www.anixneuseis.gr/?p=149333>
- «Σαρκοζί και Κάμερον: «Καντάφι φύγε τώρα!», 28.3.2011, εφ. Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2011/03/28/world/sarkozi-kai-kameron-kantafi-fyge-twra/>
- «Σχεδιάζει τη «διώρυγα του αιώνα» ο Ερντογάν στον Βόσπορο», 25.2.2015, Καθημερινή, <http://www.kathimerini.gr/804933/article/epikairothta/kosmos/sxediazeti-th-diwryga-toy-aiwna-o-erntogan-ston-vosporo>
- «Συνθήκη Λωζάνης, http://www.geetha.mil.gr/media/Thesmika_Keimena/GEETHA/diethnh/3%20SYNTHIKI%20EIRHNHS%20LWZANIS.pdf
- «συνθήκη Montreux» http://www.geetha.mil.gr/media/thesmika_keimena/geetha/diethnh/4%20symvasis%20peri%20kathorismou%20twn%20stenwn%20ypografeisa%20en%20montre%20th%2020%20ioul%201936.pdf
- «Συνθήκη Σεβρών», <https://www.kairatos.com.gr/sinthiki%20sevron%201920.pdf>
- «ταξίδι πρόκληση ερντογάν σε ριάντ και κατάρ», 23.7.2017, Deutsche Welle, <https://www.dw.com/el/%cf%84%ce%b1%ce%be%ce%af%ce%b4%ce%b9-%cf%80%cf%81%cf%8c%ce%ba%ce%bb%ce%b7%cf%83%ce%b7-%ce%b5%cf%81%ce%bd%cf%84%ce%bf%ce%b3%ce%ac%ce%bd-%cf%83%ce%b5-%cf%81%ce%b9%ce%ac%ce%bd%cf%84-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%ac%cf%81/a-39805805>

- «Τζιμποντί: Η χώρα με τις περισσότερες ξένες στρατιωτικές βάσεις στον κόσμο», 22.1.18, News247, <https://www.news247.gr/kosmos/tzimpoyti-i-chora-me-tis-perissoteres-xenes-stratiotikes-vaseis-ston-kosmo.6572800.html>
- «Το μανιφέστο του σύγχρονου «σουλτάνου»: «θα μεγαλώσουμε την Τουρκία ως έθνος»-Οθωμανική ρητορική από σύμβουλο του Ερντογαν», ΠΕΝΤΑΠΟΣΤΑΓΜΑ, 4.9.2018, <https://www.pentapostagma.gr/2018/09/%cf%84%ce%bf-%ce%bc%ce%b1%ce%bd%ce%b9%cf%86%ce%ad%cf%83%cf%84%ce%bf-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%83%cf%8d%ce%b3%cf%87%cf%81%ce%bf%ce%bd%ce%bf%cf%85-%cf%83%ce%bf%cf%85%ce%bb%cf%84%ce%ac%ce%bd%ce%bf.html>

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- «Annual Report 2017», TIKΑ, http://www.tika.gov.tr/upload/2018/2017%20Faaliyet%20Raporu/AR_2017%20web.pdf
- «DW: Κακός οίωνός για την ΕΕ η απομάκρυνση Νταβούτογλου», 6.5.2016, Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/2016/05/06/world/dw-kakos-oiwnos-gia-tin-ee-i-apomakrynsi-ntaboytogloy/>
- «Erdogan signs military, economic accords on first visit to Khartoum», 25.12.2017, Middle East Observer, <https://www.middleeastobserver.org/2017/12/25/40249/>
- «Erdogan's Arab Spring Tour», 21.9.2011, Middle East Institute, <http://www.mei.edu/content/erdogans-arab-spring-tour>
- «Foreign students trained at Turkey's military academy», 1.5.2015, Anadolu Agency, <https://www.aa.com.tr/en/turkey/foreign-students-trained-at-turkeys-military-academy/51689>
- «No Strings Attached: Turkey's Arms Projects as a Foreign Policy Tool», 25.12.2016, Moshe Dayan Center (MDC), <https://dayan.org/content/no-strings-attached-turkeys-arms-projects-foreign-policy-tool>
- «Religious Foundation of Turkey 48 Water Wells in Africa were hungry More», 21.2.2018, Dini Gercek Haber, <https://www.dinigercekhaber.com/gundem/turkiye-diyanet-vakfi-afrikada-48-sukuyusu-daha-acti-h12252.html>
- «Premier of Turkey Takes Role in Region», 13.9.2011, New York Times, <https://www.nytimes.com/2011/09/13/world/middleeast/13egypt.html>
- «TRENDS IN INTERNATIONAL ARMS TRANSFERS, 2017», March 2018, Stockholm International Peace Research Institute, https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-03/fssipri_at2017_0.pdf

- «*Somalia's long-lost brother Turkey is here to rebuild the country*», 9.6.2014, Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/politics/2014/06/10/somalias-longlost-brother-turkey-is-here-to-rebuild-the-country>
- «*Strategic partnership basis of Turkish-Somali cooperation*», 26.10.2017, Daily Sabah, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2017/10/27/strategic-partnership-basis-of-turkish-somali-cooperation>
- «*Suakin: 'Forgotten' Sudanese island becomes focus for Red Sea rivalries*», 18.3.2018, Middle East Eye, <https://www.middleeasteye.net/news/suakin-island-sudan-turkey-saudi-arabia-egypt-394055164>
- «*The Fragility of Middle East Alliances*», 12.11.18, BESA Center, <https://besacenter.org/perspectives-papers/frail-middle-east-alliances/>
- «*Theories versus Scenarios: Ankara's Qatar Game*», 22.6.2017, Moshe Dayan Center (MDC), <https://dayan.org/content/theories-versus-scenarios-ankaras-qatar-game>
- «*Tumble in Turkish lira rattles emerging markets*», 30.8.2018, Financial Times, <https://www.ft.com/content/3e77acfa-ab94-11e8-89a1-e5de165fa619>
- «*Turkey going back to ottoman lands*», 3.1.2018, Yeni Safak, <https://www.yenisafak.com/gundem/turkiye-osmanli-topraklarina-geri-donuyor-2951575>
- «*Turkey Launches 'Aggressive' Defense Export Campaign*», 19.1.2017, Defencenews, <https://www.defensenews.com/global/2017/01/19/turkey-launches-aggressive-defense-export-campaign/>
- «*Turkey reaping rewards of 'Opening to Africa'*», 27.2.2018, Anadolu Agency, <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-reaping-rewards-of-opening-to-africa/1075334>
- «*Turkey Religious Foundation of Sudan 30 thousand Koran-Quran*», 13.4.2017, Turkey Diyanet Foundation, <https://www.tdv.org/tr-TR/site/haberler/turkiye-diyanet-vakfi-ndan-sudan-a-30-bin-kur-an-i-kerim-3190>
- «*Turkey signs agriculture, oil exploration deals with Sudan*», 11.9.2018, Reuters, <https://www.reuters.com/article/turkey-sudan/turkey-signs-agriculture-oil-exploration-deals-with-sudan-idUSL5N1VX14L>
- «*Turkey's endgame in Khashoggi case comes under scrutiny*», The Arab Weekly, 18.11.18, The Arab Weekly, <https://thearabweekly.com/turkeys-endgame-khashoggi-case-comes-under-scrutiny>
- «*Turkey's New Maps Are Reclaiming the Ottoman Empire*», 26.10.2016, Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2016/10/23/turkeys-religious-nationalists-want-ottoman-borders-iraq-erdogan/>

- «*Turkish ambassador points out FETO network in Albania*», 14.5.2017, Anadolu Agency, <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkish-ambassador-points-out-feto-network-in-albania/818219>
- «*What is going on between Egypt and Sudan?*», 12.01.2018, Al Jazeera, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/egypt-sudan-crisis-180110134022602.html>
- «*What Is Turkey's Game?*», 23.10.2011, εφ. New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/10/23/opinion/turkey-erdogan-khashoggi-trump.html?ref=oembed>

ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- www.mfa.gov.tr (Ιστοσελίδα τουρκικού ΥΠΕΞ)
- www.tika.gov.tr (Ιστοσελίδα ΤΙΚΑ)
- www.diyanet.gov.tr/en-US/Organization/Detail//10/high-board-of-religious-affairs (Ιστοσελίδα Διεύθυνσης Θρησκευτικών Υποθέσεων)
- en.albarakaturk.com.tr/ (Ιστοσελίδα Τράπεζας Albaraka Turk)
- www.invest.gov.tr/en-US/successstories/Pages/KuwaitTurk.aspx (Ιστοσελίδα Συνεταιριστικής Τράπεζας Τουρκίας-Κουβέιτ)
- <http://www.ziraatbank.bg/about-us/Global-Network> (Ιστοσελίδα Τράπεζας Ziraat)
- <https://www.worlddata.info/alliances/mashrek.php> (World Data.info)

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Εφημερίδα Zaman, 25 Αυγούστου 1995
- Εφημερίδα Hurriyet, 24 Ιανουαρίου 1995

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

TREATY OF SEVRES

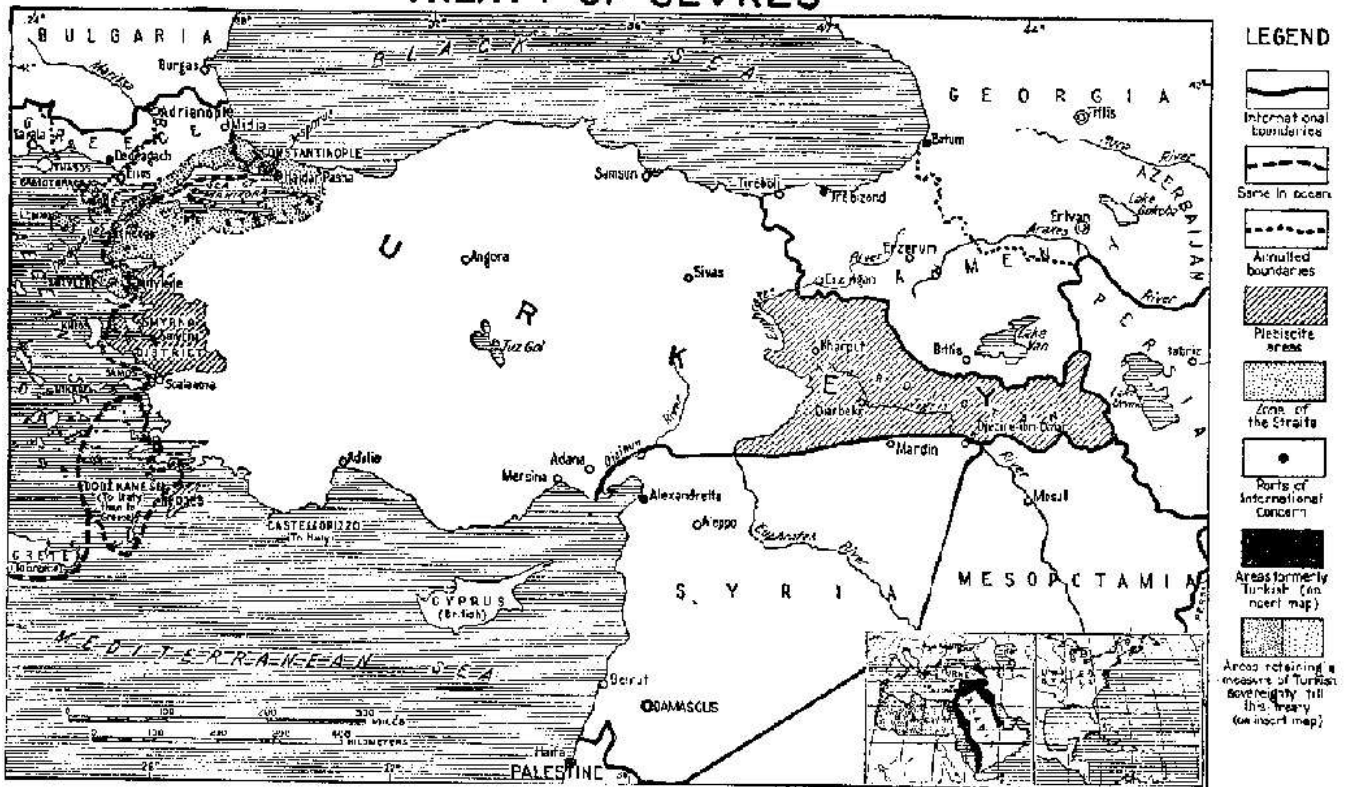

FIGURE 11. TURKEY IN 1920

Compiled by
Col. Lawrence Martin

Εικόνα 1: Συνθήκη Σεβρών

MANDATES IN ARABIA

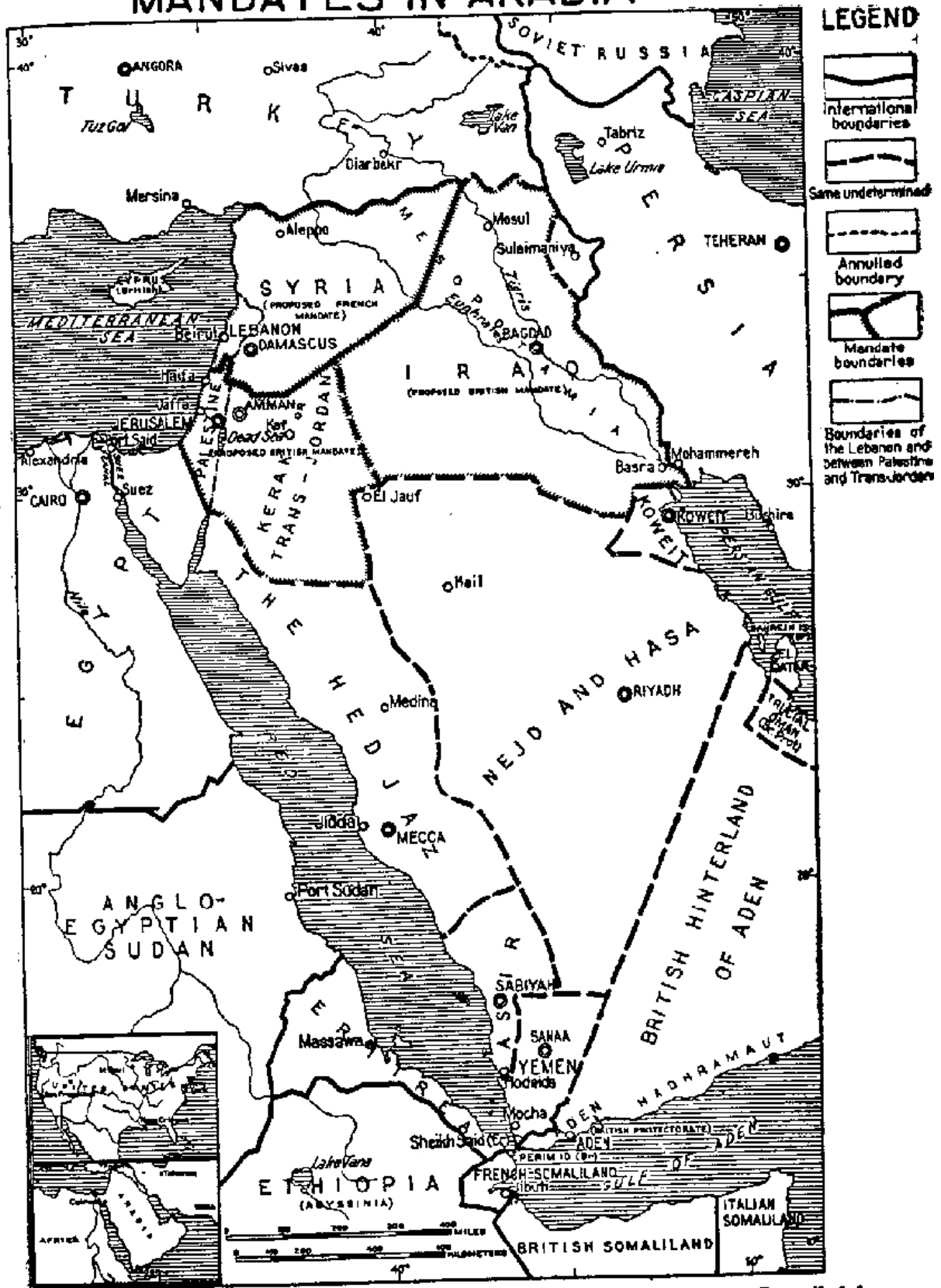

FIGURE 15

Compiled by
Col. Lawrence Martin

Εικόνα 2: Συνθήκη Σεβρών

ZONE OF THE STRAITS, ETC.

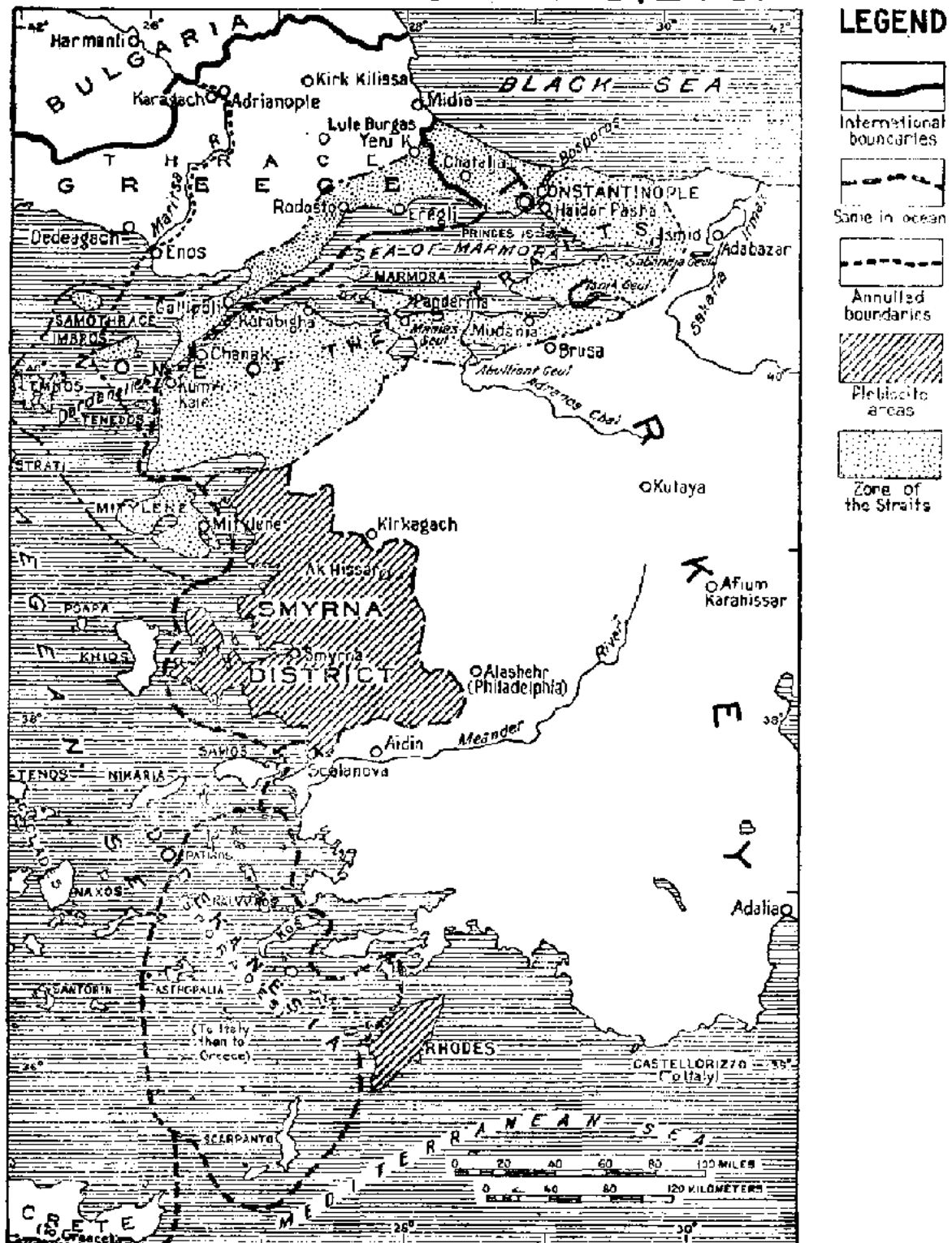

FIGURE 12

Compiled by
Col. Lawrence Martin

WESTERN TURKEY, ACCORDING TO THE TREATY OF SEVRES

Εικόνα 3: Συνθήκη Σεβρών

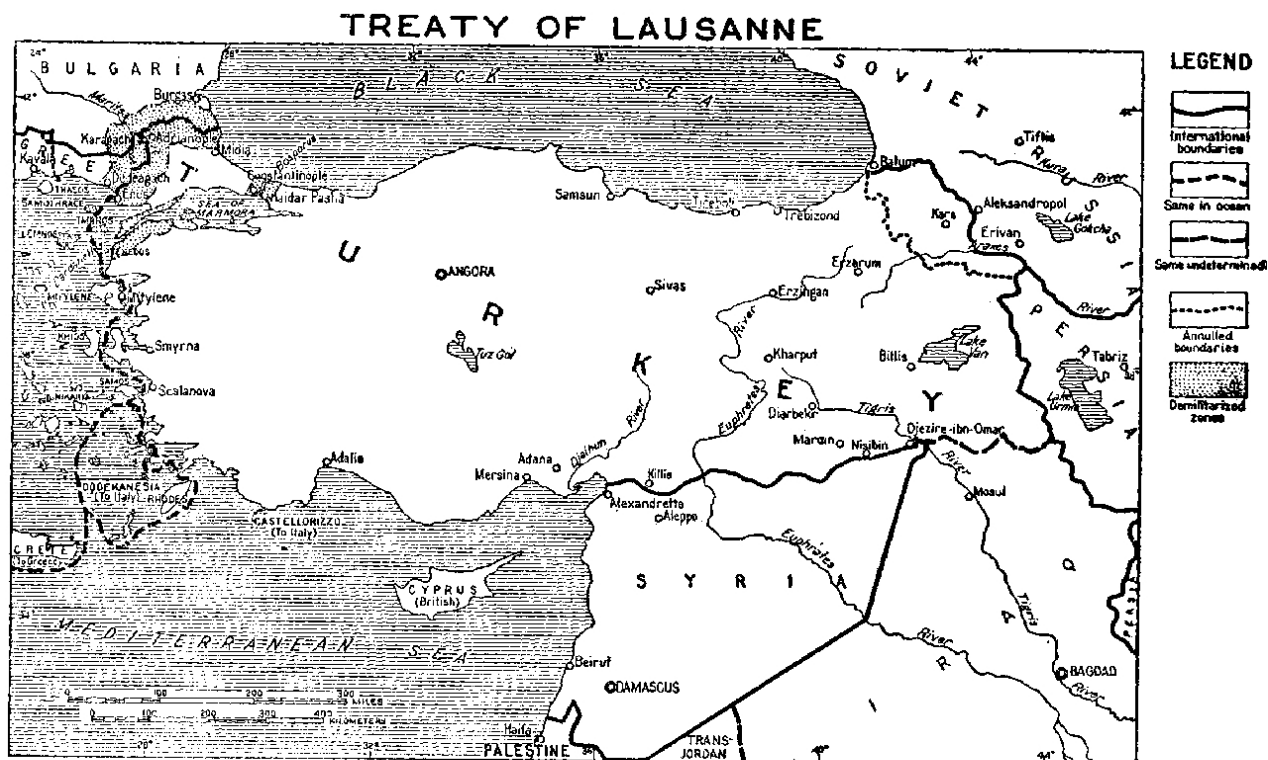
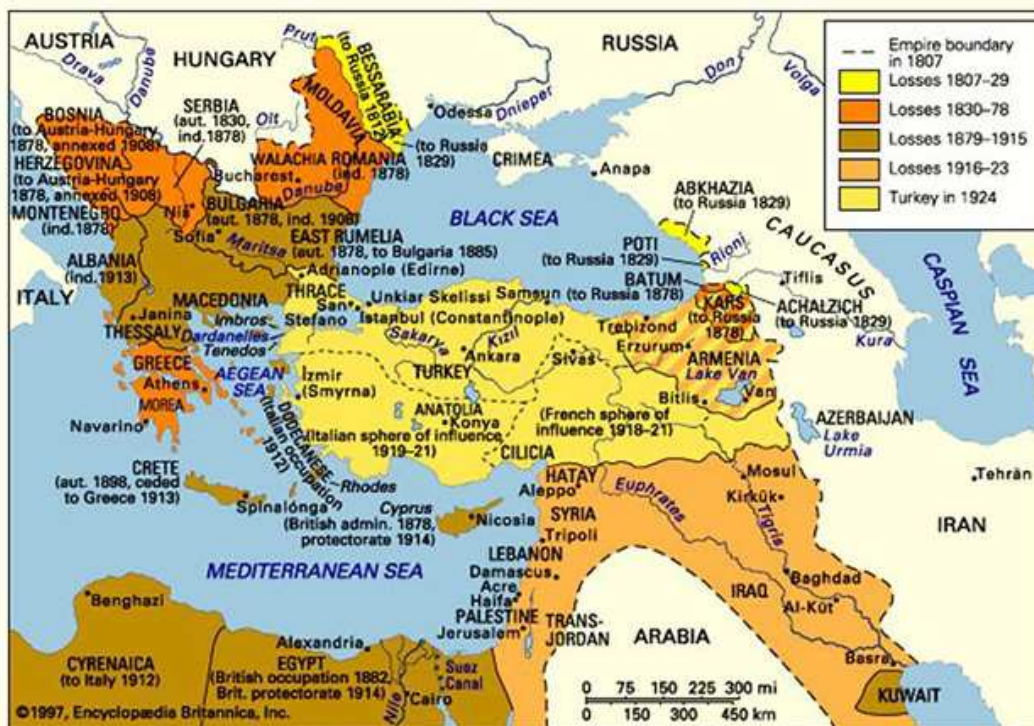

FIGURE 14 Turkey in 1923

Compiled by Col. Lawrence Martin

Εικόνα 4: Συνθήκη της Λοζάνης

Treaty of Lausanne, 1923

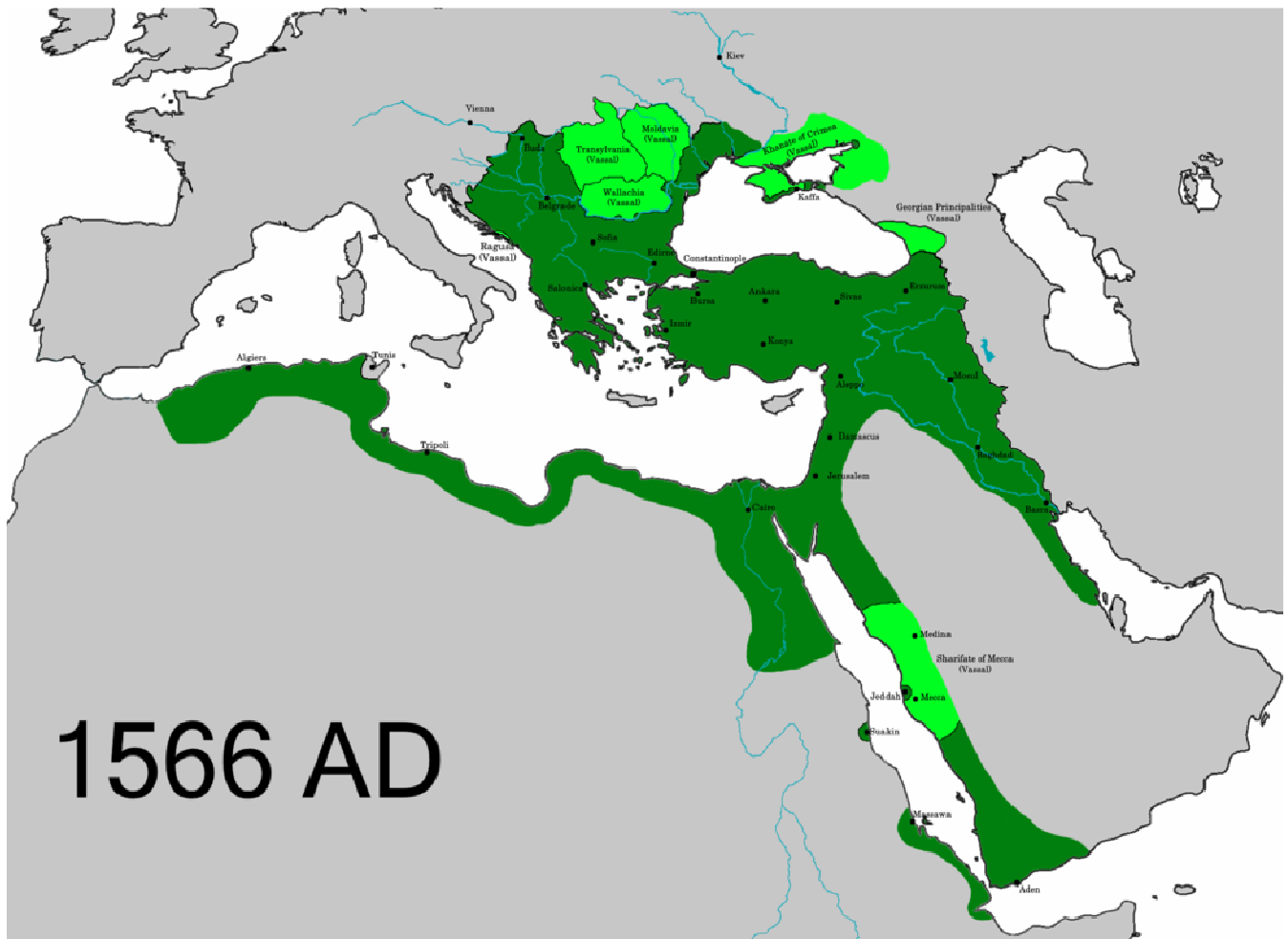
Modern Turkey Is Born.

Εικόνα 5: Συνθήκη της Λοζάνης

Εικόνα 6: Συνθήκη Μοντρέ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Εικόνα 7: Η Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά και την επέκτασή της από τον Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Εικόνες 8 & 9: Χάρτης στον οποίο φαίνονται τα όρια των περιοχών επί των οποίων διατηρούν βλέψεις οι παντουρκιστές

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

Εικόνα 10: Ανακαίνιση εκπαιδευτικών εγκαταστάσεων σε χώρες της Αφρικής

Εικόνα 11: Φοίτηση ξένων σπουδαστών σε Τουρκικά πανεπιστήμια και παροχή ευκολιών και υποτροφιών

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε

TURKEY REAPING REWARDS OF 'OPENING TO AFRICA'

Economic ties between Turkey and African countries diversified over last 15 years using win-win approach.

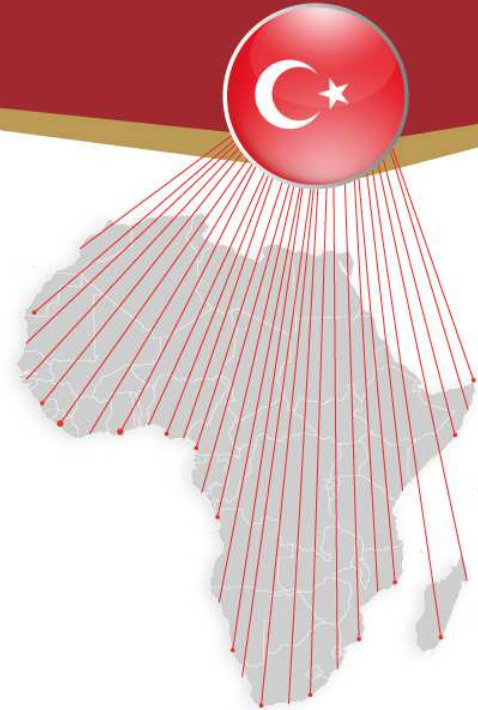
Over last 15 years trade volume between Turkey and African countries rose six-fold to \$17.5 billion

Turkey's FDI in Africa

2003	2017
100 million dolar	6,5 billion dolar

Number of Turkish embassies in Africa

2003	2017
12	41

Turkey signed trade and economic cooperation deals with 45 African countries

Number of investment protection deals quadruples from 6 to 26

Value of projects undertaken by Turkish construction firms topped \$55 billion

National flag carrier Turkish Airlines now flies to 52 destinations in 33 African countries

President Recep Tayyip Erdogan's 30-plus visits to 28 African countries over last decade

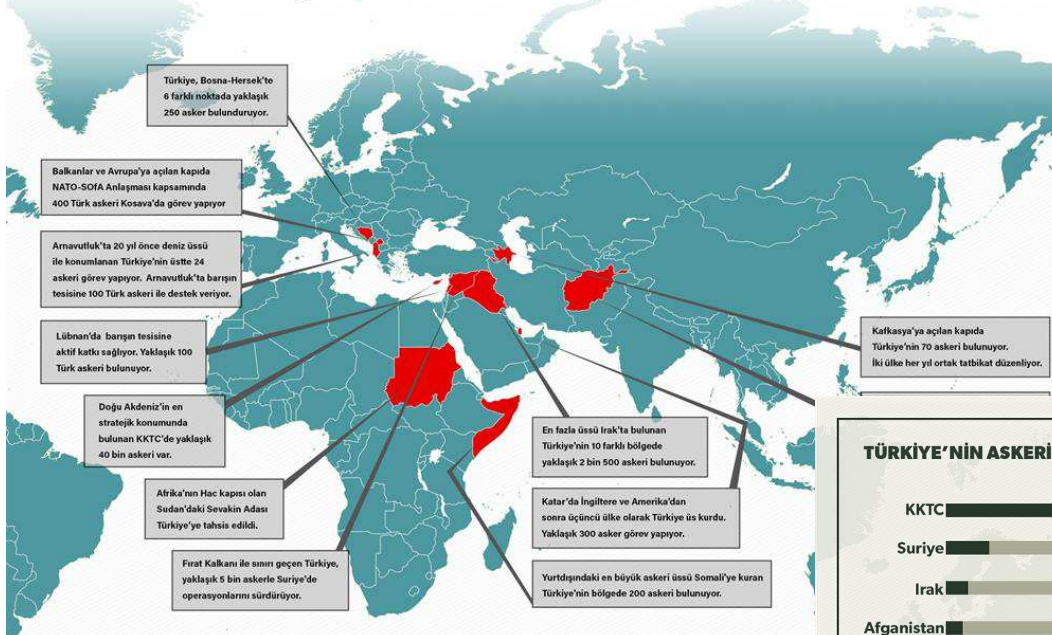
Εικόνα 12: Οικονομικές και διπλωματικές δραστηριότητες της Τουρκίας στην Αφρική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ

Εικόνα 13: Αλλοδαποί σπουδαστές σε στρατιωτικές σχολές της Τουρκίας.

Τürkiye'nin sınır dışı askeri gücü

Εικόνες 14 & 15: Τουρκική στρατιωτική παρουσία σε χώρες του εξωτερικού.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε

Εικόνα 16: Διανομή ανθρωπιστικής βοήθειας από την Diyanet στην Γκάμπια.

Εικόνα 17: Αποστολή 100.000 Κορανίων στο Σουδάν από την Diyanet.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Η

Εικόνα 20: Οι χώρες της Αραβικής χερσονήσου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

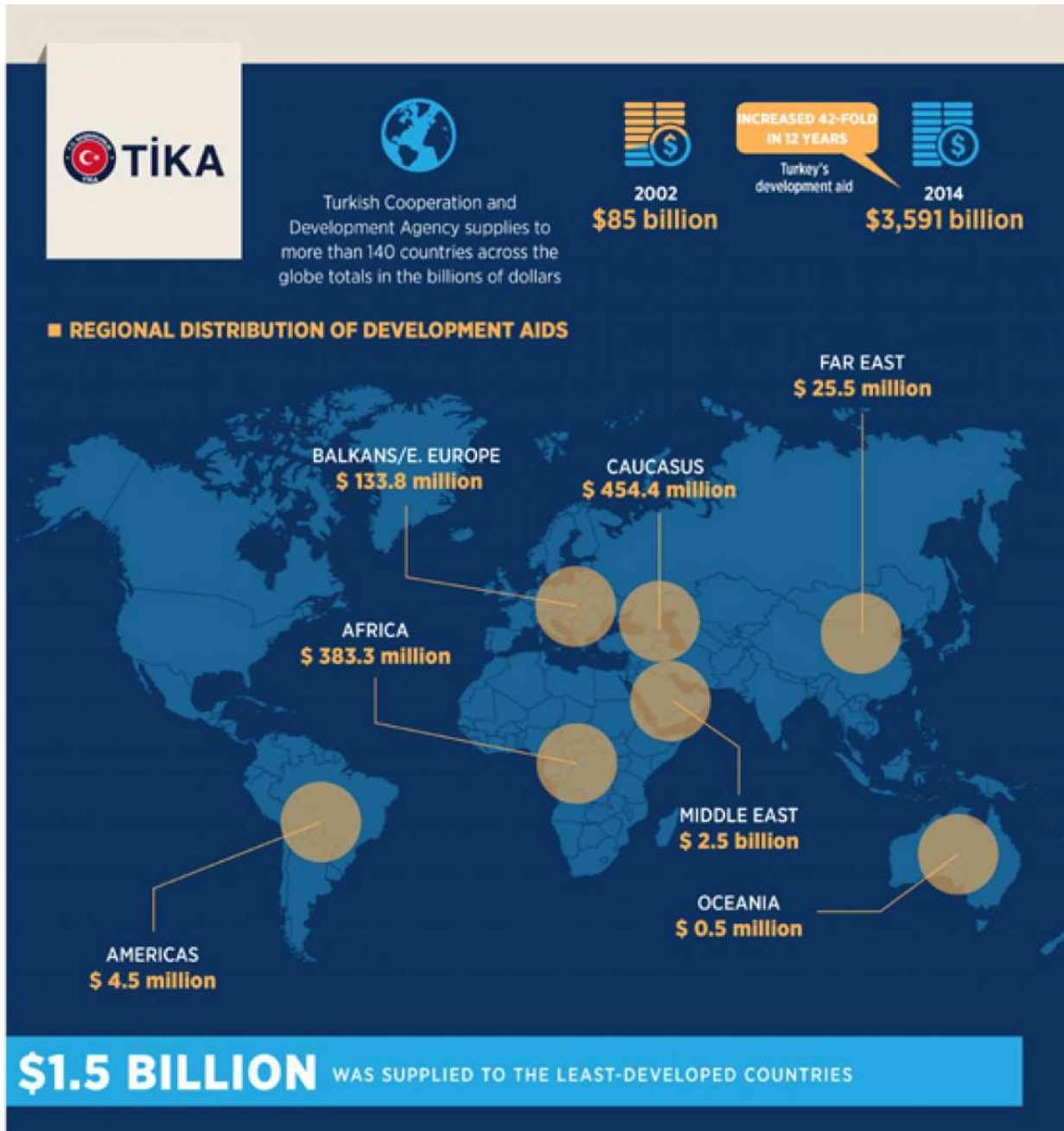
Συνοπτικό χρονολόγιο της τουρκικής διείσδυσης στην Αφρική

-
- 1969** — Η Τουρκία και Σομαλία βρίσκονται μεταξύ των ιδρυτικών κρατών-μελών του Οργανισμού Ισλαμικής Συνεργασίας.
 - 2005** — Η Τουρκία κηρύσσει το 2005 ως Έτος της Αφρικής. Ο Ερντογάν επισκέπτεται επισήμως την Αιθιοπία και τη Νότιο Αφρική (πρώτος Τούρκος Πρωθυπουργός που επισκέπτεται επίσημα κράτος κάτωθεν του Ισημερινού), ενώ η Αφρικανική Ένωση παραχωρεί ρόλο παρατηρητή στην Τουρκία.
 - 2008** — Διοργανώνεται στην Κωνσταντινούπολη σύνοδος Κορυφής Τουρκίας-Αφρικής, στην οποία συμμετέχουν υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι από 49 αφρικανικές χώρες. Η Τουρκία εκλέγεται μη μόνιμο μέλος τους Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (2009-11), λαμβάνοντας 51 από τις 53 αφρικανικές ψήφους.
 - 2010** — Συμφωνία Στρατιωτικής Συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και Σομαλίας.
 - 2011** — Ο Ερντογάν επισκέπτεται τη Σομαλία. Επαναλειτούργει η τουρκική πρεσβεία στο Mogadishu. Κατά τη διάρκεια της μεγάλης ξηρασίας του 2011 η Τουρκία διαθέτει πάνω από \$200 εκατ. σε ανθρωπιστική βοήθεια. Με τουρκική βοήθεια αποκαθίσταται και ανακαινίζεται το Διεθνές Αεροδρόμιο Aden Adde.
 - 2012** — Οι Τουρκικές Αερογραμμές (Turkish Airlines) αρχίζουν πτήσεις προς και από το Mogadishu (πρώτος διεθνής αερομεταφορέας έπειτα από 20 χρόνια).
 - 2013** — Ανατίθεται στην τουρκική εταιρεία Al-Bayrak να ανακατασκευάσει και να εκσυγχρονίσει το λιμάνι του Mogadishu, το οποίο και θα διαχειρίζεται για τα επόμενα 20 χρόνια (λαμβάνοντας το 45% των εσόδων). Η τουρκική εταιρεία Fanoji LLC αναλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό και τη διαχείριση του Διεθνούς Αεροδρομίου Aden Adde.
 - 2014** — Η τουρκική ναυτική τακτική δύναμη Barbaros (αποτελούμενη από τις φρεγάτες F-495 TCG Gediz και F-245 TCG Oduzreis, την κορβέτα F-511 TCG Heybeliada και το πλοίο ανεφοδιασμού A-595 TCG Yarbay Kudret) έπλευσε κατά μήκος του συνόλου των αφρικανικών ακτών, καταπλέοντας σε 25 λιμάνια σε 24 χώρες (της Σομαλίας περιλαμβανομένης). Κατά τη διάρκεια της αποστολής, η οποία διήρκεσε συνολικά 142 ημέρες, τα τουρκικά πλοία διήλθαν του ακρωτηρίου της Ελπίδας έπειτα από 148 ολόκληρα χρόνια (1866).
 - 2015** — Ο Σομαλός πρόεδρος Μοχάμουτ και ο Ερντογάν εγκαινιάζουν μια σειρά από έργα τουρκικής κατασκευής, με κορωνίδα το Νοσοκομείο Digfer έκτασης 13.500 m² (το οποίο χρηματοδοτήθηκε από την τουρκική Υπηρεσία Διεθνούς Συνεργασίας και Ανάπτυξης, ΠΙΚΑ), που μετονομάστηκε σε Νοσοκομείο Erdogan, προς τιμήν του Τούρκου Προέδρου.

e-Amyna

Εικόνα 22: Χρονολόγιο της Τουρκικής διείσδυσης στην Αφρική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΑ

Εικόνα 23: Οικονομική δραστηριότητα του οργανισμού ΤΙΚΑ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΒ

Εικόνα 24: Το νησί Suakin το οποίο παραχωρήθηκε στην Τουρκία για 99 χρόνια και η σημασία του για τον έλεγχο της Ερυθράς θάλασσας .